

HAASTE

Haastateltavana Heikki Ylikangas **s.4**

Henkirikollisuuden kehityskulku **s.7**

Voiko historiasta oppia **s.12**

Vankilukujen historiaa **s.19**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Teemana historia

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Menneisyys ja nykyisyys linkittyvät toisiinsa
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on emeritusprofessori **Heikki Ylikangas**. Yksi hänen keskeisistä tutkimusaiheistaan on ollut suomalainen väkivalta. Länsinaapureihin verrattuna synkkiä väkivaltatilastoja Ylikangas selittää sosiaalisen eristäytyneidyyden tuottamalla arkuudella.

7 Henkirikollisuuden kehitys 1500-luvulta nykypäivään
Martti Lehti

Suomi oli uuden ajan alussa selvästi nykyistä väkivaltaisempi maa henkirikollisuuden määrällä mitattuna.

10 Veli Verkko ja suomalainen kriminologia
Janne Kivivuori

Kriminologit ovat löytäneet **Veli Verkon** historiallisena hahmona ja esikuvana, joka oman aikansa rajoituksissa ja puitteissa vei maamme kriminologian kansainväliselle tasolle ja kartalle.

12 Voiko historiasta oppia?
Jukka Kekkonen

Kirjoituksessa tarkastellaan, mitä historiasta oppiminen voisi tämän päivän näkökulmasta tarkoittaa erityisesti oikeushistoriaa, mutta muutakin ihmistieteellistä tutkimusta ajatellen.

14 Kriminalisoinnit yhteiskunta-kehityksen viетävänä
Sakari Melander

Kirjoituksessa tarkastellaan Suomen rikoslainsäädännön kehitystä ja kehityslinjoja rangaistavan käyttäytymisen kehityksen valossa. Tarkastelun kohteena ovat rikosoikeudelliset säännökset vuodesta 1889 tähän päivään.

17 Rattijuopumusta pidetty aina vakavana ongelmana
Mika Sutela

Kirjoittaja luo lyhyen katsauksen rattijuopumusrikollisuuden ja sen sääntelyn historiaan.

19 Vankilukujen historiaa
Tapio Lappi-Seppälä

Yksi historian kriminaalipoliittinen pääopetus on, että olivat politiikalla aikaansaadut rikollisuusmuutokset suunnaltaan millaisia hyvänsä, mittaluokaltaan ne jäävät vähäiseksi, kun vertailukohteena ovat rikollisuuteen vaikuttavat rakennetason tekijät.

22 Messukylän veriteko ja Turun kylmä murha
Tuomas Rimpiläinen

Poliisin uskumaton tunarointi verisen kaksoismurhan tapahtumapaikalla sysäsi vauhtia Suomen rikospoliisin uudistamiselle vuonna 1924. Kun kolme vuotta myöhemmin Turussa murhajatun jäljet kylmenivät, tutkinnassa otettiin käyttöön upouudet rikostekniset apukeinot.

24 Poliisikulttuurinen muutos
Ilkka Levä

Kirjoituksessa tarkastellaan suomalaista poliisikulttuuria 1930–1997 sen psykohistoriallisten solmukohtien kautta. Erityistä huomiota kiinnitetään suhtautumiseen poliisin voimankäyttöön.

26 Poliisitoiminnan historia, liike ja rajattomuus
Tuija Hietaniemi

Lainvalvonnan uusimpien toimintamallien ja organisaatoratkaisujen asetelmia on löydettävissä jo vuosikymmenten takaa.

28 Museoissa pääsee sukeltaamaan rikosten historiaan
Sonja Tanttari

Rikosalan museoiden kokoelmat antavat tietoa rikoksista, rikosten selvittämisestä ja rikosseuraamuksista. Historialliset tapahtumat ja esineet avaavat näkymiä paitsi rikoksiin myös koko kansan historiaan.

30 Lastensuojelun menneisyys
J. Koivisto, A. Malinen & p. Markkola

Jyväskylän yliopiston tutkimushankkeessa on selvitetty sijaishuollon epäkohtia.

32 Vankeinhoidon vaikuttavuus
Sasu Tyni

Kirjoituksessa pohditaan, onko vankien kuntoutuksella tilastollisia perusteita.

34 Nuoren lainrikkojan tilanne palveluihin ohjaamisen pohjana
Saija Sambou

Työryhmä on pohtinut nuorille miehille suunnattuja rikoksia ja rikosten jatkamista ehkäiseviä palvelujen kehittämistä.

37 Haasteet ja ratkaisut Ruotsin haavoittuvilla alueilla
Regina Järg-Tärno

Ruotsissa eri viranomaisten ja tahojen raporteissa nousee esille huoli haavoittuvien alueiden integraation, rikollisuuden, turvallisuuden, demokratian, syrjäytymisen, radikalisoitumisen ja rapistuvan asuntokannan tilanteesta ja niiden kustannuksista.

40 Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn panostettava
Jenni Häikiö

Pelastakaa Lasten kehittämä Otanvastuun.fi-verkkoaineisto voitti tämän vuoden rikosentorjuntakilpailun. Sivusto pyrkii ennaltaehkäisemään lapsiin kohdistuvaa laitonta ja haitallista seksuaalista toimintaa.

42 NÄKÖKULMA
Satu Lidman: Naisiin kohdistuvan väkivallan historialliset syvärakenteet

44 KRIMINOLOGIA
Matti Laine: Italialainen ja ranskalainen koulu

46 RIKOSSENTORJUNTA
Jukka-Pekka Takala: Steven Pinker ja väkivallan historiallinen laskutrendi

48 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen
Poliisiammattikorkeakoulu

Toimitussihteeri

Riikka Kostiaainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto
Janne Kivivuori (varapj.),
Kriminologian ja oikeuspolitiikan
instituutti
Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto
Arne Kinnunen
Oikeusministeriö
Ulla Knuuti
Rikosseuraamuslaitos
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Juha Kreuz
Väitöstutkija
Robin Lardot
Keskusrikospoliisi
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki
Olli Salin
Helsingin kaupunki
Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiaainen

Kansikuva

Lehtikuva

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%

Tilaukset ja osoitteen- muutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

15. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoit-
tajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ J U H A K Ä Ä R I Ä I N E N

Historia opettaa

Rikoslaki on aikansa tuote ja sen tulisi heijastaa oman yhteisönsä moraalikäsityksiä ja yhteiskuntansa tarpeita. Osa rikoslain sisällöstä on ilmaus syvällä ihmisyhteisöissä vallitsevista eettisistä perusnormeista, jotka ovat samanlaisia melkein kaikissa kulttuureissa: harva yhteisö sietää varastamista tai tappamista. Yhteiskunta on kuitenkin muutakin kuin yhteisöllisyyttä, se on myös taloutta ja politiikkaa. Siksi laki ja sen soveltaminen heijastavat myös taloudessa ja politiikassa tapahtuvia muutoksia, jotka ovat paljon nopeampia kuin kulttuurin syvärakenteissa tapahtuvat muutokset.

Elämme parhaillaan poikkeuksellisen nopean muutoksen aikaa, jonka moottorina on globalisaatio. Tehokkaiden tietoverkkojen ansiosta olemme yhä pienempi maailmanyhteisö, jossa sama tieto tavoittaa hetkessä koko maailman. Taloudellinen kilpailu kiristyy ja markkinoista taistellaan. Kilpailuun pyritään vastaamaan kaikenlaista poliittista sääntelyä purkamalla ja taloudellista vapautta lisäämällä. Taloudellinen ja poliittinen valta kietoutuvat yhä tiiviimmin yhteen ja keskittyvät, kuten olemme Suomessakin viime kuukausina saattaneet havaita. Olemme myös nähneet, kuinka globaali eriarvoistuminen, nopea tiedonkulku ja sääntelyn purkaminen lisäävät muuttoliikettä, joka tuo mukanaan monenlaista levottomuutta ja jännitteitä myös tänne Euroopan reunalueille.

Nopean yhteiskunnallisen muutoksen aikana on hyvä välillä katsoa menneisyyteen ja tarkastella, miten yhteisöt ja yhteiskunnat ovat aiemmin selvinneet historiallisten muutosten tuomista haasteista. Kuten professori **Jukka Kekkonen** kirjoittaa, kontrollipolitiikan historia on opettanut, että taloudellinen ja poliittinen eriarvoisuus näyttävät olevan yhteydessä siihen, miten suhtaudumme sosiaalisista normeista poikkeaviin. Taloudellisen ja poliittisen vallan keskittyminen on historiassa merkinnyt ankaraa kontrollipolitiikkaa ja vastaavasti vallan demokraattiseen jakautumiseen liittyy kyky sietää poikkeavuutta ja halu integroida mahdollisimman monet yhteiskuntaan. Ilmiö on tuttu paitsi historiallisessa tarkastelussa myös tämän päivän yhteiskuntia vertailtaessa. Historia opettaa, mutta toinen kysymys on, haluammeko oppia.

Tämän numeron myötä Haaste-lehden päätoimittaja vaihtuu. Kiitoksia kaikille lukijoille kuluneista vuosista ja pysykää kanavalla!

Menneisyys ja nykyisyys linkittyvät toisiinsa

Emeritusprofessori Heikki Ylikangas on tutkinut monia Suomen historian solmukohtia ja usein saanut tulkinnoillaan aikaan vilkasta keskustelua. Yksi hänen keskeisistä tutkimusaiheistaan on ollut suomalainen väkivalta. Länsinaapureihin verrattuna edelleen synkkiä väkivaltatilastoja Ylikangas selittää pääasiassa sosiaalisen eristäytyneisyyden tuottamalla arkuudella.

Heikki Ylikangas (s. 1937) toimi Helsingin yliopistossa oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professorina 1978–1992 ja Suomen ja Pohjoismaiden historian professorina 1992–2000. Runsaan tieteellisen tuotannon lisäksi hän on kirjoittanut yleistajuisia teoksia ja jopa näytelmiä ja romaaneja. Ylikangas osallistuu edelleen yhteiskunnalliseen keskusteluun mm. kirjoittamalla blogia ja tänä vuonna hän on vielä julkaissut kirjan *Mitä on historia ja sen tutkiminen*.

Kriminaalipolitiikan alalla Ylikangas tunnetaan erityisesti väkivaltahistorian tutkijana. Tie rikoksen pariin ei kuitenkaan ollut suora, sillä hänen opiskeluaikanaan

historian tutkimusaiheen piti olla ”positiivinen”. Hän oli tarjonnut väitöskirjansa aiheeksi kotiseutunsa Etelä-Pohjanmaan puukkojunkkareita, mutta aihe oli ohjaajan mielestä liian paikallinen. Lopulta Ylikankaan väitöskirja vuonna 1967 käsitteli 1734 lain naimiskaaren valmistelua – aiheeseen hän oli kylläkin päätenyt pienen väärinkäsityksen kautta. Suomen Akatemiaan siirtytään hän sai sitten itse valita tutkimusaiheensa.

VÄKIVALTAISET KIISTAT MAAN OMISTUKSESTA

Ensimmäinen Heikki Ylikankaan väkivalta-artikkeli (1971) käsitteli väkivaltarikollisuuden motivaatiopohjaa Suomessa 1500-luvulla. Hän

käytti lähteenään 1500-luvun sakkoluetteloita. Kruunun tileihin merkittiin tuolloin tuomituista sakoista kuninkaalle maksettu kolmannes.

– Suurimmassa osassa sakkoluetteloiden tapauksista oli kyse väkivaltarikoksesta, usein seurauksenaan yksi mustelma. Hämmästelin, miksi ihmiset näkivät mustelman takia käräjille haastamisen vaivan eivätkä sopineet, kun tuomitut sakot eivät olleet suuria tuon ajan mittapuullakaan. Suurkäräjät saatettiin pitää jopa 50 kilometrin päässä ja mukaan oli otettava myös todistajat.

Luetteloista ei selvinnyt väkivallan motiivi. Sitä Ylikangas yritti selvittää tilastollisesti monella lailla, esimerkiksi katsomalla paljonko oli

takaisinlyöjiä ja olivatko osapuolet samasta vai eri kylästä. Ensin hän arveli kyseessä olevan kunniakysymys mutta päätyi siihen, että tapaukset olivat oikeastaan siviilijuttuja, maariitoja.

– Löysin tapauksiakin, että näin oli ollut. Käräjille mentiin siis siviilijutun takia, mutta muistoksi jäi vain tappelu, sillä muusta ei mennyt sakkoa, eikä asiaa niin muodoin merkitty sakkoluetteloihin.

Ylikangas muistuttaa, että oikeushistorian tutkijan täytyy tarkastella myös käytäntöä eikä vain lakia. Esimerkiksi henkirikoksesta 1500-luvun lainsäädännössä todettiin, että jos kyseessä on tahallinen teko ja tekijä saadaan verekseltään kiinni, rangaistus on henki hengestä.

Emeritusprofessori Heikki Ylikankaan mukaan kriminologien pitäisi tuntea historiaa ja suurten muutosten syitä.

– Todellisuudessa kirveen alle joutuivat vain tappajat veljesten välisissä riidoissa. Kuolemanrangaistuksen sijaan ja vastoin lakia suvut ja perheet tekivät sopimuksen. Siinä määriteltiin, paljonko kuninkaalle pitää maksaa sakkoa ja paljonko omaisille maksetaan sakkorahana ja paljonko korvauksena. Kun sopimus oli tehty, asia vietiin käräjille kaikkien kuullen vahvistettavaksi, hän kertoo.

– Vahvat ja rikkaat suvut pääsivät siinä tietysti vähemmällä kuin köyhät. Silloin laki ei ollut heikomman turvana, kun kukaan ei sitä noudattanut.

Oikeuden toteutumista Ylikangas selvitti myös tarkastelemalla käräjiä istuvia lautakuntia. Niissä sama 12 miehen kokoonpano istui pitkään. Lautakunnan jäsenillä oli tilillään henkirikollisuutta enemmän kuin tavallisilla talonpojilla. Hän löysi jopa tapauksia, joissa lautakunnan

jäsen oli tehnyt tapon ja tämä oli itse mukana asiaa käsittelemässä. Laissa oli tuolloin vain kaksi lautamiehen erottamisperustetta: syyllistyminen väärään valaan tai rajamerkkien siirtoon; tappamisesta ei mainittu mitään.

– Siinä yhteiskunnassa väkivallan käyttö oli ”luvallista” oman maan puolustamisessa. Jos joku tuli korjaamaan viljelemääsi viljaa, sait ajaa sen väkivallalla pois ja jos toiselta meni henki, sitten meni.

Ylikankaan mukaan tilanne rauhoittui, kun maamittarit tulivat 1630-luvulla. He pysyivät laskemaan pinta-alan tarkemmin kuin talonpojat tangotusmenetelmällään. Väkivallan vähenemiseen vaikuttivat tosin muutkin syyt, esimerkiksi sodat. Miesmäärä väheni suuresti, kun suomalaisia otettiin vuodesta 1570 alkaen sotaväkeen.

– Tosin väkivallan kehitys 1600-luvulla on jäänyt meille tutkijoille pääosin epäselväk-

si, koska käytettävissä ei ole kunnan lähteitä. 1630-luvulla henkirikosasiat alettiin lähettää suoraan hovioikeuteen, mutta tutkimukselle arvokas hovioikeusarkisto on palanut.

Henkirikollisuuden tutkimuksen kannalta merkittävää on väestötabellien käyttöönotto vuonna 1749. Niihin on merkitty myös henkirikokset. Tiedoissa on puutteita, mutta vertailu on mahdollista: Suomessa väkivalta koko ajan nousi ja Ruotsissa laski. Ylikangas löytää syyksi 1700-luvun puolivälissä käynnistyneen isojaon ja myöhemmin toteutetun uusjaon. Se tarkoitti kyläasukuksen hajoamista, jolla oli vaikutuksensa myös väkivallan käyttöön.

PUUKKOJUNKKARIEN VÄKIVALLAN KAUSI

Toinen suuri historioitsija Heikki Ylikankaan väkivalta-tema on 1800-luvun puukkojunkkari-ilmiö ja Etelä-

Pohjanmaan henkirikollisuus. Hänellä oli aineistonaan noin 250 tapausta ja yli 500 syytettyä. Aiheesta hän julkaisi yleisökirjan *Härmän häjyt ja Kauhavan herra* vuonna 1974 ja teoksen *Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1700-luvun lopusta 1820-luvulle* vuonna 1976. Puukkojunkkarit eli häjyt rellestivät isoina joukkoina muutamien pitäjien alueella ja aiheuttivat pelkoa ja tuottivat melkoisen piikin henkirikostilastoihin.

– Puukkojunkkarit olivat talollisten nuorempia poikia, joista tuli renkimiehiä vanhemman veljen taloon tai he saivat torpan. Etelä-Pohjanmaalla aleneva säätykierto koettiin suurena häpeänä, koska siellä oli vallalla ajatus, että jokainen on oman onnensa seppä ja voi menestyä. Pohjanmaalla kun oli tervanpolton ansiosta ensimmäisenä Suomessa siirretty varhaiskapitalistiseen markkinataloussystemiin. Kaikille menestyminen ei kuitenkaan ollut mahdollista ja he jäivät yhteisössä syrjään, Ylikangas kertoo.

– Toinen syy ilmiöön oli heikko laki. Laki vaati joko kahden silminnäkiätodistajan langettavan lausunnon tai tekijän tunnustuksen. Puukkojunkkarit eivät tietenkään koskaan tunnustaneet ja kukaan ei tohtinut todistaa heitä vastaan koston pelossa. Näin henkirikoksista jäi selvittämättä yli 40 prosenttia ja rangaistuksena oli ainoastaan tutkintavankeus.

Pohjanmaan väkivaltarikol- ➔

Emeritusprofessori Heikki Ylikangas kehottaa kriminologeja tutkimaan myös entisaikojen rikollisuutta, koska rikollisuudessa on monia säännönmukaisuuksia.

→ Iisuus alkoi nopeasti laskea, kun alettiin perustaa nuorisoseuroja ja rautatie tuli 1883 ja ihmiset pääsivät muuttamaan Amerikkaan, Ylikangas kertoo. Puukkoa heiluttaneet ikäpolvet kylläkin jatkoivat rettelöintiä, mutta nousevat ikäluokat eivät enää omaksuneet väkivaltaista elämäntapaa. Nykyään Etelä- Pohjanmaa on rauhallisimpia kolkkia Suomessa.

RUNSAAN VÄKIVALLAN KÄYTÖN SELITYS

Henkirikollisuuden taso Suomessa on laskenut Ylikankaan tutkimista vuosisadoista ja nykyään taso on alle kaksi henkirikoksen uhria 100 000 asukasta kohden vuodessa. Länsi-Eurooppaan verrattuna Suomi on kuitenkin edelleen väkivaltainen maa. Väkivallan painopiste on Itä- ja Pohjois-Suomessa, jossa uhrit ja tekijät ovat tosin vähän vanhempia kuin yleensä väkivaltarikollisuudessa ja alkoholi liittyy vahvasti tekoon.

– Henkirikollisuuden ehkäisykeinoista en osaa sanoa muuta kuin että tilanne näyttää huonolta, jos ihmiset jäävät Itä- ja Pohjois-Suomeen työttöminä; joko pitäisi suosia muuttoliikettä tai saada ihmisille kotiseudullaan töitä. Nykyään myös monissa kaupunkien lähiöissä väkivaltaluvut ovat kohonneet sen takia, että kyseessä on periaatteessa sama vähiten koulutettu ja työttömäksi joutunut väestönosa, jolla on heikommat mahdollisuudet yhteiskunnassa. Tarvitaan pitkän täh-

täimen toimenpiteitä kuten koulutusta. Jos katsotaan 1800-lukun puukkojunkkarikauttakin, tappajissa ei ollut juuri ketään ylempiin sosiaaliluokkiin ja virkamiehistöön kuuluvaa.

Suomen muihin Pohjoismaihin verrattuna synkkiä henkirikoslukuja on selitetty monin tavoin, jopa arktisella hysterialla. Ylikangas pitää yhtenä parhaimpana selityksenä sitä, että Suomi on ollut väkevän viinan aluetta. Toinen hyvä selitys on ”metsä”.

– Meillä on ollut toisenlainen asutus kuin kyläkeskeisissä Norjassa ja Ruotsissa; yksinäistalomalli on ollut suhteellisen yleinen vain Suomessa. Voi sanoa, että kyse on Toukolan kylä ja Impivaara -syndroomasta, juuri sen tyyppisin seurauksin kuin **Aleksis Kiven** *Seitsemässä veljeksessä* on kuvattu. Kun olet eristäytyneenä metsäisessä ympäristössä, tunnet vähän arkuutta, kun pitää mennä väkiriikkaaseen kylään. Siihen arkuuteen helposti ottaa viinaa rohkaisuksi, mutta sitä tulee vain otettua liikaa. Toinen harvaanasutun sosiaalisen isolaation seuraus on, ettet pysty puolustamaan itseäsi verbaalisesti vaan turvaudut helposti ruumiin kieleen, Ylikangas pohtii.

– Alkoholikin sopii selitykseen aika hyvin. Suomi on ollut väkevän viinan aluetta ja kotipolitoista juotiin 1860-luvulle asti. Myöhemmin kieltoain aikaan väkivalta Suomessa oli niin mieletöntä, että vastaavia lukuja pitää etsiä

Amerikan suurkaupungeista, joissa kyse oli ammattirikollisten toiminnasta. Suomessa puolestaan oli kyse kaupungistumista; vihdoinkin metsistä tultiin ihmisten ilmoille ja sosiaalinen ongelma oli käsin kosketeltava. Kieltoain aikaan viina oli halpaa ja sitä oli hyvin saatavissa, ja näin tultiin hyvin murheellisiin lukuihin.

HISTORIAN TUTKIMUKSEN MERKITYS

Emeritusprofessori Heikki Ylikangas kehottaa kriminologeja tutkimaan myös entisaikojen rikollisuutta, koska rikollisuudessa on monia säännönmukaisuuksia. Esimerkiksi henkirikokseen johtavia syitä on melko rajattu määrä.

– Jos katsotaan pitkällä aikavälillä väkivaltarikollisuutta, niin pääsääntöisesti silloin kun se lisääntyy, se lisääntyy nuorten ikäluokkien keskuudessa ja silloin kun väkivalta vähentyy, se vähentyy samassa ryhmässä. Minusta kriminologien pitäisi tuntea historiaa ja suurten muutosten syitä. Jos katsotaan vain nykyaikaa, ei ymmärretä, mitkä tekijät vähentävät väkivaltaa ja mitkä lisäävät.

Jos Ylikankaan oli aluksi vaikea päästä tutkimaan rikollisuutta, nykyään se on suosittu historian tutkimusaihe. Hän kertoo, että Suomessa kansallinen historiankirjoitus väistyi sodan jälkeen ja tilalle alkoi tulla talous- ja sosiaalhistoriaa, jonka yksi lohko on rikollisuus. Näin tapahtui muissakin maissa, mutta Suo-

nessa sosiaalhistoriallisten käyttö korostui, koska tärkeitä poliittisia lähteitä ei paljon ole ollut olemassa ennen itenäistymistä 1917.

Myös juristien on tärkeä tuntea historiaa. Oikeushistorian professorina oikeustieteellisessä tiedekunnassa Ylikangas lähes ensi töikseen kirjoitti kurssikirjan *Miksi oikeus muuttuu*, koska aiemmin käytetty kurssimateriaali ei tarjonnut selityksiä muutoksiin vaan tyytyi toteamaan, että laki oli tullut vanhaksi.

– Jos puhutaan vain voimassaolevasta oikeudesta, niin sanotusta positiivisesta oikeudesta, silloin jää vähän pimentoon se, miksi lainsäädäntöä muutetaan. Minusta juristikoulutuksessa on aika olennaista, että opiskelijat saavat käsityksen siitä, että laki on ilmaus yhteiskuntaryhmien voimasuhteesta. Useimpien tärkeimpien lakien sisältö on kompromissi eri poliittisten puolueiden ja eturyhmien ajamista asioista. Historioitsijalle on kiinnostavaa katsoa, miten laki on sidoksissa yhteiskunnan kehitykseen. ■

Nyky-Euroopasta on historian saatossa muodostunut huomattavan väkivallaton alue. Piirroksessa (George Cruikshank: *The Bottle* 1847) varoitellaan alkoholinkäytön yhteydestä perheväkivaltaan.

■ MARTTI LEHTI

Henkirikollisuuden kehitys 1500-luvulta nykypäivään

Suomi oli uuden ajan alussa selvästi nykyistä väkivaltaisempi maa

Henkirikosten määräästä ja piirteistä Suomessa on saatavissa kattavammin tietoja 1500-luvulta alkaen. Ennen 1700-lukua käytettävissä on lähinnä oikeudenkäyntien tuottamaa aineistoa. Rikollisuutta kuvaavista vuotuis-tilastoista vanhin on kuolemansyytilasto alkaen vuodesta 1754. Oikeustilastosarja on saatavissa nykyisin vuodesta 1842 ja poliisin rikostilasto vuodesta 1927 alkaen. Maas-

samme on lisäksi harjoitettu korkeatasoista henkirikollisuuden tieteellistä tutkimusta jo lähes sadan vuoden ajan. Uranuurtajien **Veli Verkon** (kriminologia) ja myöhemmin **Heikki Ylikankaan** (oikeushistoria) sekä **Matti Virkkusen** (oikeuspsykiatria) luomalle perustalle on rakentunut viime vuosikymmeninä vireä poikkitieteellinen tutkimusyhteisö. Tässä artikkelissa tarkastellaan lyhyesti henkirikollisuuden tason

ja rakenteen pitkän aikavälin muutoksia tilastojen ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Lapsensurmarikollisuutta ja sen erityisproblematiikkaa ei tässä käsitellä.

EUROOPASSA HENKIRIKOKSET VÄHENTYNEET LÄHES KOKO AJAN

Nykytutkimuksen mukaan eurooppalaisen väkivallan suuri tarina kertoo yhteiskunnissa sanktioitujen henkirikollisuuden lähes katkeamat-

tomasta vähenemisestä keskiajalta nykypäivään. Tämän etenkin länsieurooppalaiset rikollisuuden historian tutkijat katsovat usein kuvaavan perustavanlaatuisia eliiteistä rahvaaseen edennyttä kulttuurista muutosta. Toisaalta monimuuttujamalleihin perustuvat tutkimukset tämän päivän globaalin henkirikollisuuden tasoeroista eivät juurikaan tue käsityksiä kulttuuristen (sen enempää kuin esimerkiksi taloudellistenkaan) →

Kuvio 1. Henkirikollisuuden vuotuinen taso Suomessa 1540–2013 (surmattuja 100 000 asukasta kohti; ilman vuosia 1808 ja 1918 sekä lapsensurmia; 3 vuoden liukuva keskiarvo).

*Kuvion tiedot vuosilta 1540–1750 ovat maakunnittaisia vuosikymmenten keskitasoja oikeuslähteisiin perustuvista H. Ylikankaan, P. Karosen, A. Koskivirran ja K. Sirénin tutkimuksista. Tiedot 1754 alkaen ovat kuolemansyytilastosta. Oikeustilastoa vastaavaksi korjattu vuosien 1754–1880 kuolleisuus perustuu kuolemansyytilastoon, jonka vuotuiset luvut on kerrottu H. Ylikankaan (1976), K. Sirénin (1995), A. Koskivirran (2014) ja M. Vuorelan (2014) tutkimusten tietojen pohjalta lasketuilla muuntokertoimilla.

→ tekijöiden merkityksestä. Niiden mukaan keskeisimmin väkivallan tasoon näyttäisivät nykymaailmassa vaikuttavan poliittis-hallinnolliset tekijät: lakiin perustuva kansanvaltainen hallinto ja yhteiskunnallisten instituutioiden vakaus ja toimivuus.

En tässä puutu selityksiin enkä siihen, kuinka yleispäteviä tehdyt johtopäätökset ovat sen enempiä Euroopan kuin muunkaan ihmiskunnan suhteen. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että huomattava osa ihmiskunnasta elää tänäkin päivänä yhteiskunnissa, joissa henkirikollisuuden taso vastaa keskiajan länsieurooppalaisten kaupunkien tilannetta tai on niitä korkeampikin, vaikka ne muutoin ovat moderneja ja niiden kansalaisetkin suhteellisen sivistyneiksi katsottavia. Nyky-Euroopasta on historian saatossa kuitenkin muodostunut huomattavan väkivallaton kulttuurialue – siltä osin kuin kyse on kansalaisten välisestä kriminaaliväkivallasta.

SUOMESSA KEHITYS EI YHTÄ SUORAVIIVAISTA

Tutkimusten mukaan 1500- ja 1600-lukujen Suomessa henkirikollisuuden taso vaikuttaisi vaihdelleen huomattavasti maakuntien ja vuosikymmenten välillä. 1500-luvun alun Hämeestä ja 1550-luvun Satakunnasta on laskettu yli 20 surmatun vuotuistasoja 100 000 asukasta kohti, kun samanaikaisesti Varsinais-Suomessa taso vaihteli kolmen ja kuuden välillä ja oli Ahvenanmaalla jopa alle yhden. (Kuluvalla vuosikymmenellä maassamme on kuolemansyytietojen mukaan surmattu keskimäärin 1,6 ihmistä 100 000 asukasta kohti vuodessa.) Yksiselitteisempi tutkimustulos on se, että kaupunkien väkivaltakuolleisuustasot (10–40 surmattua vuotta ja 100 000 asukasta kohti) olivat yleensä selvästi maaseutua korkeampia.

Verrattaessa ajan rikollisuustasoa myöhempisiin vuosisatoihin ja nykyaikaan on huomioitava lähteiden laatu,

terveydenhuollon kehitysmättömyys ja väestön jyrkästi nykyistä nuorempi keski-ikä. **Manuel Eisnerin** laskelmien mukaan Englannissa keskiajan ja uuden ajan ensimmäisten vuosisatojen henkirikollisuustasot tulisi puolittaa, jotta terveydenhuollon kehityksen aiheuttama väkivaltavamma-kuolleisuuden muutos eliminoituisi laskelmista. Toisaalta käräjillä käsiteltiin vain osa aikakauden henkirikoksista, joten oikeudenkäyntiaineistoihin perustuvat laskelmat ovat järjestään todellisia selvästi matalampia.

Kun molemmat tekijät huomioidaan, Eisnerin muunto-kerroimia käyttäen esimerkiksi Hämeen vuosien 1506–1510 25 surmatun vuotuistaso muuttuisi vastaamaan 18 surmatun nykytasoa, vastaavasti Varsinais-Suomen vuosien 1540–1580 kolmen surmatun vuotuistaso muuttuisi kahden surmatun nykytasoksi 100 000 asukasta kohti¹. Käräjäaineistojen perusteella lasketut henkirikollisuustasot 1500- ja 1600-luvuilta näyttäisivät antavan loppujen lopuksi varsin hyvin nykytilastoinnin kanssa vertailukelpoisen kuvan väkivallan yleisyydestä. Suomi oli siten 1500-luvulla ja 1600-luvun alkupuoliskolla mitä ilmeisimmin nykyistä selvästi väkivaltaisempi yhteiskunta (Kuvio 1).

Maastamme tuolloin mitatut rikollisuustasot eivät eronneet samaan aikaan Brittein saarilta tai Skandinaviasta mitatuista. Sellaista keskeytymättömyyttä väkivallan katoamisprosessia kuin läntisestä Euroopasta ja Skandinaviasta meiltä ei kuitenkaan ole seuraavina vuosisatoina löydetävissä, ei ainakaan henkirikostilastoja tarkastelemalla. Merkittävin ja suhteellisen pysyvä lasku henkirikollisuuden perusta-

sossa vaikuttaisi tapahtuneen 1600-luvun mittaan. Muutos osuu ajallisesti yhteen Ruotsin valtakunnassa tuolloin tapahtuneen hallinnon modernisoinnin ja keskusvallan vahvistumisen kanssa.

Seuraavan vuosisadan loppupuolella henkirikollisuus kääntyi Suomessa jälleen kasvuun, tosin maakunnittain hyvin epäyhtenäiseen. Henkirikollisuudella mitaten väkivaltaisimmat ajanjaksot maamme historiassa 1600-luvun jälkeen löytyvät 1800-luvun alkupuoliskolta ja vuosilta 1905–1948. 1800-luvun alkupuoliskon väkivalta keskittyi Etelä-Pohjanmaalle, viime vuosisadan alkupuoliskolla se kattoi koko maan, mutta oli pesiytynyt erityisesti uusiin teollisuusyhdyskuntiin. 1600-luvun lopulla muodostuneen perustason alapuolelle Suomen henkirikollisuuden taso on sittemmin painunut vain kahdesti: toisen maailmansodan jälkeen vuosina 1955–1968 ja nykyisen 1990-luvun lopulla alkaneen laskevan rikollisuuskehityksen aikana.

KRIISIT VAIKUTTAVAT HENKIRIKOLLISUUDEN TASOON

Oheisesta kuvioista 1 on luetavuuden parantamiseksi poistettu tilastoidun henkirikollisuutemme kaksi väkivaltaisinta vuotta: 1808 ja 1918. Vuonna 1808 henkirikoskuolleisuuden taso oli Verkon tietojen mukaan runsaat 13 (muunto-kerroimella korjattuna lähes 20) surmattua 100 000 asukasta kohti, vuoden 1918 kuolleisuustaso oli kuolemansyytilaston mukaan yli 60 surmattua 100 000 asukasta kohti. Edellisen väkivaltaisuu- ta selitti Suomen sota ja sitä seurannut venäläismiehitys (vuodelta 1809 tilastotiedot puuttuvat kokonaan), jälkim-

mäisen puolestaan sisällissota seurauksineen.

Myös muutoin Suomen henkirikollisuuden tason vaihtelut 1700-luvulta alkaen vaikuttaisivat liittyneen huomattavalta osin erilaisiin kriiseihin ja niiden seurauksiin sekä (ainakin paikallisesti) heikentyneeseen oikeus- ja järjestysviranomaisten toimintakykyyn. 1700-luvun jälkipuoliskon Itä-Suomen väkivaltaisuudella oli kiinteä yhteys Venäjän rajaan ja yhteiskunnallisten instituutioiden heikkoon toimintakykyyn rajaseudulla. Etelä-Pohjanmaan puukkojunkerikausi seuraavan vuosisadan alkupuoliskolla oli puolestaan seurausta maakunnan taloudellisten ja sosiaalisten rakenteiden järkkymisestä sekä oikeudenhoidon lamaantumisesta. 1900-luvun alkuvuosikymmenten pitkä väkivallan kausi kattoi koko Koillis-Euroopan ja liittyi viime kädessä Venäjän ensimmäisen imperiumin kuolinkouristuksiin, toki paikallisina variaatioin. Korkeaan henkirikollisuuden perustasoon maassamme 1800-luvun puolivälistä toiseen maailmansotaan vaikutti omalta osaltaan myös maamme asema raaka-aineen tuottajana uudessa kansainvälisessä talousjärjestyksessä sosiodemografisine seurauksineen.

Ei kuitenkaan pidä unohtaa myöskään suomalaisen väkivallan uskollisinta seuralaista, alkoholia. Sen roolista suomalaisessa väkivallassa on kiistelty ja kiistellään. Yhdessä **Reino Sirénin** kanssa tekemäni, toistaiseksi vielä käsikirjoitusvaiheessa olevan tutkimuksen mukaan alkoholinkulutuksen ja henkirikollisuuden tason vuotuisten muutosten välillä on Suomessa kuitenkin ollut tilastollisesti merkitsevä yhteys ainakin 1800-luvun alkuvuo-

sista lähtien (ajalta jolta jonkinlaisia vuotuisia kulutustilastoja on mahdollista luoda). Tässä suhteessa ainoan poikkeuksen muodostaa ajanjakso 1900–1949, nyky-Suomen synnytystuskien vuosikymmenet.

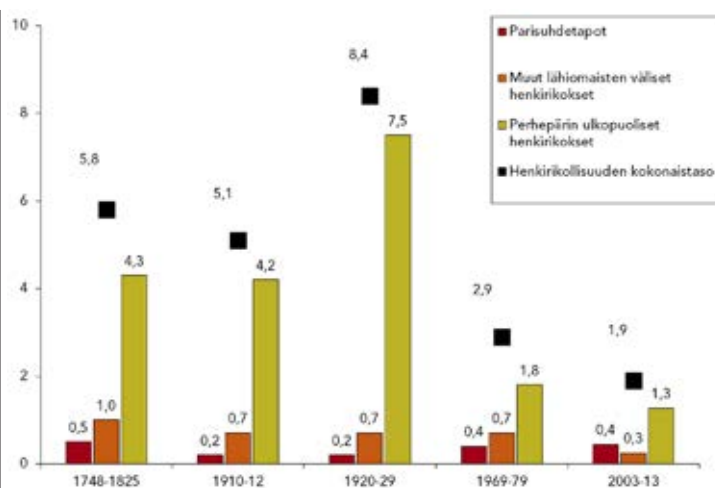
HENKIRIKOLLISUUDEN DYNAMIIKKA

Minkälaiset syyt väkivallan tason vaihteluiden taustalla maassamme kulloinkin ovat olleetkin, väkivallan dynamiikan sosiodemografinen perusrakenne on ollut vuosisatoja yllättävän vakaa.

Aina viime vuosikymmeniin saakka henkirikollisuuden aaltoliikkeistä on vastannut pääasiassa nuorten, parikymmipisten miesten keskinäisen väkivallan määrällinen vaihtelu. Rikostyypeittäin tarkastellen tämä on näkynyt perhepiirin ulkopuolisen väkivallan rajuna tason muutoksina samalla kun lähisuhdeväkivallan suhteellinen yleisyys on pysynyt vuosikymmenestä ja jopa vuosisadasta toiseen lähes muuttumattomana (Kuvio 2).

Myös väkivallan sosiaalisessa rakenteessa on havaittavissa sekä vakaita että vähemmän vakaita elementtejä. 1600-luvulta lähtien yhteiskunnan marginaalissa elävien väestöryhmien henkirikollisuuden taso on ollut huomattavasti valtaväestöä korkeampi eikä ole juurikaan reagoinut lyhytaikaisiin kokonaisväkivallan tason muutoksiin. Korkean henkirikollisuuden kausina väkivalta on levinnyt marginaaliryhmistä myös valtaväestöön, erityisesti sen miespuoliseen nuorisoon, ja väkivallan tason laskiessa jälleen vetäytynyt marginaaliryhmiin.

Yksi vakaa piirre suomalaisessa henkirikollisuudessa (ainakin viimeiset sata vuotta) on ollut myös edellä mainittu

Kuvio 2. Henkirikollisuuden kehitys 1748–2013 rikostyypeittäin (surmattuja 100 000 asukasta kohti vuodessa).

Lähteet: Ylikangas 1976; Viljanen 1983; Koskivirta 2001; Lehti 2001.

kiinteä yhteys alkoholin käyttöön ja käyttötilanteisiin. Tämä on näkynyt väkivallan dynamiikassa siten, että kokonaisrikollisuustason muutokset ovat tapahtuneet voimakkaimpina alkoholisdonnaisessa väkivallassa. Kun henkirikollisuuden taso on noussut, alkoholisdonnaisten surmien osuus on kasvanut, ja vastaavasti rikollisuustason laskiessa alkoholisdonnaisten rikosten osuus on pienentynyt.

Kaiken kaikkiaan suomalaisen henkirikollisuuden ”suuri tarina” näyttäisi uuden ajan alusta nykypäivään muodostuneen toisiaan seuranneista ja joskus hyvin äkillisistäkin juonenkäännteistä: erilaisista vakaamista suvantovaiheista. Eurooppalaisen suuren sivistysaigan tapaan se on kuitenkin johtanut niin ihmiskunnan historian kuin nykyhetkenkin mittapuilla tarkastellen siihen poikkeuksellisen väkivallattomaan yhteiskuntaan, jossa meillä tällä hetkellä on onni elää. Valitettavasti historian perusteella nykytilanteen pysyvyyttä ei voi pitää kiveen hakattuna. ■

Artikkelissa on hyödynnetty erityisesti Heikki Ylikankaan (koko ajanjakso), Petri Karosen ja Olli Matikaisen (1500- ja 1600-luku), Anu Koskivirran ja Kirsi Sirénin (1700- ja 1800-luku), Juha Rajalan (1800- ja 1900-luku) sekä Janne Kivivuoren (1900-luku) teoksia. Tärkeimmät lähteet on saatavilla artikkelin verkkoversiossa www.haaste.om.fi.

Kirjoittaja on yliopistotutkija Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa.

1 Eisnerin muuntokertoimia käytettäessä käräjillä käsiteltävien juttujen määrä tulee ensin kertoa 1,65:llä, jotta saadaan todellinen surmattujen määrä. Tulos pitää sitten jakaa kahdella, jotta eliminoidaan terveydenhuollon kehityksen vaikutus, ja kertoa lopuksi 0,89:llä, jotta eliminoidaan väestön nykyistä nuoremman ikärakenteen vaikutus (Eisner 2015, 72–78). Saatua tulos on luonnollisesti vain viitteellinen.

Veli Verkko ja suomalainen kriminologia

Tänä vuonna tuli kulu-neeksi 60 vuotta professori **Veli Verkon** (1893–1955) kuolemasta. Verkko toimi vuodesta 1948 kuolemaansa asti Helsingin yliopiston ensimmäisenä sosiologian professorina. Hän perusti sosiaalitieteellisen kriminologian tradition maassamme. Hänen työhönsä viitataan edelleen sekä suomalaisessa tutkimuksessa että kansainvälisesti. Viime vuosina useat kansainvälisen henkirikos- ja väkivaltatutkimuksen ykkösnimet, kuten **Martin Daly**, **Margo Wilson**, **Manuel Eisner** ja **Steven Pinker** ovat viitanneet Verkon työhön ja suhteuttaneet omaa ajatteluaan Verkon tieteelliseen tuotantoon. Myös suomalaiset kriminologit ovat löytäneet Verkon uudestaan ja asettaneet hänet eurooppalaisen henkirikostutkimuksen teoreettisen perustan yhteyteen.

VERKON TYÖSSÄ NELJÄ KESKEISTÄ SAAVUTUSTA

Ensinnäkin Veli Verkko loi 1920-luvulta alkaen perustan maamme rikostilastolle ja kehitti 1930-luvulla kansainvälisen vertailevan henkirikostutkimuksen tietoperustaa. Erityisesti hänen kokoamansa, vuodesta 1754 alkava ruotsa-

lais-suomalainen henkirikostilasto oli ja on puutteineenkin uraa uurtava.

Toiseksi Verkko muistetaan ”Verkon laeista”, jotka viittaavat henkirikollisuuden tilastollisiin lainalaisuuksiin maitten ja ajanjaksojen vertailussa. Verkko eli ja toimi aikana, jolloin suuri osa yhteiskuntatieteilijöistä pyrki nomoteettiseen tutkimukseen eli säännönmukaisuuksien havaitsemiseen. Hänen kiinnostuksensa ”lakien” muotoiluun on nähtävä tässä aikansa kehityksessä. Ajanhenkeä hallitsi Wienin piirin looginen empirismi, jonka vaikutteita välitti Suomeen Verkon tunnettu aikalainen, **Eino Kaila** ”invariansseineen”.

Kolmanneksi Verkon metodologinen, jo 1920-luvulla alkanut ajattelu vaikutti kansainvälisen kriminologian kehitykseen mm. niin kutsutun Sellinin lain kautta. Kyse oli sen pohdinnasta, mikä tilastolähde olisi luotettavin rikollisuuden mittaamisessa; osa kriminologeista keksi kiertää rekisterit kyselyjen avulla, osa päätyi Verkon tavoin korostamaan henkirikostilaston erityisluonnetta.

Neljänneksi Verkon työtä luonnehtii monitieteisyys. Hän ponnisti empiirisen kriminologian ja sosiologian pohjalta,

mutta oli laajasti kiinnostunut oman aikansa käyttäytymisneettisestä ja biososiaalisesta tutkimuksesta.

KANSAINVÄLISEN TIEDEYHTEISÖN JÄSEN KULKI VASTAVIRTAAN

Verkko oli oman aikansa mitapuilla erittäin kansainvälinen tutkija. Hän etsi aktiivisesti ja onnistui solmimaan suhteita silloisen tiedekentän keskeisalueille, Saksaan ja Yhdysvaltoihin. Saksalaisista hän tunsi muun muassa **Franz Exnerin**, **Hans von Hentigin** ja **Hermann Mannheimin**. Amerikkalaisista **Edwin Sutherland**, **Marshall Clinard** ja **Walter Reckless** olivat hänelle tuttuja julkaisujen vaihdon tai tapaamisen kautta. Verkolle kaikkein lähin yhteistyökumppani oli kuitenkin **Thorsten Sellin** (1896–1994). Sellin on kriminologian klassikko ja niin kutsutun Philadelphian koulukunnan perustajia. Hänen yhteyttään Verkkoon helpotti yhteinen kieli ja kulttuuri-tausta: Sellin oli emigroitunut Pohjois-Amerikkaan Ruotsista 17-vuotiaana, ja puhui ruotsia äidinkielenään. Muotoillessaan 1930-luvun alussa nykyään Sellinin lakina tunnettua rikollisuuden mittaamisen yleispe-

riaatetta Sellin omaksui vaikutteita Verkon ruotsinkielisestä tuotannosta.

Verkon näkyvin tieteellinen toiminta kriminologian ja sosiologian kentällä ajoittuu neljännesvuosisadan mittaiseen ajanjaksoon noin vuodesta 1930 hänen kuolemaansa 1955. Kansainvälisessä tiedeyhteisössä tämä ajanjakso oli suuren paradigmanvaihdoksen aikaa. Aiemmin hallinneista, psykiatrisesti, psykologisesti ja biologisesti suuntautuneista ajattelumalleista oltiin siirtymässä sosiologian valtakauten kriminologiasa. Verkko oli aina ensi sijassa sosiologinen kriminologi, mutta silti hänen ajattelunsa kehityksessä voidaan havaita tietynlainen vastavirtaan kulkemisen juonne. Kun muut yhteiskuntatieteilijät ottivat jo sotienvälisenä aikana ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeen etäisyyttä biologisiin selitysmalleihin, Verkko tunsi lisääntyvää mielenkiintoa niitä kohtaan. Vuonna 1948 hän puhui virkaanastujaisesityksessään ”rotuteoriasta”, jolla hän viittasi suomalaisen kantaväestön oletettuihin geneettisiin alttiuksiin eritoten alkoholin sietokyvyn ja aggressiivisuuden osalta. Verkko

Suomalaisen kriminologian edelläkävijä Veli Verkko 1891–1955.

näki taustalla maantieteellisen eriytyneisyyden, minkä hän arvioi vaikuttaneen suomalaiseen geeniperimään pitkällä, evolutionaarisella aikavälillä. Hänen ajattelussaan biologisten tekijöiden rooli liittyi nimenomaan suomalaiseen kantäväestöön, ei etnisiin vähemmistöihin tai muihin kansallisuusryhmiin. Hänen kielenkäyttönsä kalskahtaa nykylukijan silmissä monin osin vanhentuneelta, mutta ajatuksen sisältö ei ole absurdi tai mahdoton.

SOSIAALITIEEELLINEN RIKOLLISUUSKÄSITYS

Vaikka Verkko alkoi 1940-luvun lopulla korostaa biologisia tekijöitä, hän ei koskaan

luopunut sosiaalitieteellisestä rikollisuuskäsityksestä. Hänen kriminologinen ajattelunsa taustalla voidaan nähdä vakauden ja muutoksen selittämisen välinen jännite, ja pyrkimys löytää teoreettinen selitys kummallekin. Erityisesti pitkä ruotsalais-suomalainen henkirikosajaksarja (1754–) tarjosi suorastaan dramaattisia empiirisiä virikkeitä teoreettisen tulkinnan syykkeeksi. Ensinnäkin Verkko näki tuossa ajaksarjassa Suomen henkirikollisuuden korkean tason verrattuna Ruotsiin: suhteellisessa erossa oli vakautta, joka kaipasi selitystä. Toisaalta Verkko havaitsi maassamme 1900-luvun alussa ilmenneen valtavan henkirikosnousun, joka liittyi

Veli Verkko on suomalaiselle kriminologialle kestävän inspiraation lähde.

valtiollisen järjestelmän legitimititeettikriisiin.

Verkko ei tietenkään selittänyt nopeita muutoksia ja rikosaaltoja biologisilla tekijöillä, vaan sosiaalisilla ja kulttuurisilla tekijöillä. Hän oli erittäin kiinnostunut myös sellaisista rikollisuusilmion lainalaisuuksista, joita nykyään tutkitaan rutiinotoimintojen teorian tai sosiaalisen kontrolliteorian kautta. Esimerkiksi rikosten sijoittuminen ajallisiin sykleihin kuten vuoden, viikon ja vuorokauden aikoihin on esimerkki tästä; samoin alkoholin jakelun yhteys rikollisuuteen.

Verkko ei ollut kriminaalipoliittisesti orientoitunut kriminologi. Hänen melko harvat aihepiiriä sivuavat lausuntonsa näyttäsivät viittaavan väljästi jonkinlaisen rutiinotoiminto-, oppimis-, pelote- ja sosiaalisen kontrollin teorian pohjalta nousevaan ajatteluun. Alkoholin kieltolain kumoamista Verkko puolsi mm. siksi, että hän katsoi kieltolain kalvavan lain moraalia luovaa ja yleisestävää vaikutusta. Hyvin modernilla tavalla hän näki tarpeelliseksi rikoksantorjunnallisten kampanjoiden rikollisuusvaikutusten arvioinnin.

EDELLEEN ESIKUVA KRIMINOLOGEILLE

Verkon kuolema 1955 vaikutti olennaisella tavalla suomalaisen kriminologian kehitykseen. Sosiaalitieteellisen henkirikollisuustutkimuksen osalta hän jätti jälkeensä ammottavan tyhjiön, joka alkoi täyttyä vasta puoli vuosisataa myöhemmin.

Kun Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin piirissä käynnistettiin 2000-luvun alussa nykyistä Henkirikollisuuden seurantajärjestelmää, Verkon hahmo oli innostamassa uutta kriminologien sukupolvea. Voidaankin sanoa, että uudesti syntyneessä suomalaisessa sosiologisessa henkirikostutkimuksessa on seurattu paljon Verkon esimerkkiä: on rakennettu isoja tutkimustietokantoja, tehty ajallisia ja kansainvälisiä vertailuja, etsitty säännönmukaisuuksia ja hakeuduttu aktiivisesti monitieteiseen yhteistyöhön, myös psykologien ja psykiatrien kanssa.

Ei ihme, että kriminologit ovat samalla löytäneet Verkon historiallisena hahmona ja esikuvana, joka oman aikansa rajoituksissa ja puitteissa vei maamme kriminologian kansainväliselle tasolle ja kartalle. Veli Verkko katsoi, että todellisuutta on katsottava kylmästi silmiin ilman että omat toiveet tai poliittiset näkökohdat vaikuttavat siihen, mitä osataan tai halutaan nähdä. Hän on tänä päivänä suomalaiselle kriminologialle kestävän inspiraation lähde. ■

Janne Kivivuori on tutkimusjohtaja Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa. Verkon asemasta osana eurooppalaista henkirikostutkimusta, ks. Kivivuori & Suonpää & Lehti (2014): *Patterns and theories of European homicide research*. *European Journal of Criminology* 11:5, 530–551. Verkon ajattelusta kriminologian kehityksen kontekstissa, ks. Kivivuori: *Discovery of Hidden Crime* (Oxford University Press, 2011).

Voiko historiasta oppia?

Mahdollisuus oppia historiasta on omien juurien tuntemisen ja yleissivistyksen lisäämisen ohella klassinen perustelu historiankirjoituksen ja historiantutkimuksen tarpeelle ja välttämättömyydelle. Näin on ollut antiikin ajoista lähtien, vaikka niin sanotusti tieteellisen historiantutkimuksen katsotaan syntyneen monen muun tieteenalan tavoin 1800-luvun puolimaissa. Historiasta oppimisen ideaa ei kuitenkaan ole eri aikakausina ymmärretty samalla tavalla.

Tässä kirjoituksessa tarkastelen, mitä historiasta oppiminen voisi tämän päivän näkökulmasta tarkoittaa erityisesti oikeushistoriaa, mutta muutakin ihmistieteellistä tutkimusta ajatellen. Näkemykseni on se, että oppimisen ajatus – myöhemmin esitetävällä tavalla ymmärrettynä – on erittäin tärkeä myös tämän päivän ja tulevaisuuden yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja tehtäessä.

HISTORIA SIVISTYKSEN PERUSTANA

Antiikin ajan historiankirjoitusta leimasi suurmiesten toiminnan kuvaaminen ihailtavassa valossa. Voitot taisteluissa ja aluevalloitukset olivat tarkastelun ytimessä. Historiankirjoituksella pe-

rusteltiin myös tietynlaisten hallitsijoiden ja hallitsemisen tapojen paremmuutta muihin verrattuna. Ylistystä, mutta myös kritiikkiä, varhaisilta historian kirjoittajilta saivat osakseen niin Rooman imperiumin kuin Ateenan ja muiden kaupunkivaltioiden johtajat.

Antiikissa myös tragedioiden kuvaamista käytettiin kansalaisten kasvattamisen välineenä. Esimerkiksi näytelmissä kuvattiin sitä, miten epäoikeudenmukaisen ja ennalta arvaamattoman kohtalon uhriksi ihminen voi joutua.

Historiankirjoitus ei ollut kuitenkaan pelkkää apologiaa tai elämäarviointia, vaan siinä saattoi olla myös hämmästyttävän moderneja piirteitä. Esimerkiksi **Polybios** (k. 118 eaa.) nosti esille lähdekritiikin välttämättömyyden ja korosti modernilla tavalla sitä, kuinka historian tarkastelun kautta löytyvät säännönmukaisuudet voivat auttaa ymmärtämään yhteiskunnan muutoksia ja antaa osiittain myös tulevaisuutta koskevalle päätöksenteolle.

Varsinkin klassisen sivistysihanteen kulta-aikana 1800-luvulla erityisesti eliitin koulutukseen liittyi vahvasti historiasta oppimisen ajatus aikaisempien suurten hallitsijoiden ratkaisujen esittelyjen

avulla. Pohdittiin esimerkiksi **Cesarin Rubicon** joella tekemän päätöksen merkitystä ja sitä, mitä olisi tapahtunut, jos hän olisi päätenyt toimimaan toisin. Koulutuksen laajeneminen ja rakentaminen kaikille kuuluvaksi demokraattisen hyvinvointivaltion peruseriaatteen johti historian opetuksen tavoitteiden ja oppisisältöjen muutoksiin.

Historiasta oppimisen ajatusta ei suinkaan hylätty, mutta se rinnalleen entistä vahvemmalle painoarvolla muita tavoitteita, joilla historian opetuksen merkitystä perusteltiin. Tällaisia olivat erityisesti kansallisen identiteetin rakentaminen, joka liittyi 1800- ja 1900-lukujen valtion muodostumiseen ja teki historiasta omalla tavallaan hyvin poliittisen tieteenalan, kun uusille valtioille luotiin komeaa ja kunniaakasta menneisyyttä. Sittemmin historian ja muiden humanististen tieteiden yleissivistävä funktio on nostettu keskeisesti esille oppiaineen tarpeellisuuden perustelemisessa.

Juuri yleissivistys ja oman maan ja maanosan historian tunteminen ovat nousseet Berliinin muurin kaatumisen (1989) jälkeen etualalla historian opetuksen merkitystä pohdittaessa. Euroopan integraation tiivistymisen

myötä ja ansiosta esimerkiksi kiinnostus roomalaiseen oikeuteen eräänä ”yleisen” eurooppalaisen identiteetin rakennuspuuna on lisääntynyt.

HISTORIAN MERKITYS KONTROLLIPOLITIIKASSA

Edellä esitettyjä kysymyksiä voidaan asettaa täsmällisemmin eri tieteenalojen näkökulmasta. Mitä historiasta oppiminen voisi tarkoittaa esimerkiksi yleisen oikeushistorian, rikosoikeuden historian tai kriminologian historian näkökulmasta?

Kysymykseen vastaamiseen ei ole tarjolla yhtä selvästi ylitse muiden nousevaa perustelua. Vastaukset vaihtelevat myös koulukunnittain. Koulukuntaisuuden ytimessä on se, miten tutkija hahmottaa historiallista muutosta, yksilön, yhteiskunnan rakenteiden ja kulttuurin osuutta siinä. Mikä muuttaa yhteiskuntaa ja sen eri ilmiöitä ja mitkä tekijät selittävät muutosta?

Tärkeä erottava tekijä on se, näkeekö tutkija historian kulussa toistuvuutta ja paralleelisuuksia, joiden perusteella voidaan päätyä yleistyksiin ja jopa teorian muodostukseen. Vai ovatko historian ilmiöt tutkijalle sillä tavoin uniikkeja, että vertailuille ei jää sijaa? Suhtautu-

Ankara kontrollipolitiikka julmine rangaistuksineen ja tiukkoine alaluokan valvonnan keinoineen liittyy yhteiskunnallisten valta- ja varallisuuserojen suuruuteen.

minen vertailevan tutkimusotteen mahdollisuuksiin on todellakin usein merkittävä vedenjakaja. Vertailujen mahdollisuuksiin uskovat tutkijat näkevät historiasta oppisen mahdollisuuden suurempana kuin historiallisten prosessien ainutkertaisuutta alleviivaavat tutkijat.

Julkaisimme vuonna 1982 **Heikki Ylikankaan** kanssa suppean, mutta kohdealueeltaan laajan tutkimuksen *Vapausrangaistuksen valtakausi*. Siinä kävimme läpi kontrollipolitiikan ja rikosoikeuden historiaa suuria muutosten linjoja antiikista 1970-luvulla. Tutkimuksen metodi oli olennaisesti vertaileva. Analysoimme laajan tutkimuskirjallisuuden ja muun aineiston valossa sitä, mitkä tekijät ovat selittäneet kontrollipolitiikan muutoksia yhtäältä ankaraan ja toisaalta lievään suuntaan eri aikoina. Analyysi toi meidät 1980-luvun maailmaan saakka.

Keskeinen tuloksemme oli se, että ankara kontrollipolitiikka julmine rangaistuksineen ja tiukkoine alaluokan valvonnan keinoineen liittyy yhteiskunnallisten valta- ja varallisuuserojen suuruuteen. Mitä eriarvoisempi yhteiskunta ja mitä keskitetympi sen valtarakenne on, sitä ankarammaksi muodostuu rangaistusjärjestelmä. Euroopassa absolutismin (yksinvallan) kausi 1500- ja 1600-luvuilla merkitsi ankaran järjestelmän huippukautta.

Vastaavasti yhteiskunnallisten erojen kaventumi-

nen valistuksen kaudelta (1700-luvun jälkimmäinen puolisko) ja siihen liittyvä demokratisoituminen lievensi ja lieventää rangaistuksia. Osoitimme näiden yleistysten pitävyyden vankilukuja analysoimalla myös 1900-luvun osalta. Korkeat vankiluvut ja esimerkiksi kuolemanrangaistuksen laajamittainen käyttö kertoivat valtarakenteen keskittymisestä. Vastaavasta alhaiset vankiluvut liittyivät demokratian, kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien laajuuteen.

Tulostemme kanssa linjassa ovat myös havainnot tämän päivän maailmasta. Alhainen repression taso liittyy demokraattisen oikeus- ja hyvinvointivaltion vahvuuteen, kuten **Tapio Lappi-Seppälä** on eri yhteyksissä vakuuttavasti osoittanut.

Voidaan hyvällä syyllä kysyä, mikä on tällaisten tulosten käyttöarvo? Minusta on selvää, että osoitetut säännönmukaisuudet ovat jo sellaisenaan merkityksellisiä yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa. Niitä voi lukea myös käänteisesti siten, että kysytään, mistä kertoo esimerkiksi vankilukujen kasvu tai siihen liittyen entistä ankarampi rangaistuskäytäntö?

Jos tällaista havaitaan, on aiheellista kysyä, onko yhteiskunnallinen eriarvoisuus kasvussa? Tämä kysymys on pelottavan ajankohtainen ja relevantti tämän päivän maailmassa. Itse asiassa trendi on ollut nähtävissä ja useiden vuosikymmenten aikana.

HISTORIASTA OPIKSI OTTAMINEN

Lopuksi on syytä huomauttaa siitä, että historiasta oppimisessa kysymys on aina oppimisen mahdollisuudesta, ei sen enemmästä. Se seikka, otetaanko tutkijan tuottama oppi vastaan, on toinen kysymys. Lisäksi tutkijat voivat päätyä samojen lähteiden perusteella erilaisiin tuloksiin ja tuottaa siten ristiriitaista aineistoa päätöksentekijöille. Opin ottaminen ei tämänkään vuoksi ole yksinkertaista ja itsestään selvää.

On myös aiheellista alleviivata, että demokraattisessa yhteiskunnassa on sellainen työnjako, jossa demokraattisesti valitut päättäjät tekevät yhteiskuntapoliittiset perusratkaisut.

Muutosten lokasointi ja analysointi on tärkeä osa ihmistieteiden tehtäväkenttää. Kiinnostus tutkimukseen, tutkijoihin ja yliopistoihin on muuttunut viime vuosikymmenten aikana. Harvardin yliopiston historian professori **David Armitage** (The Guardian 7.10.2014: Why policymakers need historians?) on terävästi ja ilmeisen osuvasti huomauttanut, kuinka päätöksentekijöiden halu käyttää pitkän aikavälin muutoksista kertovaa aineistoa on radikaalisti vähentynyt. Poliittikkaa tehdään entistä lyhemmän aikavälin perspektiivistä ja tällöin väistämättä sellaisen tiedon varassa, joka ei tavoita yhteiskunnan laajempia muutostrendejä. Tällä muutoksella voi olla – ja on –

laajat seurausvaikutuksensa, jotka näkyvät muun muassa konsulttien ja ajatuspajojen lisääntyvänä käyttönä ja akateemisen perustutkimuksen syrjäyttämisenä ja vähättelyinä.

Tämä seikka ei puolestaan voi olla heijastumatta siihen, mikä on yliopistojen asema ja rooli yhteiskunnassa. Yhä lukuisammaksi käyvät esimerkit meiltä ja muualta viittaavat valitettavasti siihen, että yhteiskunta- ja humanististen tieteiden asema myös demokraattisissa valtioissa käy yhä ahtaammaksi. Valitettavasti. ■

Kirjoittaja on oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori Helsingin yliopistossa.

Kirjallisuutta: Jukka Kekkonen: Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Forum Iuris 2013.

Jukka Kekkonen: Vertailevan tutkimuksen haasteita. Tieteessä tapahtuu 2008, s. 32–37.

Jukka Kekkonen – Heikki Ylikangas: Vapausrangaistuksen valtakausi. Nykyisen seuraamusjärjestelmän historiallinen tausta. Oikeuden yleistieteiden laitoksen julkaisu 1/1982.

Antero Heikkinen: Vallan tulkit. Historiallinen ajattelu Euroopassa antiikin päivinä ja varhaiskeskiajalla. Suomalaisen kirjallisuuden seura 2009.

Heikki Ylikangas: Mitä on historia ja mitä on sen tutkimus? ArtHouse 2015.

Kriminalisoinnit yhteiskuntakehityksen vietävänä

Yhteiskunnan mukana muuttuvat rikossäännökset

Rangaistavaksi säädetyn käyttäytymisen ala vaihtelee yhteiskunnan kehityksen mukaan. Rikoslainsäädännön ”kovaa ydintä”, esimerkiksi henkija väkivaltarikoksia koskevaa lainsäädäntöä on ollut kulloisestakin yhteiskuntakehityksestä riippumatta. Rangaistavaksi säädetty teot sisältävät kuitenkin monenlaisia muitakin tekoja, joiden painotukset ovat aikojen saatossa vaihdelleet. **Nils Jareborg** on osuvasti todennut, että kriminalisoinneilla on selvästi arvoja ilmaiseva tarkoitus. Rangaistavaksi säädetty teot muodostavat sosiaalimoraalisen syntilistan, luettelon yhteiskunnallisesti sanktioituista eettisistä vaatiuksista.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on lyhyesti tarkastella Suomen rikoslainsäädännön kehitystä ja kehityslinjoja rangaistavan käyttäytymisen kehityksen valossa. Tarkastelun kohteena ovat rikosoikeudelliset säännökset vuodesta 1889 tähän päivään. Tarkastelun

kohteeksi on valittu tiettyjä rikoslain erityisen osan kokonaisuuksia eikä tarkastelun voi mitenkään sanoa olevan kattavaa.

1889 RIKOSLAKI, RIKOSLAIN KOKONAISUUDISTUS JA YHTEISKUNTAKEHITYS

Vuoden 1889 rikoslain valmistelun aikana suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui merkittäviä muutoksia. Esimerkiksi talouselämää vapautettiin sitä koskevasta sääntelystä, elinkeinovapaus toteutettiin ja ammattikuntalaitos lakkautettiin. Nämä muutokset heijastuivat vuoden 1889 rikoslain sisältöön esimerkiksi siten, että taloudellista vaihdantaa suojattiin entistä tehokkaammin vuoden 1889 rikoslaisissa. Rikoslakia täydennettiin tuolloin esimerkiksi konkurssirikoksia koskevalla sääntelyllä (vuoden 1889 rikoslain 39 luku).

Taloudellisen vaihdannan suojan vahvistamisen ohella vuoden 1889 rikoslaki oli vahvasti maatalousyhteiskun-

nan rikoslaki. Vuoden 1889 rikoslain 33 luku sisälsi useita säännöksiä luvattomasta viljelyksestä, metsästyksestä ja kalastuksesta. Rangaistavaa oli muun muassa puun tai puuryhmän vahingoittaminen ja elukoiden päästäminen luvatta syötölle toisen tiluksille.

Taloudellista toimintaa koskevien rikossäännösten vanhentuneisuus oli keskeisellä sijalla myös rikoslain kokonaisuudistuksessa. Yleisesti rikoslain kokonaisuudistuksen keskeisenä tavoitteena oli rangaistavuuden kokonaisvaltainen uudelleenarviointi. Ensimmäisessä vaiheessa 1980- ja 1990-luvuilla uudistettiin taloudellista toimintaa koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä, koska sen katsottiin olevan eniten uudistamisen tarpeessa.

Maatalouteen, metsästyseen ja kalastukseen liittyen rikoslakiin edelleen jäi luvattonta pyyntiä koskeva säännös. Maa- ja metsätalouteen liittyvistä erityiskriminalisoinneista sen sijaan pitkäl-

ti luovuttiin. Aiemmin erityiskriminalisointien nojalla rangaistavaksi säädetty teot ovat nykyisin rangaistavia lähinnä varkaus-, kavallus- ja vahingontekorikoksina.

Selkeästi yhteiskuntakehityksen seurauksena vahvennetun rikosoikeudellisen suojan kohteiksi valikoituneita alueita ovat työ- ja ympäristöririkokset. Molempia alueita koskeva rikosoikeudellinen suoja vahvistui merkittävästi rikoslain kokonaisuudistuksen aikana. Tällä hetkellä ne ovat vakiintuneita rikosoikeuden osa-alueina, vaikka erityisesti ympäristön suojaamisesta rikosoikeuden keinoin käytiin 1970- ja -80-luvuilla keskustelua.

ASUNTOON HIIPIMINEN, PILASOITOT JA VIESTINTÄRAUHA

Vuoden 1889 rikoslaki sisälsi kotirauhan rikkomista koskevan säännöksen. Kotirauha onkin yksi perinteisistä rikosoikeudellisen järjestelmän suojaamista oikeushyvistä. Al-

Rangaistavaksi säädetyt teot muodostavat sosiaalis-moraalisen syntilistan, luettelon yhteiskunnallisesti sanktioituista eettisistä vaatimuksista.

kuperäinen kotirauhan rikkomista koskenut vuoden 1889 rikoslain 24 luvun 1 § koski oikeudetonta tunkeutumista toisen asuntoon tai ilman otollista aihetta tehtyä asuntoon hiipimistä tai kätkeymistä.

Sääntelyä täsmennettiin jonkin verran 1930-luvulla. Tuolloin rikoslakiin lisättiin uusi säännös, joka koski meluamista ja puhelinsoiton aiheuttamista. Puhelinsoitosten osalta kysymys oli ennen muuta niin sanottuihin pilasoihtoihin liittyvästä yhteiskunnallisesta ongelmas- ta. Suomen Puhelinlaitosten Liitto oli valtioneuvostolle jättämässään kirjelmässä ilmoittanut, että ilkeämieliset henkilöt yksinomaan muita häiritäkseen ovat aiheuttaneet näille puhelinsoittoja. Samalla katsottiin perustelluksi sää- tää muunlainen meluamalla toteutettu kotirauhan rikkominen rangaistavaksi (HE 45/1934 vp, s. 1). Rangaista- vaksi säädettiin ilkeydestä tai vallattomuudesta räikein ää- nin tahi muutoin meluamalla toteutettu toisen kotirauhan häiritseminen taikka puhelin- soiton aiheuttaminen, jonka ilmeisenä tarkoituksena on toisen häiritseminen.

Sääntelyä uudistettiin ri- koslain kokonaisuudistuksen yhteydessä, mutta 2000-lu- vulle tullessa jouduttiin jäl- leen uuden tilanteen eteen, kun moderni viestintäteknolo- gia ei enää istunut ongel- mitta kotirauhasääntelyyn.

Ongelmia synnytti teksti- viestien lähettäminen, jonka ei katsottu tapauksessa KKO 2008:86 täyttävän kotirau- han rikkomisen tunnusmer- kistöä. Asia johti pikaiseen lainsäädännön korjaustoi- menpiteeseen (685/2009). Tämän jälkeen vielä erotettiin viestintärauhan rikkomista koskeva sääntely kotirauhan rikkomista koskevasta säänte- lystä (879/2013). Tavoitteena oli vastata paremmin teknolo- gian kehityksen muuttamaan todellisuuteen.

KORONKISKONTA JA PIKAVIPIT

Sopimussuhteisiin liittyvät moittittavat käytännöt ovat olleet useasti myös rikosoi- keudellisen kiinnostuksen kohteena. Koronkiskonta oli rangaistavaa jo vuoden 1889 rikoslaissa. Vuonna 1920 ko- ronkiskontaa koskevaa rikos- oikeudellista sääntelyä an- karoitettiin, koska aiemmat korkokannan rajoitukset pois- tettiin ja korkokanta laskettiin vapaaksi. Tämä edellytti asiaa koskevan hallituksen esityk- sen mukaan (HE 8/1920 vp, s. 1/II) siitä huolehtimista, että koronkiskomista tehok- kaasti estetään saattamalla sen harjoittajat ankaraan rangais- tukseen. Koronkiskontaa kos- kevan rikossäännöksen alaa laajennettiin ja siitä säädettyä rangaistusasteikkoa korotet- tiin.

Kiskontaa koskevaa säänte- lyä muutettiin viimeksi vuon- na 2010 (845/2009), kun

kiskontaa koskevan rikoslain 36 luvun 6 §:n sanamuotoa täsmennettiin vastaamaan paremmin tilannetta, jossa luottotuotetta tarjoavat muut kuin julkisen valvonnan alai- set rahalaitokset. Käytännössä kysymys oli niin sanottuja pi- kaluottoja tarjoavien yritysten toiminnan yleistymisestä se- ranneesta uudistuksesta.

LUVATTOMASTA SEKAANTUMISESTA SEKSUAALIRIKOKSIIN

Seksuaalirikoksia koskevat säännökset ovat vuodesta 1889 muuttuneet varsin pal- jon. Vuoden 1889 rikoslaki sisälsi useita säännöksiä ”lu- vattomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta”. Näissä rikoksissa oli kysymys lähinnä siveellisyysrikoksista. Usean tuolloisen siveellisyysrikosta koskevan säännöksen taustalla oli varsin moralistinen käsitys vaikuttaa ihmisten seksuaali- seen käyttäytymiseen. Muun muassa salavuoteus eli naimat- toman miehen ja naimatto- man naisen välinen makaami- nen oli rangaistavaa. Rangais- tusta ei kuitenkaan tuomittu, jos salavuoteutta keskenään pitäneet menivät keskenään avioliittoon. Salavuoteutta kos- keva kriminalisointi kumottiin vasta vuonna 1948 avioliitto- lakia koskevan uudistuksen yhteydessä. Esityksessä tosin todettiin, että salavuoteutta koskevaa kriminalisointia oli muutenkin pidettävä vanhen- tuneena (HE 121/1947 vp, s. 12/II).

Samaa sukupuolta olevien henkilöiden väliseen suku- puoliseen käyttäytymiseen ri- koslainsäädännöllä on pyritty vaikuttamaan varsin pitkään. Vuoden 1889 rikoslaissa hau- reuden harjoittaminen samaa sukupuolta olevan kanssa oli rangaistavaksi säädetty teko, josta voitiin tuomita enintään kahden vuoden vankeuteen. Tämä ”luonnoton haureus” oli kriminalisoitu samassa säännöksessä kuin eläimeen sekaantuminen.

Samaa sukupuolta olevi- en väliset sukupuolisuhdet dekriminalisoitiin vuonna 1971. Esityksen eduskunta- käsittelyn yhteydessä lakiin kuitenkin sisällytettiin vielä säännös julkisesta kehottami- sesta samaa sukupuolta ole- vien haureuteen. Säännöstä perusteltiin sillä, että sekä yh- teiskunnan että yksilön kan- nalta on tarkoituksenmukai- ta pyrkiä ohjaamaan kehitystä heteroseksuaaliseen suuntaan siinä vaiheessa, kun siihen vielä voidaan vaikuttaa (LaVM 11/1970 vp, s. 6/I). Säännös kumottiin vasta vuonna 1999 rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Vuoden 1889 rikoslaissa raiskaus ymmärrettiin vapau- teen kohdistuvana rikoksena. Asiaa koskeva sääntely sisältyi tuolloin rikoksia toisen va- pautta vastaan koskeneeseen rikoslain 25 lukuun. Vuonna 1971 sääntely siirrettiin si- veellisyysrikoksia koskevaan rikoslain 20 lukuun ja rais- kausrikoksen suojelukoh- ➔

Rikoslain kova ydin, ennen muuta henki- ja väkivaltarikoksia koskeva sääntely, on pysynyt suhteellisen samansisältöisenä, mutta jo esimerkiksi seksuaalirikoksia koskeva sääntely on muuttunut tavoitteeltaan ja sisällöltään melkoisesti.

→ teeksi käsitettiin pikemmin seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Vuoden 1971 seksuaalirikoksia koskevan uudistuksen yleisempänä tavoitteena oli nimenomaan näitä rikoksia koskevan sääntelyn erottaminen moraalikäsitteistä. Uudistusesityksessä nimenomaisesti todettiin, että rangaistussäännöksillä ei voida menestyksellisesti ohjata sukupuolista käyttäytymistä ja että rikoslainsäädäntö ei ole tarkoituksenmukainen tapa sukupuolimoraalin ylläpitämiseksi (HE 52/1970 vp, s. 1/II).

Seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön demoralisoinnissa ei kuitenkaan täysin onnistuttu, mitä jo edellä oleva samaa sukupuolta olevien suhteita koskeva tarkastelu osoittaa. Lisäksi on huomattava, että vielä vuonna 1971 raiskaussääntely koski vain avioliiton ulkopuolella tapahtuvaa sukupuoliyhteyden pakottamista. Vuoden 1989 rikoslain seksuaalirikoksia koskevat säännökset pohjautuivat ajatukseen, että sukupuolielämä kuului vain avioliittoon ja että aviopuolisoilla oli siihen velvollisuus. Tällä näkemysellä oli vahva kytkös tuolloin vallinneisiin uskonnollisiin näkemyksiin. On sinänsä mielenkiintoista, että vielä 1970-luvulle tultaessa valmiutta näiden näkemysten muuttamiseen ei kaikilta osin ollut. Suomessa avioliitossa tapahtunut raiskaus kriminalisoitiin vasta vuonna 1994.

Raiskausrikosta koskeva sääntely on myös viime vuosina ollut vilkkaan keskustelun kohteena. 2000-luvulle tultaessa kansainvälinen kehitys on alkanut vaikuttaa myös seksuaalirikoksia koskevaan sääntelyyn. Raiskausrikoksen osalta keskeistä on ollut keskustelu siitä, tulisiko säännöksen pohjautua pakottamiseen vai suostumuksen puuttumiseen perustuvaan tunnusmerkistömalliin. On esimerkiksi katsottu, että raiskausta koskevan säännöksen muotoilu siten, että se pohjautuisi suostumuksen puuttumiseen, korostaisi raiskausrikoksen luonnetta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien loukkauksena (PeVL 6/2014 vp, s. 5/II).

JUMALANPILKKA VAI EI?

Oma kysymyksensä on ollut uskonnon asema rikoslaisissa. Vuoden 1889 rikoslaki sisälsi kokonaisen uskontorikoksia koskevan luvun (vuoden 1889 rikoslain 10 luku). Luku uudistettiin vuonna 1970, mutta se sisälsi edelleen useita uskonrauhaa koskevia rikossäännöksiä. Luvun uudistamista koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 52/1970 vp) tarkasteltiin mielenkiintoisella tavalla uskonrauhaa koskevien rikosten suojeleobjektia ja todettiin kysymyksen olleen kiistanalainen jo vuoden 1889 rikoslakia valmisteltaessa. On katsottu, että vuoden 1889 rikoslaisissa omaksuttiin

silloisissa oloissa varsin uudenikäinen näkemys, kun uskontorikosten tarkoitukseksi oli suojata kansalaisten uskonnollisia tunteita (ks. HE 6/1997 vp, s. 127). Huomattava on myös, että osa tuolloisista säännöksistä suojasi laajemmin Suomessa tunnustettuja, luvallisia tai suvaittuja uskontokuntia.

Uskontoon liittyvien rikosoikeudellisten säännösten tarpeellisuus ajankohtaistui mielenkiintoisella tavalla rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 1997. Hallitus katsoi tuolloin, että Jumala tai muiden uskontojen vastaavat eivät tarvitse rikoslain tarkoitamaa suojelua, minkä vuoksi erillistä jumalanpilkkaa koskevaa säännöstä ei rikoslakiin ehdotettu. Esitys muuttui kuitenkin eduskuntakäsittelyssä siten, että jumalanpilkka lisättiin uskonrauhan rikkomista koskevaan säännökseen suuren valiokunnan mietinnöllä (SuVM 2/1998 vp). Esityksen eduskuntakäsittely tältä osin osoitti, että kysymys uskonnon ja rikosoikeuden suhteesta on poliittisesti herkkä asia. Sittemmin eurooppalainen kehitys on johtanut kohti jumalanpilkan dekriminialisointia. Suomessa näin ei toistaiseksi ole tapahtunut.

LOPUKSI

Edellä esitettyjen hajanaisten esimerkkien tarkoituksena on ollut osoittaa, että rikoslaisissa rangaistavaksi säädettyjen tekojen sisältö on vaihdellut

varsin paljon kulloistakin yhteiskuntakehitystä seuraten. Rikoslain kova ydin, ennen muuta henki- ja väkivaltarikoksia koskeva sääntely, on pysynyt suhteellisen samansisältöisenä, mutta jo esimerkiksi seksuaalirikoksia koskeva sääntely on muuttunut tavoitteeltaan ja sisällöltään melkoisesti. Myös monella muulla alueella yhteiskuntakehitys on merkittävästi vaikuttanut rikosoikeudellisen sääntelyn sisältöön. Tulevaisuudessa tämä vaikutus varmasti myös jatkuu. ■

Kirjoittaja on rikosoikeuden apulaisprofessori Helsingin yliopistossa.

Rattijuoppoudesta tuomitut "istuivat" 1950- ja 1960-luvulla tuomionsa Seutulän lentokentän työmaalla. Kuvassa miehiä tuodaan työmaalta asuntolaan.

■ MIKA SUTELA

Rattijuopumusta pidetty aina vakavana ongelmana

Lyhyt katsaus rattijuopumusrikollisuuden ja sen sääntelyn historiaan

Tutisee ja vapisee kuin Anderssonin automopiili (Tampere v. 1906)

Suomessa ensimmäinen automobiiliksi luokiteltu ajoneuvo nähtiin liikenteessä Tampereella vuonna 1902. Seuraavien vuosikymmenten aikana nämä ihmekeipustukset ottivat paikkansa katukuvassa – hitaasti, mutta varmasti. Vuonna 1907 kirjattiin ylös ensimmäinen rattijuopon

aiheuttama onnettomuus Suomessa. Tästä rattijuoppousta-pauksesta kirjoitti sanomalehti Uusi Suometar 16.7.1908. Lehdessä todettiin:

Erotettu automobiilin kuljettaja. Automobiilin n:o 7 kuljettajan, V.A. Krönbergin, joka juopuneena ajoi niin huolimattomasti, että hän aiheutti onnettomuustapauksen, jossa muuan nainen vahingoittui pahoin, erotti maistraatti ainaiseksi automo-

biilin kuljettajan toimesta.

Automobiili oli tullut hui-
maavaa vauhtia rautatientorille
ja törmännyt lyhtypylvääseen.

Autoilun alkuaikoina humalassa ajamista ei paheksuttu. Varsin yleisesti otaksuttiin, että ajo sujuu paremmin, jos on jonkin verran hutikassa. Varsin nopeasti kuitenkin todettiin, että päihtyneenä ajaminen vaarantaa liikennettä. Sen kriminalisointiin

ryhdyttiinkin varsin vähäisen autokannan olosuhteissa. Suomessa humalassa ajaminen kriminalisoitiin moottoriajoneuvoliikenteestä annetulla lailla vuonna 1926. Kyseisen lain 12 §:n mukaan moottoriajoneuvon kuljettamisesta juopuneena rangaistuksena oli sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi. Ensi alkuun rikos oli ensisijaisesti sakolla rangaistava.

RANGAISTUKSET ANKAROITUVAT MONESSA VAIHEESSA

Aikaa ennen vuotta 1932 voisi nimittää alkoholikieltojen ajaksi. Suomalaiset yrittivät vakavissaan poistaa alkoholia ja sen aiheuttamia haittoja pysyvästi. Pyrkimys ratkaista alkoholiongelmia huipentui vuosina 1919–1932 voimassa olleeseen kieltolakiin. Kieltolaki edisti autoliikenteen kasvua, sillä salakuljetettu alkoholi oli kuljetettava rannikolta sisämaahan nopeasti. Vuonna 1932 eduskunta kumosi kielto lain äänin 120–45. Tämä lisäsi moottoriajoneuvon kuljettamista juopuneena. Laissa väkijuomista valtion omistamalle Oy Alkoholiliike Ab:lle annettiin lailla yksinoikeus tuoda, viedä, valmistaa ja myydä alkoholijuomia. Ensimmäiset 58 liikettä avattiin huhtikuussa 1932.

Autokirjoituksissa hevosmiehille ja jalankulkijoille autot olivat usein uhkaavia ”piruja ja sielunvihollisia” tai ”paholaisen keksintöjä”. Autoilijan Ääni -lehden ensimmäisessä näytenuumerossa maaliskuussa 1937 oli autoilijan kymmenen käskyä. Näistä kolmas käsky varoitti ajamista juopuneena, ”sillä juopunut auton ratissa on kuin irtipäässyt peto”. Samana vuonna kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri oli huolestunut moottoriajoneuvojen kuljettamisesta väkijuomien vaikutuksen alaisena. Ministeri katsoi sen olleen ilmeisesti ”tärkein” liikennekuolemien syy. Vuonna 1926 säädettyä rattijuopumuslainsäädännöstä ankaroitettiin vielä myöhemmin vuonna 1937. Lakia muutettiin siten, että rangaistusala laajennettiin kuljettamiseksi juopuneena tai väkijuomien vaikutuksen alaisena. Myös rangaistuksia ankaroitettiin siten, että van-

keutta oli mahdollista saada jopa kaksi vuotta, mutta sakkoja ainoastaan poikkeustapauksissa, erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa.

Päihtyneenä ajamisen rangaistusala laajennettiin edelleen vuonna 1950, jolloin rikosnimikkeeksi tuli kuljettaminen juopuneena tai alkoholin tai muun huumaavan aineen vaikutuksen alaisena. Rangaistusmaksimiksi tuli tällöin neljä vuotta vankeutta tai kolme vuotta kuritushuonetta. Sakkorangaistusta käytettiin erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa ja milloin yleiselle liikenteelle ei ole aiheutunut vaaraa. Vuonna 1950 lakiin kirjattiin myös erillisinä, rangaistavina tekoina rattijuopon aiheuttama kuolemantuottamus sekä vaikea ruumiinvamma. Kuolemantuottamuksesta rattijuopolle voitiin määrätä kolme vuotta vankeutta tai jopa seitsemän vuotta kuritushuonetta ja vaikean ruumiinvamman aiheuttamisesta vuosi vankeutta tai kuusi vuotta kuritushuonetta. Vuonna 1957 kuolemantuottamuksen rangaistusmaksimi nostettiin kahdeksaan vuoteen.

KOVA KRIMINAALIPOLIITINEN LINJA EI TEHONTUN ONGELMAAN

Päihtyneenä ajamisesta mahdollinen maksimirangaistus oli nelinkertaistunut 25 vuodessa. Muista rikosmuodoista Suomessa ainoastaan huumausainerikoksien rangaistusuhkaa on nostettu näin voimakkaasti lyhyellä aikavälillä. Rattijuopumuksesta tuomitut rangaistukset ankaroitettiin edelleen 1950- ja 1960-luvulla. Kriminaalipoliittinen keskustelu rattijuopumuksesta jatkui koko 1960-luvun ajan. Tasavallan presidentti **Urho Kekkonen** esitti rattijuopumusrangaistusten koventamis-

ta puheessaan vuonna 1967. Samoihin aikoihin myös oikeuskansleri kehotti syyttäjiä valittamaan kaikista alioikeuden päätöksistä, joilla rattijuopuille oli määrätty ehdollinen vankeusrangaistus. Oikeusministeriö muutti rangaistusten täytäntöönpanoa siten, että pidemmät vankeustuomiot sovitettiin työsiirtolan sijaan vankilassa. Vuosina 1951–1967 ehdottomien vankeusrangaistusten osuus kasvoi 60 prosentista 90 prosenttiin. Samaan aikaan rikosten määrä kasvoi nelinkertaiseksi, 1 500:sta noin seitsemään tuhanteen.

Tästä linjasta seurasi muun muassa se, että rangaistavuuden alaraja nousi melko korkealle. Alle promillen humaltila johti käytännössä harvoin rangaistuksiin. Harkinnanvaraisuus oli jo tuolloin laajaa, minkä vuoksi oikeuskäytäntö muuttui epäyhtenäiseksi. Rangaistukset muodostuivat ongelmaksi myös vankeinhoidossa, sillä lähes puolet ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista oli rattijuopumukseen syllistyneitä.

Ajoneuvokannan kasvun myötä rattijuopumusrikosten määrä lisääntyi, mikä johti rangaistusasteikkojen korotuksiin vuosina 1950 ja 1957. Rattijuopumuksen normaali rangaistuslajiksi muodostui ehdoton vankeus 1950-luvulla. Vuonna 1963 oikeuskansleri lähetti syyttäjiä kirjeen, jossa kehoitettiin hakemaan muutosta aina kun tekijälle on tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus. Presidentti Kekkonen vaati vuoden 1967 uudenvuoden puheessaan oikeuslaitokselta päättäväisempiä toimia rattijuopumusongelmaa vastaan. Viimeisinä 1960-luvun vuosina 90 prosenttia rattijuopousta saikin ehdottoman vankeustuomion.

Poliisin tietoon tulleet liikenne rikokset viisinkertaistuivat 1950- ja 1960-luvuilla. Rattijuopumusten määrä liki kuusinkertaistui tuona aikana. Samalla ajanjaksolla moottoriajoneuvokanta kahdeksankertaistui. Autoistuminen alkoi kiihtyä olympiavuonna 1952, mutta autojen määrä lähti huimaan nousuun erityisesti 1960-luvun lopulla henkilöautojen kaupan vapautumisen myötä. Tämän kehityksen haittapuolena myös rattijuoppojen määrä kasvoi räjähdysmäisesti.

LIIKENNEJUOPUMUSLAKI MUUTTI RATTIJUOPPOJEN LUONTEEN

Hallitus esitti eduskunnalle liikennejuopumuslainsäädännön uudistamista vuonna 1975. Tämän seurauksena huhtikuun alussa 1977 tuli voimaan liikennejuopumuslaki, joka sijoitettiin rikoslain 23 lukuun. Käyttöön otettiin kiinteät promillerajat ja alcometer-mittarit. Liikennejuopumus jaettiin rattijuopumukseen (kuljettajan veren alkoholipitoisuus 0,5–1,5 promillea) ja törkeään rattijuopumukseen (veren alkoholipitoisuus yli 1,5 promillea). Siirtämällä säännökset tieliikennelaista rikoslakiin rattijuopumuksen rikollinen luonne saatiin esiin. Liikennejuopumuslainsäädännökset haluttiin siirtää rikoslakiin muun muassa ”moraalisen tuomittavuuden painottamiseksi”. Liikennejuopumuslain avulla haluttiin korostaa alkoholin käytön aiheuttamia vakavia häiriöitä liikenneturvallisuudelle. Rattijuopumuksesta epäilty oli tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään 3 kuukaudeksi. Törkeään rattijuopumuksen tapauksessa enimmäisrangaistus oli kaksi vuotta vankeutta.

Poliisin tietoon tullut rattijuopumus kaksinkertaistui 1970-luvulla. Vuonna 1970

poliisin tietoon tuli 9 289 rattijuopumusta, kun vuonna 1980 määrä oli 20 436. Liikennesuoritteeseen suhteutettuna rattijuopumusrikosten määrä kuitenkin vain 1,5-kertaistui. Ennen vuotta 1977 alle 1,0 promillen humalatila johti jokseenkin harvoin rangaistukseen. Myöskään 1,5 promillen humalan ei katsottu välttämättä merkitsevän alkoholin vaikutuksen alaisuutta lain tarkoitamassa mielessä. Humalatilan arvioinnin epämääräisyys sai osakseen paljon arvostelua.

Kansalaisten ohella niin tasavallan presidentti, oikeusministeri kuin myös eduskunta ilmaisi huolestumisensa rattijuopumusrikollisuuden kehityksestä 1980-luvulla. Vallinnut käsitys oli, että vakava rattijuopumusongelma on jatkuvasti pahentunut. Vuoden 1987 uudenvuodenpuheessaan silloinen tasavallan presidentti **Mauno Koivisto** lausui:

Ei ole syytä antaa myöten yleistymään pyrkivälle piittaamattomuudelle kanssaihminen hyvinvoinnista. Väkivalta on kasvanut, vastuuttomuus lisääntynyt liikenteessäkin, jossa vakavat onnettomuudet ovat voimakkaasti lisääntyneet. Rattijuoppous on pelottava ilmiö, jota vastaan on ponnella kamppailtava.”

Siitä asti kun autoistuminen alkoi, on yhteiskunta pitänyt myös liikenteen turvallisuutta keskeisenä päämääränä. Rattijuopumus on vuosikymmenten ajan säilynyt eräänä vakavimmista tieliikenteen turvallisuusongelmista. Sellaisena se säilynee myös tulevaisuudessa. ■

Kirjoittaja työskentelee tutkijana Itä-Suomen yliopistossa oikeustieteiden laitoksella.

Kirjallisuusluettelo on saatavilla verkkolehdestä www.haaste.om.fi.

Vartija sulkee oven Katajanokan vankilassa vuonna 1953.

■ T A P I O L A P P I - S E P P Ä L Ä

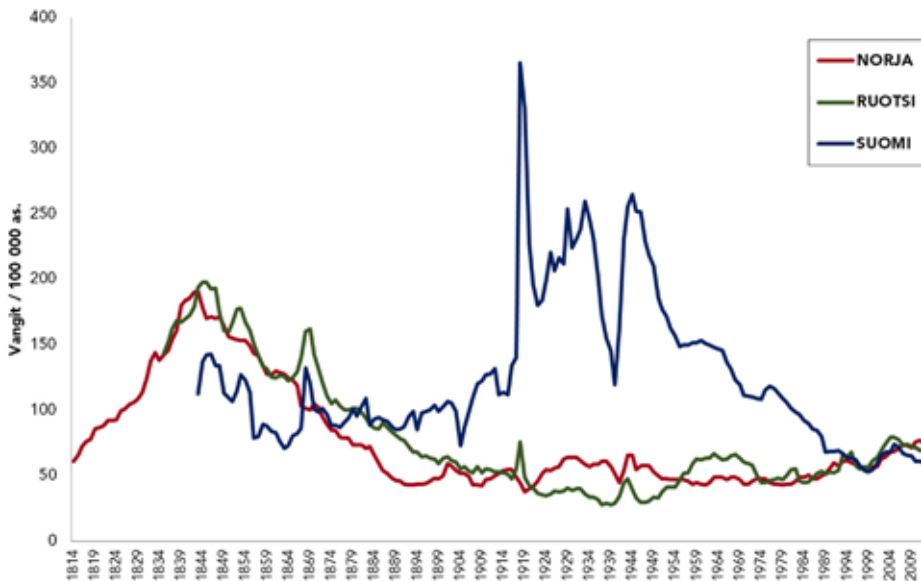
Vankilukujen historiaa

Yksi historian kriminaalipoliittinen pääopetus on, että ovat kriminaalipoliitikalla aikaansaadut rikollisuusmuutokset suunnaltaan millaisia hyvänsä, mittaluokaltaan ne tapaavat jäädä vähäisiksi, kun vertailukohteena ovat rikollisuuteen vaikuttavat rakennetason tekijät.

Kriminaalipoliittinen keskustelu vankien määrästä alkoi Suomessa 1960-luvulla. Aiheen nosti keskusteluun vuoden 1967 marraskuussa perustettu Marraskuun liike. Sen näkyvästi julkistama kontrollipoliitiikan epäkohtien luettelo nimesi vankiloiden yli-asutuksen, vankien määrän sekä vankeinhoidon kehnon tason keskeiseksi yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä vaativaksi ongelmaksi. Vaatimusta tukivat näihin aikoihin julkaistut ensimmäiset pohjoismaiset vankilukuvertailut (Christie 1968). Yleispoliittista painoa vaatimuk-

set saivat niiden tultua kirjatuuksi vuonna 1968 julkistettuun SDP:n kriminaalipoliittiseen ohjelmaan.

Vankiluvusta tuli suomalaisen kriminaalipoliittinen ongelma, johon ryhdyttiin etsimään ratkaisua myös lainsäädännön keinoin. Kolmessa vuosikymmenessä vankiluku putosi vajaan puoleen. Kun vielä 1970-luvulla Suomen vankiluku oli läntisen Euroopan korkein, oli määrä laskenut 1990-luvun puolivälissä EU:n alimmalle tasolle. Sellaisena se on sittemmin pysynytkin – yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa.

Kuvio 1. Päivittäinen vankiluku (100 000 asukasta kohti) Suomessa (1843–2010), Ruotsissa (1835–2010) ja Norjassa (1814–2010).

Lähteet: Aho & Karsikas 1981, Vuorela 2014, von Hofer 2011, Christie 1968.

SUOMEN VANKILUKUPIIKIT

Puoli vuosisataa kestäneen vankiluvun alenemisen syyt ovat monet, ja vaihtelevat eri aikoina. Pohdinnat vankilukujen laskun syistä tulisi luonnollisesti aloittaa kysymällä, miksi vankilukumme alun alkaen olivat muita Pohjoismaita korkeammalla tasolla? Vastaus löytyy Suomea 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla koetelleista poliittisista, sotilaallisista ja taloudellis-sosiaalisista kriiseistä. Kuviosta 1 ilmenee vankilukujen kehitys Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa lähes kahdensadan vuoden ajalta.

1800-luvun lopulla Suomen, Ruotsin ja Norjan vankiluvut vastasivat toisiaan. Erkaantuminen alkoi jo vuosisadan lopulla, paljolti vuoden 1889 rikoslain ankarien varkausasteikkojen ansiosta. Varsinainen irtiotto muiden Pohjoismaiden linjasta tapahtui kuitenkin heti sisällissodan jälkeen. Syksyllä 1918 vankeinhoitolaitoksen alaisuuteen oli siirretty 25 000 vankileireille sijoitettua punavankia. Armahdus- ja vapauttamiskäytäntöjä muuntelemalla ja laajentamalla uutena rangaistusmuotona käyttöön otetun ehdollisen rangaistuksen soveltamista luku saatiin vuoden loppuun mennessä laskettua 6500:een. Väestöön suhteutettu keskivankiluku oli vuon-

na 1919 historian korkein, 350 vankia 100 000 asukasta kohti.

Toinen nousuvaihe ajoittuu 1920- ja 30-lukujen taitteen molemmin puolin. Nousun alkuvaiheen aiheuttivat sakkovangit, loppuosan kasvanut omaisuus- ja väkivaltarikollisuus. Väestöön suhteutettu vankiluku kohosi enimmillään 250 vangin vaiheille.

Kolmas piikki ajoittuu jatkosodan loppuvaiheeseen sekä sotien jälkeisiin vuosiin. Taustalla on osin kenttäoikeuksien ankara rangaistuskäytäntö sekä heti sotien jälkeen kasvanut rikollisuus. Vankimäärä ylitti enimmillään niukasti 1930-luvun alun tason. Tästä alkoi vuosituhatluku loppuun jatkunut laskuvaihe, jonka loppuun sijoittuu lyhyt nousun ja lyhyt laskun kausi.

Jyrkät nousuvaiheet jäivät lyhytkestoisiksi kahdesta syystä. Niiden taustalla olevat ilmiöt olivat poikkeusluonteisia ja lyhytkestoisia; toiseksi vankilukuja alennettiin tehokkain vastatoimin. Vankilukujen nousuvaiheet eivät kuitenkaan johtuneet pelkästään poikkeusolojen synnyttämisestä vankiryhmistä tai kasvaneesta rikollisuudesta. Taustalla oli myös politiikkamuutoksia. Asetelman voi tiivistää siten, että viime vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla aina 1960-luvulle saakka kriminaa-

lipoliittista järjestelmää muovattiin ensisijassa vankilukujen ja rikollisuustilanteen ehdoilla. Reagointi oli suunnittelema- tonta, lyhytjännitteistä ja nojasi vankaan uskoon rangaistusjärjestelmän tehosta. Rikosten määrän kasvaessa rangaistuksia kovennettiin preventiovaikutusten toivos- sa, lievennyksiä taas tehtiin milloin vanki- loiden tilanahtaus näin vaati. Lainsäädän- nöllä tavoiteltiin vuoroin rikollisuusvaiku- tuksia, vuoroin vankilukuvaikutuksia – ja joissain tapauksissa näitä molempia.

VANKILUKUJEN NORMALISOITUMINEN

Vankiluvut kääntyivät välittömästi sotien jälkeen laskuun. Ensivaiheessa muutosta vauhditti kenttäoikeuksien lakkauttamisen myötä lieventynyt oikeuskäytäntö ja sota- ajan poikkeusvankien poistuminen lai- toksista. Myös yleiset tuomioistuimet lie- vensivät rangaistuksiaan kautta 1950-lu- vun ilman suoranaista lainsäädännöllistä perustetta. Itse asiassa lainsäätäjät kiristi säädöksiä vielä sotien jälkeisen kovan kriminaalipolitiikan ilmapiirissä muun muassa löyhentämällä pakkolaitokseen eristämisen edellytyksiä sekä kiristämällä rattijuopumuksen sekä lapsiin kohdistuvi- en siveellisyysrikosten rangaistuksia. Vas- takkaiseen suuntaan vaikuttivat vuorostaan vankiloiden tilanahtautta helpottamaan säädetyt laajennukset vankisiirtoloiden käytössä.

Ensivaiheessa rangaistuskäytäntöjen lieventyminen perustui pikemminkin järjestelmän itsesäätelyyn kuin vallin- neen pelote prevention ja eristämisteholle pohjaavaan kriminaalipoliittisen ajattelun kritiikkiin. Syvempiään kriminaalipoliti- kan tavoitteiden ja rangaistusjärjestelmän roolin uudelleenarviointiin ryhdyttiin vasta 1960-luvun jälkipuoliskolla. Muu- tos oli osa laajempaa yhteiskunnallista reformiliikettä, ei vain Suomessa, vaan myös muualla Pohjoismaissa. Arvostelu ei myöskään rajautunut vankiloihin, vaan se koski kaikkea tahdonvastaista laitoshoidtoa (mm. koulukodit, mielisairaalat, alkoholi- liparantolat ja työlaitokset). Yhtäkaikki, vankiluvusta tuli suomalaisen kriminaali- politiikan ongelma, ja merkittävä osa vuo- sina 1967–1995 toteutetuista rikoslain uudistuksista asetti yhdeksi – ei ainoaksi – tavoitteeksi vankimäärän alentamisen.

Tässä nuo uudistukset myös onnistui-

vat. Vielä 1950-luvun alussa vankilukumme oli lähes neljä kertaa muita Pohjoismaita korkeampi. Väkilukuun suhteutettu (/100 000 as.) vankimäärämme oli lähes 200, kun muissa Pohjoismaissa lukemat liikkuvat 40:n ja 80:n välillä. Vankimäärämme oli vielä 1960- ja 1970-luvuillakin läntisen Euroopan korkein ja yli kaksinkertainen muihin Pohjoismaihin verrattuna. 1990-luvun alussa vankimäärämme oli laskenut muiden Pohjoismaiden tasolle (noin 70). Vuosikymmenen lopussa tuo luku oli laskenut jo alle 60:n.

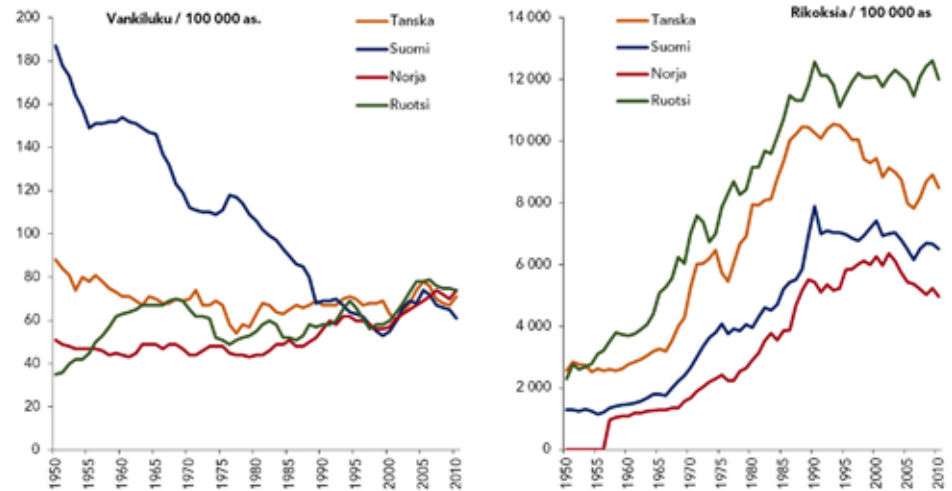
VANKILUVUT JA RIKOLLISUUSMUUTOKSET

Kuinka vankimäärien muutos sitten heijastui rikollisuuteen? Alustavaa valaistusta asiaan saa vertaamalla vankilukujen ja tilastoidun rikollisuuden kehitystä neljässä Pohjoismaassa. Tulokset ilmenevät kuvista 2.

Vaikka vankiluvut eroavat, rikosprofiilit ovat yhtenevät. Suomen oli mahdollista alentaa vankimääräänsä murto-osaan aikaisemmasta ja säilyttää samalla rikollisuuskehityksensä yhtenevänä muiden Pohjoismaiden kanssa.

Tuloksesta ei voi päätellä, ettei vankilan käytöllä olisi rikoksia yleisesti ehkäisevää merkitystä. Se sillä on, mutta tuo vaikutus mitä ilmeisimmin on pienempi kuin usein otaksutaan. Vertailu ei myöskään väitä, ettei Suomen rikollisuuskehitys olisi saattanut yksityiskohdissaan olla toisenlainen, jos vankimäärämme olisi säilytetty vaikkapa 1960-luvun tasolla. Mutta sen se kertoo, että vankimäärän radikaalista alentamisesta huolimatta rikollisuutemme kehittyi pääosiltaan lähes identtisesti kuin niissä meihin rinnastettavissa maissa, jotka pitivät vankimääräänsä jotakuinkin ennallaan. Ja mikä merkittävintä, samaan havaintoon päädyttäisiin, jos vankilukujen ja rikollisuustilanteen välisten yhteyksien tarkastelu laajennettaisiin muualle Eurooppaan tai Pohjois-Amerikkaan.

Yksi historian kriminaalipoliittisista pääopetuksista lieneekin, että olivat kriminaalipoliitikalla aikaansaadut rikollisuusmuutokset suunnaltaan millaisia hyvänsä (rikollisuutta lisääviä vai laskevia), mittaluokaltaan ne tapaavat jäädä vähäisiksi, kun vertailukohteena ovat rikollisuuteen vaikuttavat rakennetason tekijät. Tämä ei tee kriminaalipoliitikasta yhden-

Kuvio 2. Päivittäinen vankiluku 1950–2010 ja poliisin tietoon tulleet rikoslakirikokset (100 000 asukasta kohti) neljässä Pohjoismaassa 1950–2010.

Lähteet: von Hofer et al 2012.

tekevää puuhastelua. Vaikka rangaistusjärjestelmän hienosäädöt eivät tulisikaan näkymään maan rikostilastoissa, voi niillä olla merkittäviä yksilötason vaikutuksia, niin hyvässä kuin pahassakin. Ne vaikuttavat mm. toimeentuloon, työllisyyteen, hyvinvointieroihin ja sosiaaliseen selviytymiseen. ■

Artikkeli perustuu pitkälti Lappi-Seppälän artikkeliin ”Historian tutkimus ja kriminaalipoliittikan analyysi”, joka on julkaistu Lakimies 4/2013 -lehdessä.

Kirjoittaja on Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin johtaja Helsingin yliopistossa.

LÄHTEET :

Aho T & Karsikas V (1981) Vankien taustaan ja vankilukuun liittyviä tilastoja 1881–1978. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 3/1980. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto.

Christie N (1968) Changes in Penal Values. In *Scandinavian Studies in Criminology 2*. Universitetsforlaget, Oslo.

Hannula I (2004) Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä. Tutkimus kansalaissodan ja 1930-luvun alun kriisin vaikutuksesta vankilukuun, rikoslainsäädäntöön ja oikeudenkäyttöön. Vammalan kirjapaino OY. Vammala 2004.

Hofer H von & Lappi-Seppälä T & Westfelt L (2012) *Nordic Criminal Statistics 1950–2010. Summary of a report. 8th revised edition.* Stockholms universitet. Kriminologiska institutionen. Rapport 2012:2.

Lappi-Seppälä T (2003) Muuttuuko kriminaalipoliittikka – ja mihin suuntaan? Teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu* (toim. R Lahti & T Lappi-Seppälä) s. 155–180.

Lappi-Seppälä T (2008) Trust, Welfare, and Political Culture. Explaining National Differences in Penal Severity. In *Crime and Justice: A Review of Research, vol 37*, edited by Michael Tonry. The University of Chicago Press.

Lappi-Seppälä T (2011) Vaikuttivatko lainmuutokset? Pohdintoja rikosoikeudellisen järjestelmän muutosvaikutuksista. Teoksessa *Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta*. Jyrki Talan juhla-kirja. Turun yliopisto 2011.

Lappi-Seppälä T (2012) Penal Policies in the Nordic Countries 1960–2010. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 13:85–111.

Lappi-Seppälä T (2013a) Kriminaalipoliittikan muutostrendejä Teoksessa Pekka Koskisen muistojulkaisu, (toim. Raimo Lahti). Helsingin yliopisto 2013.

Lappi-Seppälä T (2013b). *Historiantutkimus ja kriminaalipoliittikan analyysi – tapausesimerkkejä ja historian opetuksia*. Lakimies 4/2013.

Lappi-Seppälä T & Lehti M (2015) Cross-Comparative perspectives on Global Homicide Trends. ”Crime Trends”, *Crime & Justice*, vol 43, 2015.

von Hofer H & Lappi-Seppälä T (2013) The development of Crime in Light of Finnish and Swedish Criminal Justice Statistics, ca. 1750–2010 *European Journal of Criminology* 2013 (painossa).

Vuorela M (2014) Prokuraattorin kertomukset kriminologian lähteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 127/2014.

Messukylän veriteko ja Turun kylmä murha

Poliisin uskomaton tunarointi verisen kaksoismurhan tapahtumapaikalla sysäsi vauhtia Suomen rikospoliisin uudistamiselle vuonna 1924. Kun kolme vuotta myöhemmin Turussa murhajutun jäljet kylmenivät, tutkinnassa otettiin käyttöön upouudet rikostekniset apukeinot.

Veritahrat erottuivat selvästi automobiilin tuulilasista valkenevassa elokuun aamussa vuonna 1924. **Paavo Allonen** kiersi autoa varovaisesti. Takapenkillä oli kaksi miestä. Toinen heistä oli pukeutunut autonkuljettajan asuun ja toisella oli yllään rautatieläisen univormu.

Autonkuljettaja makasi takapenkillä oudossa asennossa: hänen selkänsä oli penkillä mutta jalkansa etupenkin selkänöjan päällä. Hänen otsansa ja paitansa olivat veren peitossa, ja hänen kätensä ojentuivat eteen aivan kuin hän olisi yhä pitänyt kiinni ohjauspyörästä. Molemmat miehet ja auton lattia olivat veren ja aivonesteen tahrimia.

Ojassa toisella puolen tietä telefontipylvään lähellä näkyi auton renkaan kaivama kuoppa. Allonen päätteli, että autoa oli yritetty ajaa pois ojasta liian kovaa kaasuttamalla. Auton ratissa näkyi verisiä sormenjälkiä. Allonen kiinnitti huomiot siihen, että autonkul-

jettajalla oli käsissään ruskeat pitkävartiset käsineet.

Suomalaiselle rikospoliisille ”Messukylän veriteko” muodostui käänteentekeväksi rikostutkinnaksi seuraavien vuosien aikana. Ensimmäinen rikostutkinnan ohjekirja oli ilmestynyt suomeksi jo vuonna 1922. Siinä selostettiin rikospaikkatutkinnan lähtökohdat tavalla, joka ei tähän päiväänkään mennessä ole perusteiltaan muuttunut.

Vakavasta rikoksesta piti viipymättä ilmoittaa rikospoliisille, jonka piti toimittaa siellä tutkimuksia, ennen kuin mitään on liikutettu, jälkiä tai merkkejä hävitetty, tai uusia sellaisia esim. syrjäisten taholta saatu aikaan. Ensimmäinen toimenpide, johon rikospoliisi saavuttuaan ryhtyy, on siis paikan eristäminen, jos tämä vain sopivasti käy päinsä, eikä aikaisemmin paikalle saapunut järjestyspoliisi vielä olisi eristämistä suorittanut.

Katkelma on vuonna 1932 painetusta oppaasta Rikospoliisi, joka on suomennos **Rudolf von Schultzin** teoksesta. Opas

ilmestyi ensimmäisen kerran suomeksi vihkosena 1922 ja juttusarjana Suomen poliisilehdessä 1920-luvulla.

Paavo Allosen tekemät havainnot olivat tarkkoja, ja jäivät lopulta ainoiksi käyttökelpoiksi havainnoiksi koskemattomasta rikospaikasta. Allonen ei ollut poliisi vaan autonkuljettaja. Hän oli tuoreen olympiasankarin **Ville Ritolan** kanssa ”huviajelulla”, joka ei ehkä olisi kestänyt päivänvaloa kieltolain Suomessa. Kaksikko kuitenkin toimi velvollisuudentuntoisesti ja haki paikalle tamperelaisia passipoliiseja Tammelantorilta.

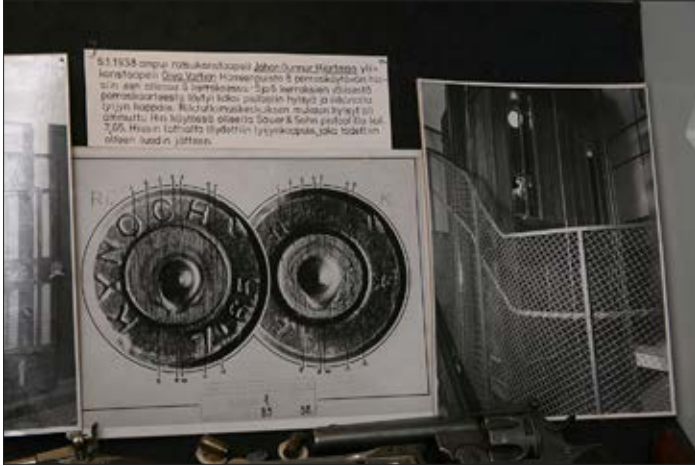
RIKOSPAIKKATUTKINTA EPÄONNISTUU

Ensimmäisenä paikalle tulleet tamperelaiset passipoliisit olivat toimialueensa ulkopuolella eivätkä olisi ilmeisesti omalla alueellaankaan tienneet, miten toimia. Pian paikalle pyöräili Kangasalan nimismiespiirin konstaapeli. Hän määräsi paikalle kerääntyneet sivulliset

siivoamaan auton, jotta Allosen ilkeäisi istua kuljettajan paikalle ja voisi ajaa auton Messukylään. Paikallaolijoista ainoastaan teurastaja **Kalle Hakanen** uskalsi tarttua likaisimpaan työhön, vaikka häntä ihmetyttikin poliisin määräys. Paikallinen pehtorikin oli sitä mieltä, että rikospaikkaan ei saisi kajota, mutta maalaiskonstaapeli vakuutti tietävänsä, mitä teki.

Tampereen poliisilaitoksen etsivän osaston etsivät saivat hälytyksen tunteja myöhemmin ja pääsivät rikospaikalle vasta, kun ruumiit jo makasivat Messukylän leikkuuhuoneen pöydällä ja auto seiso i huoneen pihassa. Minkäänlaisia mahdollisuuksia kunnolliseen paikkatutkintaan ei enää ollut. Rikospaikan kymmenistä jalanjäljistä etsivät totesivat, että edes poliisikoiraa ei kannattanut enää rikospaikalle tuoda.

Messukylän kaksoismurha selvisi vasta syksyllä 1929, eikä poliisi voinut ottaa siitä kunniaa. Kaksoismurhaajaksi pal-

Rikostutkimuskeskukselle asetekniset tutkimukset olivat vuonna 1938 jo rutiinia. Kuva on rikostutkimuskeskuksen aseteknisistä tutkimuksista, joita tehtiin Tampereella vuonna 1938 tapahtuneen poliisimurhan tutkinnassa.

jastui orimattilalainen viilaaja **Yrjö Lintupää**, joka oli muuttanut Helsinkiin ja kehuskellut pirtupäissään murhalla. Veriteko osoittautui alkoholipsykootin vallassa tehdyksi hulluntöyksi, jonka aikana Lintupää oli nähnyt harhoja traumaattisista kokemuksistaan Viron vapaussodassa 1919.

ARMOTON LEHDISTÖ AVITTAA UUDISTUKSIA

Lehdistö kritisoi Messukylän kaksoismurhan rikospaikkatutinnan epäonnistumista aluksi maltillisesti. Tutkintaa johtanut kruununnimismies keskittyi kuitenkin pakkomielteisesti yhteen ainoaan tutkintalinjaan, ja kun sekin ajautui umpikujaan, lehdistö ei tuntenut enää arvoitellessaan koko maan poliisin surkeaa tilaa.

Kaksoismurha paljasti valtavia ongelmia suomalaisen rikospoliisin organisoinnissa, kaupunkien etsivien osastojen roolissa maaseutupiirien rikosten selvittämisessä ja poliisin koulutuksessa. 1920-luvulla tapahtuneesta rakenneuudistuksesta antaa perinpohjaisen kuvan **Tuija Hietaniemi** kirjoittamassaan suomalaisen

rikospoliisin historiassa To-tuuden jäljillä. Kirjani Messukylän veriteko ja muita rikostarinoita Suomesta käsittelee tätä Suomen historian väkivaltaisinta rauhan aikaa mikrohistoriallisesti ja tarinallisesti.

Tekemässäni tutkimustyössä rikospoliisin ammattitaito 1920-luvulla osoittautui lopulta kuitenkin pikemmin jyrkän ailahtelevaksi kuin kauttaaltaan huonoksi. Nimi miehen virheitä paikkailivat Tampereen poliisimestari **Gustaf Mauritz Luukanen** ja etsivän osaston päällikkö **Sakari Alanko**, jotka selvittivät rikosta jopa kahdestaan kentällä. Pisimpään tapausta selvitti kuitenkin nuori etsivä **Arvo Virtanen**, joka kertyneen tutkinta-aineiston perusteella näyttää tehneen kaiken aivan oikein.

Lehdistön kritiikki oli silti pääosin aiheellista, ja siitä oli hyötyä Suomen rikospoliisille. Julkisuus antoi tarvittavan sysäyksen esimerkiksi rikostutkimuskeskuksen perustamiselle Helsinkiin. Sellaista tarvittiinkin kipeästi, sillä jo ennen kuin Messukylän veriteko oli selvinnyt, rikospoliisilla oli jälleen edessään vaikeasti sel-

vitettävä ja suurta huomiota saava murha.

NÄYTÖN PAIKKA: RUUMIS VARTIOVUORENMÄELLÄ

Perjantaina 14. tammikuuta 1927 Turun Vartiovuorenmäellä makasi tunnetun turkulaisen kauppiaan ruumis. Pään ammuttu mies makasi selällään silmät suljettuina. Paksu talvipalttoo oli napitettu ylös asti ja kaulaliina kiedottu huolellisesti kaulan ympärille.

Tällä kertaa eristys oli suoritettu mallikkaasti, ja Suomen vanhimman poliisilaitoksen etsivät pääsivät tutkimaan koskemattomana rikospaikkaa. Etsivät löysivät lumesta useita nippuja Saksan markkoja, kaksi palanutta tulitikkua, puolikkaan konserttilipun samana iltana järjestettävään **Wäinö Solan** konserttiin ja kaksi 6,35-kaliiberisen taskupistoolin hylsyä.

Turun etsiväpäällikkö **Yrjö Leman** epäili alusta saakka oikeita henkilöitä, mutta ratkaiseva todiste puuttui. Epäillyt olivat Åbo Akademin kirjaston johtaja ja hänen morsiamensa, joka opiskeli samassa yliopistossa. Poliisi teki läpimurron vasta huhtikuussa, kun Leman kysyi neuvoa vasta perustetun rikostutkimuskeskuksen kriminaalilaboratorion johtajalta **Wäinö Turuselta**. Turunen neuvoi keskittymään luodin sijaan hylsyihin.

Lopulta etsivät löysivät vertailuhylsyjä epäillyn kesähuvilan pihasta Paraisilta. Rikoslaboratoriossa pystyttiin mikrovalokuvauskoneen avulla osoittamaan, että rikospaikalta löydetty hylsy oli ammuttu samalla aseella kuin huvilan pihasta löytyneet. Tapaus lienee Suomen ensimmäinen rikos, joka selvisi aseteknisten laboratoriotutkimusten avulla.

HUIMAA KEHITYSTÄ 1930-LUVULLA

Vastaavaan tutkimukseen ei kolme vuotta aiemmin olisi ollut mitään mahdollisuuksia. Edes sormenjälkiä ei taltioitu rikospaikoilta vielä Messukylän veriteon tapahtuma-aikaan. Kuitenkin Hietaniemi osoittaa, että jo vuonna 1926 taltioitiin Helsingissä rikospaikalta historiallinen sormenjälki. Se johti ensimmäiseen langettavaan tuomioon, jossa ainoana näyttönä oli sormenjälki.

Vaikka rikospoliisin koulutustaso pysyi matalana ja suoritukset ailahtelevina vielä vuosikymmeniä, kirjani tapaustista käy ilmi, että tekniset edellytykset ja keskimääräinen ammattitaito kokivat valtavan hyppäyksen 1930-luvulle tultaessa. Jo 1930-luvun alussa rikostutkimuskeskuksen lausuntoja pyydettiin sangen vähäpätöisistäkin rikoksista kuten vuonna 1932 Tampereella.

Tuolloin kuuluisa kantelemestari **Olli Suolahti** yllätettiin matkustajakodista harrastamasta seksiä nuoren tamperealaisen miehen kanssa. Tätä 1930-luvulla kriminalisoitua tekoa tutkittiin muun muassa lähettämällä lakanasta taltioidut tahrat rikoslaboratorioon. Rikostutkimuskeskus pystyi lopulta näyttämään toteen vain sen, että Tampereen rikospoliisi oli onnistunut ajoissa esittämään ”luonnottoman” siemensyöksyn. Tahra osoittautui nimittäin kosteusvoiteeksi, vaikka kokenut rikosetsivä oli ollut täysin varma siitä, että tahra oli siemennestettä. ■

Kirjoittaja on Aamulehden rikos- ja oikeustoimittaja. Kirjoitus perustuu hänen tietokirjaansa Messukylän veriteko ja muita rikostarinoita Suomesta (Gummerus, 2015). Kirja kertoo tarinallisesti suomalaisesta rikollisuudesta ja poliisista 1920- ja 1930-luvuilla.

Poliisikulttuurinen muutos

Tarkastelin väitöstutkimuksessani 2008 suomalaista poliisikulttuuria 1930–1997 sen psykohistoriallisten solmukohtien kautta. Solmukohtia esitin olevan viisi: ensimmäisenä solmukohtana pidin ns. Rovaniemen murhapolttotapausta vuodelta 1930, toisena sota-aikaa, kolmantena poliisiturmaaja Hartikaisen käsittelyä 1958, neljäntenä ns. hyvinvointivalttiollisen ajan poliisikulttuuria 1970- ja 1980-luvuilla ja viimeisenä solmukohtana tarkastelin syksyn 1997 poliisiturmia Tehtaankadulla Helsingissä.

Rovaniemellä Lapualaismarssin aattona heinäkuussa 1930 paikallisia nuorisokommunisteja syytettiin murhapoltton yrityksestä. Väitin tutkimuksessani, että kyse oli Lapuan liikkeen tekemästä provokatiivisesta lavastuksesta, eivätkä tapauksesta pidätetyt ja tuomitut nuorisokommunistit siten olisi olleet oikeat syylliset. Emeritusprofessori **Mikko Uola** väitti teoksessaan *Vallankumouksellisia, vakoilijoita ja aseveljiä* vuodelta 2010, etteivät esittämäni asiat pitäneet paikkaansa ja että syylliset saivat ansaitun tuomion teostaan. Uola ei kuitenkaan ottanut huomioon Etsivän keskuspoliisin silloisen johtajan **Esko Riekin** kommenttia asiasta. Rieki oli merkinnyt erään pahoinpitelyistä puhuvan lehtileikkeen sivuun kommenttinsa kuulustelumetoista seuraavasti:

Kuulin jo elokuun alulla pohjoisessa että Kumpumäen (syylliseksi epäilty nuori) 'kuulustelu' olisi ollut tämän tapainen (pahoinpitely) ja että K. sitten henkiheikkona maaten kehoitti muitakin tunnustamaan - E.K.:lle oltiin vihaisia, kun sen miehet eivät

näihin 'kuulusteluihin' osallistuneet / me tiesimme asian ilmankin / Ei näissä valmistavissa kuulusteluissa liene ollut virallisesti poliiseitakaan.

Rieki siis tunnusti, että syylliseksi epäiltyä oli Lapuan liikkeen miesten toimesta pehmitetty ennen virallisia kuulusteluja väkivallalla. Samaan aikaan pidetty ns. Talonpoikaismarssi Helsinkiin on joidenkin tietojen mukaan ollut yritys kumota laillinen valta maassa. Sikäli esittämäni ajatus lapualaisesta provokaatiosta saattaisi pitää paikkansa. Tästä huolimatta fakta on, että jos tunnustukset kuulusteluissa on todella saatu pahoinpitelemällä, kuten todisteiden valossa näyttäisi, ei niillä olisi saanut olla juridista voimaa tuomion antamisessa.

Tapausta tutki uudelleen sodan jälkeen kaksi poliisia, **Viljami Mäntyjärvi** ja **Sulo Vuolaskoski**, jotka eivät olleet Valpo II:sen aikana vasemmistolaisia vaan toimivat myös Suojelupoliisissa myöhemmin. Heidän raporttinsa mukaan kaikkien asianomaisten henkilöiden motiivit olivat poliittisia:

Tuskinpa kaikki asiaan osallistuneet poliisiviranomaisetkaan ovat olleet täysin vapaat poliittisista vaikutteista. Pääasiassa juuri poliittisista vaikutteista lienee johtunut jutun tutkimisen ja oikeudenkäynnin yhteydessä joukko tekoja, jotka eivät ole ainoastaan siveellisesti hylättäviä, vaan suorastaan rangaistaviakin, jopa eräissä tapauksissa melko ankarastikin.

Juttu pidettiin kuitenkin erillään poliittisista syytöksistä, eikä sitä annettu Etsivän keskuspoliisin tutkittavaksi vaan pidettiin paikallispoliisilla. Tapauksella oli ikävät seuraukset. Eräs tuomituista teki myöhemmin itsemurhan ja toinen

teloitettiin sodan aikana pikaoikeudenkäynnin jälkeen rintamalla.

Lisäksi asiaa tutkineiden poliisien mukaan merkittävin pahoinpitely todistanut seikka oli EK:n Kemin alaostaston päällikön **Harry Bromsin** salainen kirje Riekiille 7.12.1930, josta käy ilmi kuulusteluiden tosiasiallinen luonne. EK-Valpo I:n arkistot kertovat lisäksi siitä, että jos jossain syttyi tulipalo, jonka syttymissyö jä epäselväksi, epäiltiin ensimmäiseksi kommunistien vehkeilyä ja salaliittoa, jota johdettiin Moskovasta.

Sodan jälkeisessä murrostilanteessa perustettiin sisäministeriön toimesta tutkintaelin tutkimaan poliisin tekemiksi väitettyjä pahoinpitelyitä. Tämä johtajansa OTT **Otto Brusiinin** mukaan nimetty toimikunta tutki lukuisia tapauksia, mutta monesti tultiin siihen tulokseen, ettei näyttö riittänyt syytteiden nostamiseen. Toimikunta kuitenkin lähetti nuhteita muutamille poliisilaitoksille, koska piti väitöksiä todenperäisinä joissain tapauksissa. Eräs esimerkkitapaus oli sodan aikaisessa vastarintaryhmässä taistelleen **Ahti Takatalon** käsittely pidätettynä. Hänen kohtalonsa oli joutua kidutetuksi, jotta hän tunnustaisi syyllisyytensä sabotaaseihin. Vaikka kyse oli poikkeusajasta, keinot eivät olleet hyväksytyjä juridisesti.

Kolmantena solmukohtana käsittelin poliisiturmaaja **Hartikaisen** kohtelua 1958. Eräessä lehtileikkeessä hän yrittää nostaa käsiä kasvojensa eteen, kun häntä tuodaan oikeuteen. Kuvatekstissä todetaan pahoinpitelyn jäljet, mutta niitä ei kyseenalaisteta millään tavoin. Kyse on

Saamme yhteiskunnassamme sellaisen poliisin, kuin haluamme ja toivomme. Joskus se on uhkaavampi ja joskus luotetumpi.

siis ollut kulttuurisesti täysin hyväksytystä menettelystä. Väitöskirjaa varten tekemissäni haastatteluaineistossa (56 kappaletta) sama asia todetaan myös useaan otteeseen.

Eräs haastateltu kuvasi sodanjälkeistä kulttuurista tilannetta seuraavasti:

Meidän virkakunta se vanhempi, niin kyllä tietää, kun mä sanon, että näitä rosvoja koulutettiin. Jos ne pikkosen nipotti, niin se oli kurkkuhoito. Eli otettiin pikkusen ja puristettiin lujemmasti. Että tällasta uskalsi tehdä ja sitä tehtiin noin 30 vuotta sitten. Sellasta ei oo kyllä enää ollu pitkiin aikoihin.

Tai kuten eräät muut kertoivat:

...ja kyllä tuo sota-ajan ikäluokka käytti kyllä enempi sitä voimaa kiinniottotilanteissa, että se oli sen sodan jälkeisen ajan henki. Sanosin, että kyllä tarpeettomasti käytti kyllä voimaa siihen tilanteeseen nähän. Meillä oli monen monta, jotka oli sodassa haavottuneet ja söivät särkylääkkeitä kipuihin, että ne hermot oli menneet. Sitten se purkaantu semmosena ylimääräisenä voimankäyttönä. (- -) Kyllä siinä jälkihoito oli ja se on kyllä pakko myöntää.

Samanlainen hahmotus vallisi myös toisessa haastattelussa:

Se oli sodan jälkeinen poliisi vielä ja ne pojat, jotka oli sodan käyneet, niin niillä kuulu se silloseen pelin henkeen, että kaikki pysyy paikallaan ja järjestyksessä.

Hyvinvointivaltiolliseen poliisitoimeen taas liittyy keinovarantojen nansoituminen ja esimerkiksi kuulustelutekniikoiden muutos. Poliisin työhön ryhtyi vaikuttamaan myös tietokoneistuminen. Poliisi teki työnsä ilman tietokoneita vielä 1970-luvulla. Oikeus- ja poliisihallinnon yhteinen tietojärjestelmien kehittämissyksikkö perustettiin 1974. Muutos alkoi kuitenkin vasta 1980-luvulla, kun ensin tietokoneistettiin keskitetty hälytys- ja

viestitoiminta Helsingissä ja 1990-luvulla tietokoneet yleistyivät myös tutkijoilla.

Naisten poliisiksi tulo tapahtui pitkällä ajanjaksolla, eikä sekään sujunut täysin ilman vaikeuksia. Vuodesta 1967 heitä on koulutettu poliisikoulussa kuten miehiä, vaikka huoltopoliisissa eli ns. siveyspoliisissa heitä on ollut jo vuodesta 1907 alkaen. Ensimmäinen naispäällystökursilainen oli 1984 kurssilla. Helsingin poliisilaitoksella asetettiin 1990 työryhmä laatimaan tasa-arvosuunnitelmaa, jolla edistettäisiin sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista ja parannettaisiin naisten asemaa työelämässä. Voimankäytön muutos liittyy naisten tulon poliisiksi, sillä sen jälkeen keinovarantoa on ollut pakko nansoida ja miettiä uusiksi. Muutosvastarinta oli miehisenä alana miellettyä poliisissa kuitenkin naisten poliiseiksi tuloa kohtaan vahvaa.

Eräs haastateltu muistelee muutosta ajallisessa kokemisessa:

Sillä järki leikkaa ja se ajattelee asioista ehkä rauhallisemmin, mut jos mennään käytännön tehtäviä tekemään kentälle, niin sen miehen tarmosta menee osa siihen sen naisen paimentamiseen. Sitä täytyy katkoa, ettei sille tapahdu mitään pahaa. Ei ne naiset hyväksy tätä ajatusta, mutta näin se on.

Komentissa näkyy kategorisoiva ajatus, että nainen ei voi toimia poliisina fyysisten voimien vähyyden vuoksi. Tämä poistaa universaalina väitteenä mahdollisuuden ajallistaa kokemus. Ainoastaan mies voi voimakkuutensa vuoksi lainauksen mukaan toimia käytännössä keikalta. Vastaajan mukaan käytännön poliisityössä vaaditaan voimia automaattisesti enemmän kuin mitä naisilla voi olla. Eräs haastateltu kykenee hahmottamaan myös ajallisen muutoksen hänen muistellessaan, miten miehet jopa kieltäytyivät ottamasta naista partiokaveriksi:

...vanhemmat poliisimiehet ei olis otaneet partiokaverikseen, kun se oli

erilainen mennä naisen kans johonki vaikeaan hälytykseen, kuin kaksi mieskonstaapelia.

Toinen haastateltu kuitenkin murskasi tällaisen poliisia koskevan universaalisen ja biologisen voimamyytin toteamalla ajallisen muutoksen:

Tänä päivänä ne on päinvastoin aika pieniä ne poliisimiehet ja ne on nokkelia, ne on viisaita, ne on kielitaitoisia, ne on ATK:n osajia ja sosiaaliset kyvyt on hyvät. Elikkä ei siinä sitä voimaa tarvii.

Erään haastatellun mukaan sukupuoli vaikutti myös etenemismahdollisuuksiin aiemmin.

Että se näky siinä, että miehiä lykättiin eteenpäin, mutta ei naista.

Viidentenä solmukohtana käsittelin Tehtaankadun poliisiturmia 1997 syksyllä. Sen yhteydessä oli havaittavissa se, miten poliisi sai toimia yhteisöllisenä tunnesäilönä. Ihmiset saivat tuoda yleisempiä yhteiskunnalliseen muutokseen liittyviä pelkoja hyväksytysti esille, jos ne liittyivät poliisitoimeen. Jotkut halusivat lehtiartikkeleiden mukaan mennä piiloon kirkon alttarille, jotta vapaana liikkuva surmaaja ei kävisi heihin käsiksi. Tapaukseen liittyvä kirjoittelu kuvastaa säilöfunktioita, joka poliisikulttuurilla on yhteiskunnassa. Saamme yhteiskunnassamme sellaisen poliisin, kuin haluamme ja toivomme. Joskus se on uhkaavampi ja joskus luotetumpi. Selvää kuitenkin on, että keinovarannot ovat nansoituneet ja että hyvinvointivaltiollinen ajatus koko kansan poliisista kantaa edelleen yhteiskunnallisen muutoksen aikana mutta kysymykseksi jää: miten pitkään riisuttaessa nykyistä hyvinvointivaltiota. ■

Kirjoittaja on historian dosentti Helsingin yliopistossa. Kirjoitus perustuu hänen väitöskirjaansa Kansallisvaltion teräsmiehestä valtakunnan sovittelijaksi: Poliisikulttuurin historialliset solmukohdat 1930–1997. Helsinki 2008: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Poliisitoiminnan historia, liike ja rajattomuus

Lainvalvonnan uusimpien toimintamallien ja organisaatoratkaisujen asetelmia on löydetävissä jo vuosikymmenten takaa. Ihmisten liikkuvuus pakotti poliisin rajat ylittävään yhteistyöhön ja tiedonvaihtoon jo kauan sitten. Liikkuvuus ja rajattomuus eri muodoissaan asettavat yhä reunaehdot lainvalvontaorganisaatioiden kehitykselle.

Historioitsija **Reinhard Koselleck** on sanonut, että historia tutkii menneitä tulevaisuuksia. Historia on eteenpäin katsoamista menneisyydestä, tulevaisuuden hahmottamisen väline. Nykyhetki on liiketila, joka ei ole reunaehdoilla ohjattavissa. Myös rikollisuussuhkien ja viranomaisten kehityspaineiden hahmottamiseksi on tunnustettava toimintaympäristössä ja itse toimijoissa vaikuttavat historialliset voimat.

Poliisi on liikkuvan, teollistuvan ja kansanvaltaistuvan yhteiskunnan instituutio. Järjestysoimaa tarvittiin torjumaan joukkolevottomuuksia ja liikkuvaa rikollisuutta. Rautatien avaaminen synnytti Helsinkiin rikospoliisin ja 1900-luvulle tultaessa anarkistien matkustelu maasta toiseen pakotti poliisipäälliköt kautta Euroopan tunnistamisjärjestelmien kehittämiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.

Poliisitoiminnan kehitys-

vaiheet Suomessa kytkeytyvät lujasti maamme poliittiseen ja yhteiskuntahistoriaan. Kun poliittinen valta kaatui vuonna 1917, kaatui myös järjestysvalta. Kansalaissodan jälkeen poliisia rakennettiin voittajien näköiseksi eteläpohjalaisvaltaisesta miesaineksesta. 1930-luvulla poliisissa tehtiin vähin äänin uudistuksia, jotta kommunismin leviämisen uhkaan vedonnut äärioikeisto ei saisi voimannäytöillään yliotetta kansanvaltaisesta yhteiskunnasta. Poliisista tehtiin entistä puolueettomampi laillisuuden valvoja kohdistamalla rekrytointia entistä tarkemmin ja suojaamalla mielenilmausten torjuntaan perustettu ”poliisinyrkki” ääriajatusten leviämiseltä majoittamalle se kasarmiolosuhteisiin. Äärioikeiston väkivallantekojen tutkinta oli silti vaikeaa ja jopa mahdotonta, sillä ääriajatusten laaja kannatus ja kostotoimien pelko vaiensivat todistajat.

VALTAKUNNALLISET YKSIKÖT PIIRIEN TUEKSI

Suomen periferisen rauhan varmisti pitkään läpipääsemätön itäraja. Poliisin piirijattelu lääneineen, nimismiespiireineen ja aluevastuineen toimi staattisessa yhteiskunnassa, jossa vieraita nähtiin harvoin. Paikallisyhteisöjen vaikutus säilyi pitkään niin lujana, että siihen oli valtionhallinnonkin mukauduttava. Vielä viime sotien jälkeen nimismiespiirejä pilkottiin, kun yhä useampiin taajamiin piti saada ”oma poliisi”. Yhteistyön puutetta korvattiin poliisitoimessa aluksi valtakunnallisilla yksiköillä, jotka ovat tukeneet paikallispoliisia sen tavanomaisissa tehtävissä.

Syrjäisyydestä huolimatta suomalainen yhteiskunta kehittyi yhä liikkuvammaksi, kun teollisuus ja taajamat sekä liikenne lähtivät kasvuun. 1940- ja 1950-lukujen taitteessa rikospoliisin kehittämistyössä tunnistettiin koko

maata kattavan rikostiedustelun ja tutkinnan tarve. Rikospoliisin neuvottelupäivillä vuonna 1950 komisario **Eino Kettunen** totesi, että vuonna 1938 aloittaneet lääninrikospoliisit olivat ensimmäinen vakava askel kohti liikkuvien rikollisten aisoissa pitämistä, mutta rikostutkintaa tuli yhä keskittää nopeuden ja joustavuuden vuoksi. Rikostutkimuskeskuksen tiedotuskortisto kokosi jo ajankohtaista rikostietoa koko maasta, mutta rikospoliisipäälliköt olivat yhtä mieltä siitä, että kokonaiskuvan muodostamiseksi ja toiminnan yhteensovittamiseksi tarvittiin rikostutkinnan johdokeskus. Kettunen kuvaili, miten paikallispoliisit tutkivat liikkuvien tekijöiden rikoksia toisistaan tietämättä:

Näin karuselli pyörii ilman yhtenäistä johtoa ... Emme aina huomaa, kuinka tärkeitä olisi pyrkiä selvittämään jopa kaikella tarmolla kaikki suurempiin rikoksiin viittaavat vähäisem-

Viime kuukausina pakolaiskriisi on näyttänyt, että uudet olosuhteet eivät perimmältään ole aivan niin uusia kuin voi aluksi näyttää.

mätkin teot ja siten ehkäistä törkeimpien tapahtumien.

Keskusrikospoliisi muodostettiin vuonna 1955 jo valtakunnallisia tutkintatehtäviä hoitaneesta Uudenmaan läänin rikospoliisikeskuksesta ja tiedustelutiedon kokoamisesta ja rikosteknisistä tutkimuksista huolehtineesta rikostutkimuskeskuksesta. 1960-luvun lopulta lähtien uudelleen toimintaympäristöön vastattiin koko poliisitoimessa yhteistoimintajärjestelyillä, joiden pohjalta hahmottuivat 1990-luvulla suuremmat kihlakuntien poliisilaitokset.

KANSAINVÄLISESTÄ YHTEISTYÖSTÄ TÄRKEÄ OSA POLIISITOIMINTAA

1990-luvulla poliisin toimintaympäristö muuttui suuresti: Neuvostoliiton hajoamisen, eurooppalaisen integraation ja kommunikaatioteknologian kehityksen myötä poliisin oli toimittava ympäristössä, jossa ihmiset, omaisuus ja tieto liikkuvat ennennäkemättömän nopeasti. Kehitys kohti entistä yhtenäisempää lainvalvontaa oli väistämätöntä. Poliisiylijohtaja **Olli Urponen** luonnehti ajan vaatimuksia 1992:

Kansainvälistyvässä tilanteessa meidän olisi pystyttävä säilyttämään poliisin organisaatio yhtenä kokonaisuutena. Poliisia ei voi pilkkoa osiin eri lääneihin. Emme ole 11 erillistä hallinnollista yksikköä vaan yksi yhtenäinen organisaatio.

Ammattimainen ja liikkuva rikollisuus vahvistui Suomessa hitaasti. Poliisin organisaatiotratkaisut on synnytetty budjet-

tiohjauksen keinoin; niukkuus on ollut siedettävä perustelu toiminnan tehostamiselle ja keskittämiseksi, jotka muuten herättivät epäluuloja ja vastustusta. Silti perimmäinen syy on toimintaympäristön perustavanlaatuisissa muutoksissa. Entisiä laajempia poliisitoimintayksiköt, kihlakunnat ja suurläänit saatiin aikaan 1990-luvun lopulla, mutta hengähdystauko poliisiorganisaation tiivistämisessä jäi odotetusti lyhyeksi.

Rajat ylittävä järjestäytyneet rikollisuus sai jalansijaa täälläkin 1990-luvun loppupuolella, kun virolaiset ja vironvenäläiset rikollisryhmät tulivat Suomen huumausainemarkkinoille. Kun vapaan liikkuvuuden alue laajeni, Suomesta tuli entistä otollisempi toimintakohde ja reittivaihtoehto rajat ylittävälle organisoidulle omaisuusrikollisuudelle. Rikollisorganisaatioiden suunnitelmallinen toiminta levitettiin yhä useampiin maihin, eikä sitä voinut enää torjua yksittäisen valtion omin voimin. Jo rikollisten toiminnan ulottuvuuksien hahmottaminen kävi mahdottomaksi ilman kansainvälistä yhteistyötä. 1990-luvulla toimintansa aloittaneesta EU:n rikostorjuntavirasto Europolista on tullut elintärkeä rikostorjuntayhteistyön, nopean rikostiedonvaihdon ja toiminnallisen koordinaation foorumi. Poliisin kansainvälinen toimintatarkenttä oli jo 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla poliisijohtaja **Kari Rantaman** sanoin ”hengäs-

tyttävän laaja”. Rantaman mielestä poliisin kansainvälinen toiminta ei enää voinut olla muusta poliisitoiminnasta irrallinen erikoisalue, vaan kyse oli koko lainvalvonnan kehittämisestä ja tehostamisesta yli rajojen.

TIETOVERKOTTUMINEN ON YHÄ LAAJENTANUT TOIMINTAYMPÄRISTÖÄ

Vuonna 2010 poliisihallinto tiivistyi poliisihallitukseen ja poliisilaitoksia oli enää 24. Suurläänienkin tultua lakkautetuiksi uutisoitiin, että poliisin hallintorakenteen uudistus olisi saatu päätökseen. Seuraavan uudistuksen valmistelut käynnistyivät kuitenkin pikaisesti: vuonna 2014 poliisilaitoksia oli enää 11, saman verran kuin läänejä aikoinaan.

Uudenlaiseen, yhteistoimintaa ja tiedon jakamista tukevaan johto- ja ohjausryhmytyöskentelyyn totuteltiin jo yhteistoiminta-alueiden aikana. Tähän toimintatapaan nojautuu kansainvälisestikin edistyksellinen poliisin, tullin ja rajavartioston PTR -yhteistoiminta, joka on edennyt pitkien askelin etenkin 2000-luvun alkuvuosista lähtien. Torjuntatoimien yhteensovittamisedellytysten parantamiseksi muodostettiin vuoden 2010 alussa yhteinen tilannekeskusorganisaatio. Lainvalvontaviranomaisten rajat ylittävän yhteistyön ytimessä on yhteinen tilannekuva, jonka kehittämisajatuksia muistuttavat erehdyttävästi vuonna 1950 esitettyjä argumentteja.

Rajat ylittävä tiedon jakami-

nen ja yhteinen, nopealiikkeinen lainvalvonta on välttämätöntä, jotta tietoverkottuvassa maailmassa kehittyvän, rakenteeltaan joustavan ”rikollisen palveluteollisuuden” etenemistä voidaan torjua ja ehkäistä. Etenkin tietoverkottuminen on laajentanut rikollisuuden ja lainvalvonnan toimintaympäristöä niin, että maailmanlaajuisesti verkkoa hyödyntäen toteutettuja rikoksia on torjuttava yhä enemmän myös ennaltaehkäisyn keinoin. Rikollisuuden ennaltaehkäisyn ajatus on poliisitoiminta vanhempi. Sen sisällöksi on hahmottunut eri viranomaisten ja muiden tahojen laajentuva yhteistyö, monialainen vaikuttaminen rikollisuuden toimintaedellytyksiin. Lainvalvontaviranomaisten on kyettävä toimimaan ennen kaikkea rikosriskien ja niiden välttämisen asiantuntijana.

Viime kuukausina pakolaiskriisi on näyttänyt, että uudet olosuhteet eivät perimmältään ole aivan niin uusia kuin voi aluksi näyttää. Esimerkiksi maahanmuuttovastaisten ääriainesten reaktiot ja kovasanainen keskustelu löytävät vertailukohtansa historiasta. 1930-luvulla asetelma hahmottui hieman eri tavoin, mutta traditio ja toimintaperiaatteet jatkavat elämäänsä tietoverkon laajentamassa nopealiikkeisessä maailmassa. Poliisi on laillisuuden vartiössä. ■

Kirjoittaja työskentelee strategiseen analyysiin keskittyvänä erikoistutkijana Keskusrikospoliisissa.

Museoissa pääsee sukeltamaan rikosten historiaan

Rikosalan museoiden kokoelmat antavat tietoa itse rikoksista, rikosten selvittämisestä ja rikosseuraamuksista Suomessa. Historialliset tapahtumat ja esineet avaavat näkymiä paitsi rikoksiin myös koko kansan historiaan.

Suomessa toimii kolme museota, joissa voi käydä tutustumassa rikosten historiaan vuosisatojen takaa aina nykypäivään saakka. Tampereella Poliisimuseossa esitellään poliisitoiminnan historiaa kautta aikain Suomessa. Hämeenlinnan Vankilamuseon kokoelma perustuu vankiloista yli sadan vuoden ajalta kerättyyn esineistöön. Poliisimuseon ja Vankilamuseon lisäksi rikoshistoriaa on esillä Keskusrikospoliisin Rikosmuseossa. Kukin museoista kertoo rikoksiin kytkeytyvästä historiasta omasta näkökulmastaan ja mitä erilaisimpien historiallisten esineiden ja kertomusten kautta.

POLIISIMUSEOSSA POLIISITOIMINTAA ESITELLÄÄN REHELLISESTI

Kaikille kävijöille avoin ja ilmainen Poliisimuseo sijaitsee Tampereen Hervannassa Poliisiammattikorkeakoulun yhteydessä. Keväällä 2004 perustetussa Poliisimuseossa esitellään poliisitoimintaa aina ensimmäisistä keskiajan nimismiehistä nykypäivän moninaiseen poliisityöhön asti. Poliisimuseolla on esineistöä noin 9000 kappaletta ja valokuvia noin 80 000 kappaletta sekä näiden lisäksi kattava arkisto ja esimerkiksi

multimedia-aineistoa. Museon pysyvä perusnäyttely, *900 vuotta poliisin historiaa*, esittelee kattavasti suomalaisen poliisitoiminnan kehitystä. Museossa on myös säännöllisesti vaihtuvia erikoisnäyttelyitä, joissa keskitytään poliisitoiminnan eri osa-alueisiin. Tällä hetkellä museossa voi tutustua *Voimankäyttöä ja vaativia tilanteita* -näyttelyyn, joka kertoo poliisin voimankäytön periaatteista ja muutoksista. Aiemmissa Poliisimuseon erikoisnäyttelyissä on esitelty mm. poliisikoiratoimintaa, poliisia fiktiössä ja turvallisuuspoliisin historiaa.

Poliisimuseon tutkija **Tiina Tuulasvaara-Kaleva** kertoo, että museon vaihtuvia näyttelyitä suunniteltaessa on tärkeää aluksi kartoittaa näyttelyn kohderyhmä. Esimerkiksi poliisikoiratoimintaa esitelleeseen näyttelyyn haluttiin toivottaa erityisesti lapsiasiakkaat tervetulleiksi, kun taas turvallisuuspoliisinäyttely suunnattiin selkeästi aikuisille. Poliisimuseon näyttelyiden on kuitenkin tarkoitus palvella kaikkia museon aihepiiristä kiinnostuneita vierailijoita. Näyttelyiden sisältö kertoo avoimesti ja puolueettomasti poliisin historiasta. Nyt esillä olevasta voimankäytönäyttelystä käy ilmi, miten poliisin voimankäyttö on tullut yhä sään-

nellymmäksi ja toisaalta että menneiden aikojen raa'alta vaikuttavaa voimankäyttöä kannattaa tarkastella historiallisessa kontekstissaan.

– Rehellisellä ja realistisella historiallisen tiedon jakamisella voidaan rakentaa luottamusta kansalaisten ja poliisin välille. Poliisimuseossa tuodaan esille niin poliisitoiminnan hyviä kuin huonojakin hetkiä. Poliisityön historian kautta saadaan kuvattua samalla koko kansan historiaa. Museo on hyvä paikka tutustuttaa vaikkapa kansainvälisiä vieraita Suomen poliisin ja samalla Suomen historiaan. Myös tuoreille poliisiopiskelijoille museo toimii tärkeänä tiedon lähteenä, sillä heidän koulutukseensa kuuluu poliisin ja yhteiskunnan suhteisiin tutustuminen. Poliisimuseon sisällöt auttavat poliisiopiskelijoita kehittämään ammatillista itseymmärrystä ja arvioimaan oman työn merkitystä jo opintojen alkuvaiheessa.

Tiina Tuulasvaara-Kalevan mukaan museoaineiston keräämiseen liittyy haasteita, mutta historiallisista tapahtumista ja henkilöistä löytyy yleensä jälkiä, kunhan tietää mistä etsiä. Museon perusnäyttelyssä avainasemassa ovatkin monet aikanaan tunnetut poliisimiehet,

Poliisimuseon tutkija Tiina Tuulasvaara-Kaleva suunnittelee ja kokoaa näyttelyitä.

Poliisimuseo sijaitsee Tampereella Poliisiammattikorkeakoulun yhteydessä.

joista on saatu tietoa esimerkiksi perikunnilta. Henkilöiden avulla poliisitoiminnan aikakausia on helpompi jäsentää. Monet näyttelyesineet, kuten kulkuneuvot ja asut, kertovat konkreettisesti poliisitoiminnan muutoksista yhteiskunnallisen kehityksen rinnalla. Esimerkiksi poliisin univormu on vaihtunut haalariasuun, kun poliisista on haluttu tehdä helpommin lähestyttävä toimija.

Poliisimuseon näyttelyissä on otettu huomioon myös poliisin toimintaympäristö eri aikakausien Suomessa. Aikanaan juuri Turkuun pelastettiin poliisilaitos, jotta lännestä tulevaa väkeä olisi helpompi valvoa. Nykypäivänä taas suomalaisen poliisin toimintaympäristö on levinnyt ympäri maailmaa. Poliisimuseossa näkyy, miten muuttuva yhteiskunta on asettanut poliisityölle yhä uusia haasteita ja miten poliisi on niihin kyennyt vastaamaan.

VANKILOIDEN HISTORIAA OIKEASSA SELLIRAKENNUKSESSA

Hämeenlinnassa sijaitsevan Vankilamuseon tarkoituksena on esitellä suomalaisen vankeinhoidon historiaa ja nykypäivää. Vankilamuseon kokoelma on esillä Hämeen linnan alueella vuonna 1871 rakennetussa entisessä vankilarakennuksessa, jossa oli vankilatoimintaa vuoteen 1993 saakka. Yleisöä museo on palvellut vuodesta 1997. Syyskuussa 2015 Vankilamuseo suljettiin toistaiseksi remontin ajaksi. Museon kokoelma on siirtynyt Hämeenlinnan kaupungin historialliselta museolta Kansallismuseon

ylläpidettäväksi, ja vielä ei ole tiedossa, milloin museo mahdollisesti avautuu jälleen vierailijoille.

Vankilamuseosta aiemmin vastanneen Historiallisen museon tutkija **Saija Sillanpää** nimeää itse rakennuksen, joka on Suomen vanhin sellirakennus, museon tärkeimmäksi näyttelyesineeksi. Vankilamuseon peruskokoelma sisältää paljon vanhaa esineistöä, jota vankeinhoitomiehet ovat ottaneet talteen vankiloista jo 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Museossa on esillä esimerkiksi kirjoja, valokuvia ja muita vangeille aikanaan kuuluneita sallittuja tai kiellettyjä esineitä. Selliympäristö, johon näyttelyesineet on koottu, luo museoon kiinnostavan ja ainutlaatuisen tunnelman. Vankisellien ovissa on säilynyt vankien kirjoituksia ja näyttelyesineitä tarkastellessa vierailija voi samalla eläytyä siihen, millaista vankilarakennuksessa oli aikanaan olla vankina tai työntekijänä.

Vankilamuseo on auki ollessaan ollut suosittu museo. Saija Sillanpään mukaan vierailijoita on kiinnostanut muurien taakse jäävä maailma, jota useimpien ei ole mahdollista päästä muualla näkemään. Vankilamuseo onkin pyrkinyt avaamaan kansalaisille vankilan arkea niin vankien, henkilökunnan kuin hallinnon näkökulmasta. Sillanpään mukaan oli tärkeää, että museo saatiin 1990-luvulla mahdollisimman nopeasti avattua vierailijoille vankilatoiminnan päättymisen jälkeen. Vankilamuseon kokoelman säilyminen ja kulkeutuminen eri vaiheiden kautta tähän päivään on ollut yhteiskunnallisesti

Vankilamuseossa Hämeenlinnassa alkoi syksyllä remontti ja avautumisajankohta ei ole vielä tiedossa.

merkittävää ja avannut vierailijoille ainutlaatuisen ikkunan vankielämään.

MUSEOIDEN TEHTÄVÄNÄ SÄILYTTÄÄ VANHAA JA KERÄTÄ UUTTA

Poliisimuseon ja Vankilamuseon lisäksi rikoshistoriaa on esillä Keskusrikospoliisin alaisuudessa toimivassa Rikosmuseossa Vantaan Tikkurilassa. Rikosmuseo ei ole avoinna kaikille vierailijoille, vaan palvelee lähinnä poliisin henkilöstöä ja sopivia sidosryhmiä. Vuonna 1937 perustetun →

→ Rikosmuseon tehtävänä on kerätä ja esitellä rikoshistoriaan, rikospoliisityöhön ja rikostutkimukseen liittyvää aineistoa. Museossa on esillä moniin tunnettuihin rikostapauksiin liittyvää alkuperäistä esineistöä ja välineistöä 1800-luvulta tuoreisiin rikostapauksiin. Rikosmuseo esittelee ja kokoaa tietoa erityisesti rikosten toteuttamisesta ja selvittämisestä sekä niiden tekijöistä ammattilaisten käyttöön, kun taas Poliisimuseon ja Vankilamuseon näyttelyt on suunniteltu palvelemaan kaikkia kiinnostuneita kansalaisia.

Museoita kehitetään jatkuvasti ja historiallista materiaalia kertyy koko ajan lisää. Poliisimuseon tutkijan Tiina Tuulasvaara-Kalevan toiveena on, että poliisitoiminnan historiaa esittelevä perusnäyttely saataisiin uudistettua lähitulevaisuudessa. Poliisiorganisaation muutokset ovat luoneet tarvetta näyttelyn päivittämiselle. Tuulasvaara-Kalevan mukaan museonäyttelyiden ja historiallisten aineistojen kokoaminen on pitkä prosessi, ja näyttelyiden suunnittelu aloitetaan vuosia ennen niiden avautumista yleisölle. Juhlavuodeksi 2017 Poliisimuseossa kaavaillaan näyttelyä vuoden 1917 tapahtumista, jotka kytkeytyvät järjestysvallan kaatumiseen ja poliisien irtisanomiseen. Myös nyt meneillään oleva pakolaiskriisi ja siihen liittyvä poliisitoiminta on huomioitu Poliisimuseossa. Museoiden tehtävänä onkin aktiivisesti seurata ajankohtaisia ilmiöitä, uudistua ja samalla pitää huolta kaukaa menneisyydestä säilyneistä esineistä ja tarinoista. Tällöin museot voivat parhaalla tavalla toteuttaa asian- tuntevan ja kiinnostavan historiallisen tiedon levittämistä ja palvella yhä uusia sukupolvia. ■

Lastensuojelun m kaltoinkohtelu las

Lapsuudet kokemukset ovat viimeisen 15 vuoden aikana olleet esillä monissa maissa. Niissä on todettu, että lastensuojelun historiassa lapsia on kohdeltu joskus hyvinkin huonosti. Myös Suomessa on viitteitä siitä, että lastensuojelun lähimenneisyydestä ja nykyisyydestä löytyy epäkohtia, lasten kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Sijaishuolto ei ole aina kyennyt suojelemaan lapsia eikä näin ole vastannut siihen kohdistettuihin odotuksiin. Sosiaali- ja terveysministeriö päätti käynnistää lastensuojelun epäkohdista selvitystyön, joka alkoi kesällä 2014. Selvityksen tekijäksi valittiin Jyväskylän yliopiston tutkimusryhmä. Selvitystyön raportti valmistuu maaliskuussa 2016.

Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama historiahanke kartoittaa kokemuksia, joita ihmisillä on lasten sijaishuollon epäkohdista, kaltoinkohtelusta ja väkivallasta. Vastaavia selvityksiä on tehty Pohjoismaiden lisäksi muun muassa Hollannissa, Iso-Britanniassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Kanadassa. Suomessa selvitys on ajallisesti rajattu ensimmäisen lastensuojelulain voi-

massaoloaikaan 1937–1983. Rajausta perustellaan sillä, että ajallinen etäisyys auttaa näkemään käytäntöjä uusin silmin.

Vuosina 1937–1983 sijaishoidossa oli noin 150 000 lasta. Selvitystyön tavoitteena on tuottaa tietoa sijoitettujen lasten kokemista epäkohdista ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista. Minkälaisia kokemuksia lastensuojelun sijoittamalla lapsilla oli? Mitä asioita he haluavat nostaa esiin omasta lapsuudestaan? Tietoa tarvitaan myös epäkohtien ilmitulon ja niihin puuttumisen mekanismeista. Oliko lapsella joku, jolle uskalsi kertoa huonosta kohtelusta, väkivallasta tai jopa hyväksikäytöstä? Kuka puuttui epäkohtiin vai puuttuiko kukaan? Hankkeella on siis merkittävä tiedollinen, ilmiötä kartoittava tehtävä.

Selvitystyö on tarpeen siitäkin syystä, että julkinen valta on ottanut huostaan otetut lapset vastuulleen ja kasvatettavaksi perhe- ja laitoshoidossa. Lastensuojelun tehtävänä on edistää lasten hyvinvointia, ei heikentää sitä. Selvitystyön perusteluissa tunnustetaan, että koetut vääryydet an-

Menneisyys: Epäkohdat ja lasten sijaishuollossa

saivat tulla tunnistetuiksi. Selvitystyössä haastateltavia kuunnellaan ja heidän kokemuksensa otetaan vakavasti. Tutkimushankkeella on näin ollen tärkeä yhteiskuntamoraalinen tehtävä. Selvityksen tekeminen kertoo, että lasten kaltoinkohtelu ei ole hyväksyttävää eikä se ollut hyväksyttävää ensimmäisen lastensuojelulain aikanaakaan.

Hankkeen kolmas tehtävä on oppia virheistä. Lastensuojelun käytäntöjen kehittämiseksi on tärkeätä tunnistaa, minkälaiset mekanismit luovat ja ylläpitävät sijaishuollossa tapahtuvaa kaltoinkohtelua ja estävät epäkohtien ilmitulon. Kun selvitämme sijaishuollon menneisyyttä ja ennen tavanomaisina pidettyjä käytäntöjä, saamme välineitä tarkastella nykyisiä käytäntöjä kriittisesti ja valppaasti.

HANKKEEN TOTEUTUS

Tutkimusryhmä on haastatellut 296 ihmistä, joilla on kokemuksia lastensuojelun sijaishuollosta ja siinä tapahtuneesta kaltoinkohtelusta ja epäkohdista. Kaikki haastateltavat ovat ilmoittautuneet haastatteluihin vapaaehtoi-

sesti eikä kenenkään henkilöllisyyttä paljasteta. Hankkeen tutkijat ovat antaneet kirjallisen vaitiolositoumuksen.

Hankkeessa on haastateltu sijoitettuna olleita, työntekijöitä ja kaltoinkohtelua sivustaseuranneita henkilöitä. Haastatelluista lähes 90 prosenttia on itse ollut sijoitettuna. Työntekijän näkökulmasta puhui 25 henkilöä, joista osa oli itsekin ollut lapsena huostaan otettuna. Vain muutama haastateltu oli seurannut kaltoinkohtelua sivusta.

Haastatelluista naisia on 57 prosenttia ja miehiä 43 prosenttia. Suurin osa lastensuojelun kokemuksista on 1940-luvun lopun ja 1960-luvun väliltä. Myöhäisemmästä, 1970–1980-luvun lastensuojelusta kokemuksia oli 29 prosentilla. Vanhin informantti on syntynyt 1926 ja nuorin 1980.

Alustavana tutkimustuloksena voi sanoa, että monet haastateltavat kertovat perhesijoituksen ongelmista. Laitos- ja perhesijoitusten valvonnassa vaikuttaa olleen puutteita eikä lasten ääntä aina kuunneltu. Sisärukkaset saatiin erottaa eikä sukuun välttämättä saanut pi-

tää yhteyttä. Toisaalta osa haastateltavista kertoi, että palauttaminen kotiin saattoi pahentaa lapsen ongelmia. Laitoksissa henkilökuntaa oli vähän ja toiset lapset saattoivat olla hyvinkin pelottavia.

POHJOISMAINEN VERTAILU

Lastensuojelun menneisyysselvityksiä on tehty 2000-luvulla kaikissa Pohjoismaissa. Tuorein tämän vuoden maaliskuussa julkaistu raportti käsittelee Ahvenanmaan lastensuojelua vuosina 1953–1971. Ruotsissa ja Norjassa selvitykset ovat johtaneet julkisiin anteeksipyyntöihin ja myös Ahvenanmaalla järjestettiin 18.9.2015 seremonia, jossa maakuntaneuvos **Camilla Gunell** pyysi anteeksi lastensuojelun epäonnistumista. Anteeksipyyntöä koskeissa käytännöissä on eroja, sillä esimerkiksi Tanskassa vuonna 2011 julkaistun selvityksen yhteydessä julkinen valta ei esittänyt virallista anteeksipyyntöä.

Anteeksipyyntöjen lisäksi Norjassa ja Ruotsissa on luotu korvausjärjestelmiä. Esimerkiksi Ruotsissa hyväksyttiin marraskuussa 2012 lakimuutokset, jotka mahdol-

listavat rahallisten korvausten myöntämisen vakavasti kaltoinkohtelluille sijoitetuille lapsille. Asiaa käsittelemään on perustettu moniammatillinen ryhmä, jonka työskentely on osoittautunut vaikeaksi, sillä korvaukseen oikeutettujen henkilöiden rajaaminen ei aina ole ongelmaton.

Vaikka pohjoismaisten selvitysten kysymyksenasettelussa, aikarajauksissa ja muodoissa on ollut vaihtelua, on kaikissa raporteissa sitouduttu sijoitettujen lasten ja muiden asianosaisten äänen ja kokemusten kuunteluun ja lastensuojelua kehittävien toimenpidesuositusten laadintaan. Kaikissa raporteissa on pyritty tunnistamaan rakenteellisia, kaltoinkohtelun ja sen jatkumisen mahdollistavia tekijöitä. Monille haastateltaville on ollut tärkeää saada kertoa omista kokemuksistaan. ■

Johanna Koivisto on Lastensuojelun menneisyys-hankkeen koordinaattori, Antti Malinen on hankkeen tutkija ja professori Pirjo Markkola hankkeen johtaja. He työskentelevät Jyväskylän yliopistossa.

Vankeinhoidon vaikuttavuus

Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?

Vankien uusintarikollisuuden alentaminen on yhteiskunnan, kansalaisten ja rikosten uhrien etu. Viime kädessä myös rikosentekijät voivat hyötyä uusintarikollisuuden alentamiseksi tehtävästä työstä, koska suuri osa heistä pyrkii eroon rikoksista ja rikollisuutta ylläpitävästä elämäntavasta. Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä tehtävänä on vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuusriskeihin vaikuttaminen. Uusintarikollisuuden alentaminen tai laajemmin rikosten estäminen on kuitenkin nähtävä laajempuna kokonaisuutena, ja siihen osallistuvat eri viranomaisten kuten poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen ja ministeriöiden lisäksi useat muut toimijat kuten kunnat sekä erilaiset järjestöt ja säätiöt.

Artikkeli perustuu artikkeliväitöskirjani (Tyni 2015) tutkimustuloksiin. Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata empiirisesti vankien uusintarikollisuutta ja siihen liittyviä tekijöitä, uusimisriskin ennustamista sekä toimenpiteiden – erityisesti vangeille suunnattujen ohjelmien – vaikutuksia uusintarikollisuuteen.

VANKIEN UUSINTARIKOLLISUUTEEN LIITTYVISTÄ TEKIJÖISTÄ

Vankien uusimiseen yhteydessä olevat tekijät ovat Suomesakin olleet pidemmän aikaa selviä (taulukko 1). Keskeisimmät uusimista ennustavat tekijät ovat vapautuneen vangin rikoshistoria, ikä ja sukupuoli. Moninkertaisilla vangeilla riski syyllistyä uusiin rikoksiin on suuri. Nuoret palaavat vankilaan todennäköisemmin kuin vanhat, ja miesten uusiminen on naisia yleisempää. (Esim. Hypén 2004; Tyni 2011.) Lisäksi esimerkiksi heikon itsekontrollin ja päihdeongelman on havaittu olevan yhteydessä uusimiseen (Kivivuori ym. 2012; Tyni 2014).

Rikosseuraamuslaitoksen strategian mukainen asteittainen vapauttaminen sekä järjestöjen ja säätiöiden tarjoamat tukipalvelut vapauttamisprosessin aikana ja sen jälkeen ovat ensisijaisen tärkeitä toimenpiteitä vähentämään vapautuneen vangin uusimisriskiä. Vankilakierteeseen päätyy harvempi vanki kuin mitä yleisesti oletetaan. Vankipopulaation keskimääräistä uusimisastetta korottavat tietyille urautuneille vangeille kasautuvat useat vankeusrangaistukset.

Tutkimustulosten perusteella on syytä kiinnittää huomiota etenkin ensimmäisiin päiviin ja kuukausiin vapautumispäivän jälkeen, jolloin henkilön uusimisriski on suurin. (Tyni 2011.) Huolestuttavaa on etenkin se, että lyhytaikaisvankien toimintaan osallistuminen vankeusaikana on erittäin vähäistä tai lähes olematonta (Tyni & Blomster 2012). Vankeinhoidollisesti kysymys kuuluu täten, olisiko tarpeen suunnata voimavarat arvioinnin ja rangaistusajan suunnitelmien laatimisen sijasta nopeaan toimintasijoittamiseen ja vapautumisen valmisteluun (esim. mahdolliset kuntoutusjatkumot tai boosterit).

VANKEINHOIDON VAIKUTTAVUUS?

Väitöskirjan osatutkimuksissa selvitettiin Cognitive Skills -yleisohjelman (Tyni ym. 2014) ja seksuaalirikollisille suunnatun STOP-ohjelman (Laaksonen & Tyni 2015) vaikutuksia vankien uusintarikollisuuteen. Molemmissa osatutkimuksissa havaittiin se, että ohjelmien suorittaneiden vankien uusiminen oli kontrolliryhmää matalampaa, mutta tulokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.¹

Vangeille suunnattujen toimenpiteiden, kuten erilaisten ohjelmien vaikutuksia, onkin monista syistä vaikea näyttää toteen. Kausaalisuhteiden selvittäminen luonnollisissa olosuhteissa on hankalaa: on tunnettava vähintäänkin toimenpiteen lähtötilanne, tavoitteet sekä aikaansaadut välittömät ja välilliset tulokset. Tutkimuskohteena on ihmisen (rikollinen) käyttäytyminen, johon vaikuttavat yksilötekijöiden lisäksi lukuisat latentit muuttajat kuten vapautumisen jälkeinen tilanne. Suomalaisissa vaikutustutkimuksissa jo liian pienet tutkimusaineistot ovat usein merkitsevyyden esteenä. Lisäksi on muistettava, että ohjelmat voivat sinänsä olla vaikuttavia, mutta niitä on toteutettu esimerkiksi puutteellisten resurssien tai epäonnistuneen osallistujarekrytoinnin takia väärin.

MIKÄ ON RIITTÄVÄÄ VAIKUTTAVUUTTA?

Ohjelmien vaikutuksiin kohdistetaan usein ylioptimistisia vaatimuksia. On jopa katsottu, että lyhyilläkin ohjelmilla voidaan vähentää uusintarikollisuutta ja katkaista rikosuria suurimmalla osalla ohjelman aloittaneista vangeista. Tärkeää

Nuoren lainrikkojan tilanne palveluihin ohjaamisen pohjana

Pieni osa nuorista miehistä tekee runsaasti rikoksia. Tälle samalle osalle kasautuvat usein diagnosoimattomat ja hoitamattomat psykososiaaliset ongelmat, oppimisvaikeudet, päihdeongelmat, alhainen koulutustaso, työttömyys ja sosiaalinen syrjäytyminen. Viranomaisten ja järjestöjen nuorten lainrikkojien kanssa tekemässä työssä on kehitettävää.

Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto asetti viime vuonna työryhmän kehittämään nuorille miehille suunnattuja rikoksia ja rikosten jatkamista ehkäiseviä palveluja esimerkiksi Kalliolan settlementin Poikien Talo -mallin tai jo nykyisin käytössä olevien vapautuvien mentorointi- ja vertaistukiohjelmien mukaisesti. Erityisenä kohderyhmänä olivat ehdotonta vankeusrangaistusta lievempiin seuraamuksiin tuomitut nuoret miehet. Työryhmässä oli jäseniä Rikosseuraamuslaitoksesta, yhdyskuntaseuraamustoimistoista, kunnista ja kriminaalihuoltotyötä tekevästä järjestöistä.

Nuorten miesten rikoksia ehkäiseviä palveluja oli kehitetty myös Sisäisen turvallisuuden ohjelman ns. järjestötyöryhmä, joka totesi muistiossaan maaliskuussa 2013, että palveluihin ohjautuminen

ja rikoksilla tai muuten oireilevien nuorten tunnistaminen on keskeinen haaste. Yhden viranomaisen tunnistamat heikot signaalit eivät tule muiden tietoon ja koska nuoren elämäntilannetta ei käsitellä kokonaisuutena, negatiivinen kehitys jää katkaisematta. Järjestötyöryhmä ehdotti viranomaisten palveluohjauksen kehittämistä, järjestöjen erilaisen lähestymistavan hyödyntämistä ja viranomaisten tiedon lisäämistä järjestöjen palveluista. Konkreettiseksi ratkaisuksi ehdotettiin osaamiskeskuksia, palveluhakemistoja ja järjestöjen parempaa huomiointia viranomaistoiminnan ohjaamisessa ja johtamisessa. Lisäksi kiinnitettiin huomiota erilaisiin riskiryhmiin ja mahdollisuuksiin tunnistaa paremmin erityisesti ns. hyljät pojat, jotka eivät selvästi oireile ulospäin.

Kriminaalipoliittisen osaston työryhmä hyödynsi järjes-

töryhmän jo tunnistamia haasteita ja totesi toimikautensa aluksi, että ennalta ehkäisevien palveluiden kehittämisessä saataisiin merkittävin hyöty esittämällä pilotiksi uusia toimintamalleja sen varmistamiseksi, että oikeat palvelut kohdentuvat oikealle kohderyhmälle. Se kiinnitti tehtävässään huomion organisaatiotason lisäksi myös yksilötason haasteisiin ja etsi vastauksia kokemusasiantuntijoilta, miksi nuoret olivat kiinnittyneet heidän hyväksi kokemiin palveluihin.

KOHTAAKO VIRANOMAISEN SUUNNITELMA JA NUOREN TILANNE?

Työryhmässä esille nousseet asiakasohjautuvuuden, asiakkaiden tarpeiden tunnistamisen ja asiakkaiden sitouttamisen haasteet tulivat esille sekä asiantuntijoiden että kokemusasiantuntijoiden kuulemistilaisuuksissa. Kokemusasi-

antuntijan puheenvuoro tiivistää keskeiset ongelmat:

”Mä olin niin monen ihmisen kanssa tekemisissä, istumassa niiden kaa ja olis pitänyt mennä tapaamisiin ja ne tulit jopa kotiin... ei niin, että mulle ei olisi tarjottu apua ja ne varmaan olis halunnut auttaa – mutta se enemmän, että mä en saanut niistä kiinni... ei vaan ollut siinä tilanteessa, että olisi halunnut apuu... pystynyt kiinnittymään siihen tarjottuun apuun tai mihinkää...”

Järjestöjen palvelujen piiriin löytäneiden nuorten mielestä viranomaiset tarjoavat nuorelle ”liian valmiita” suunnitelmia, joita ei ole mietitty yhdessä nuoren kanssa ja siksi ne jäävät toteutumatta. Lähtökohtana kaikelle työskentelylle tulisi olla nuoren oma tilanne ja jokaisen nuoren tarpeet, vahvuudet ja heikkoudet. Vaikka lastensuojelu- ja rikosseuraamustyön lähtökohtana on

jokaisen asiakkaan ainutlaatuisuus, ei tarpeiden arviointi ole tällä hetkellä riittävän systemaattista etenkin, kun henkilötutkinnat BAROfi-haastattelumenetelmällä laatinut Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden nuorisoryhmä lakkautettiin säästösyistä vuoden 2014 alussa.

Kun nuoren epäillään syylistyneen rikokseen, jonka seuraamukseksi kaavailaan ankarampaa rangaistusta kuin rangaistusmääräys- tai rikesakkoa, laaditaan lain mukainen seuraamusselvitys. Selvityksessä kartoitetaan nuoren elämäntilannetta ja otetaan kantaa mm. ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena määrättävään valvontaan ja 15–17 -vuotiaana rikoksen tehneillä nuoriso-

rangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiin ja tarkoituksenmukaisuuteen. Lisäksi siinä arvioidaan eri seuraamusvaihtoehtojen vaikutusta nuoren tilanteeseen. Selvityksen laatiminen ennen oikeuskäsittelyä on tärkeää. Jos nuori tuomitaan ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan, ensiksi arvioidaan riskejä, tarpeita ja voimavaroja, joita valvottavalla on sen hetkessä elämäntilanteessaan. Arvioinnin pohjalta laaditaan yhdessä yksilöllinen valvontasuunnitelma, jossa määritellään valvonta-ajan tavoitteet ja keinot.

Varsinainen haaste nuoren tilanteessa on palveluihin ohjaaminen ja nuoren motivointi ottamaan palveluja ja tukea vastaan.

VERTAISTUEN MERKITYS ON NUORELLE SUURI

Työryhmän kuulemien nuorten mielestä tuen vastaanottamisen edellytys on luottamuksen syntyminen. Vertaistukiryhmän paras anti on, että saman kokenut ja samasta tilanteesta selvinnyt kohtaavat toisensa. Ryhmässä nuori tulee hyväksytyksi historiastaan ja teoistaan huolimatta ja katse suunnataan ongelmanratkaisuihin. Kun luottamus oli syntynyt lämminhenkisissä kohtaamisissa vertaisen kanssa, pikku hiljaa syntyi usko omaan itseen ja tulevaisuuteen. Kuten haastateltu kokemusasiantuntija kertoi, niin ”minun muutokseni sai alkunsa toisten jo tapahtuneesta muutoksesta”.

Jokainen nuori haluaa olla hyväksytty jossakin ryhmässä ja kuulua yhteisöön. Vertaistukiryhmissä opetellaan keinoja käsitellä asioita ja vaikeuksia, opiskellaan omien tunteiden, kuten alakuloisuuden ja ahdistuksen, tunnistamista ja niistä selviytymistä. Nuori voi näin valmistautua tilanteisiin, joita tulee eteen, kun rikoksista yrittää pysyä irti. Ryhmä tarjoaa ympäristön, missä ymmärretään myös se, että kaikkea ei muuteta kerralla, mutta uskotaan siihen, että historiasta huolimatta muutos on mahdollinen ja katse on tulevaisuudessa. Repsahdukksiakin syntyy ja nuoret kokevat tärkeäksi, että heitä etsittiin ja ”haettiin” takaisin.

Koska työryhmässä tuli niin viranomaisina kuultujen asiantuntijoiden kuin kokemusasiantuntijoiden äänellä monin tavoin esille se, että nuorten miesten ja poikien joukkoon kuuluu monenlaisia asiakkuuksia, arvioinnissa pitäisi tunnistaa, millaisia kunkin nuoren tarpeet ja tilanteet ovat ja ohjata heidät oikeiden

palvelujen piiriin, olivat ne sitten järjestöjen tai viranomaisien tuottamia.

JÄRJESTÖJEN TARJOAMIEN PALVELUJEN ERITYISYYS NUORILLE

Poikien Talon -toiminta on Kalliolan Setlementin järjestämiä ja suunnattua 10–28-vuotiaille pojille ja nuorille miehille. Talo tavoittaa erityisesti yksinäisiä ja syrjäytymisvaarassa olevia nuoria miehiä, joilla on kapea sosiaalinen elinpiiri ja taustalla esimerkiksi kouluksaamista tai muita ongelmia, joiden takia sosiaaliset tilanteet koetaan pelottavaksi. Toiminnan erityisyys on sukupuolierityinen lähestymistapa ja poikakoodin purkaminen. Poikien Talossa rikotaan poikakulttuurin myyttejä ja rooleja, vaikka myös rikoksiin syylistyneille nuorten vertaistukiryhmissä käsitellään tunteisiin liittyviä teemoja.

Vankilasta vapautuneille ja rikoksiin syylistyneille nuorille miehille tarjoo mentoimintaa ja vertaistukea KRISin paikallisyhdistykset eri puolilla Suomea. Ne ovat entisten vankien perustamia järjestöjä, jotka tuottavat jälkihuolto-palveluita tavoitteenaan lisätä lainrikkokojen elämänhallintaa. KRISin toiminta perustuu vapaaehtoistyöhön ja kokemusasiantuntijuuteen ja järjestö on toteuttanut erilaisia hankkeita, joilla nuoria ohjataan työelämään ja rikoksettomaan elämään.

Työryhmän haastattelemat kokemusasiantuntijat olivat vahvasti myös sitä mieltä, että järjestöiltä saadun vertaistuen keskeinen voimavara oli mahdollisuus saada tukea lähes ympäri vuorokauden (24/7). Kriminaalihuollon tukisäätiön Jenginuorihankkeessa mukana olleet kokemusasiantuntijat pitivät tärkeänä vertaistuen →

Lastensuojelu- ja rikosseuraamustyön lähtökohtana on jokaisen asiakkaan ainutlaatuisuus.

→ lisäksi järjestön jalkautuvaa työtä, tukea nuoren perheelle ja kokonaisvaltaista otetta, sillä irtautuminen rikoksista voi vaikuttaa koko perheen tilanteeseen ja vanhemmat tarvitsevat tietoa nuoren kehitysvaiheista ja vanhemman roolista.

Työskentelyn aikana todettiin usein, että toimeksiannossa ehdotetut Poikien Talo- ja vertaistuki- ja mentorimallit kohdistuvat käytännössä hyvin eri kohderyhmille ja siksi asiakkaiden tarpeiden tunnistamisen ja asiakasohjautuvuuden haasteet nousivat esille myös erilaisia pilottitarpeita arvioitaessa ja suunniteltaessa.

ASIAKASARVIOINNIN HAASTEISTA PILOTTIHANKE-EHDOTUKSIIN

Lastensuojelu- ja rikosseuraamustyön lähtökohtana on jokaisen asiakkaan ainutlaatuisuus. Koska asiakkaiden tilanteet ja tarpeet ovat erilaisia, on vaikea ennakoida työskentelyn kulkua. Nuoren kunnollinen auttaminen, hänen tarpeisiinsa vastaaminen ja ylipäättään seuraamusjärjestelmän kehittäminen voi perustua vain monipuoliseen huollon, hoidon ja palvelutarpeen arviointiin ja seurantaan. Työryhmän työskentelyssä tuli esille tarve järjestöjen ja viranomaisten välisen yhteistyön tiivistämiseen asiakkaiden ohjaamisessa.

Työryhmän tehtävänä oli myös laatia ehdotus pilotista, miten ehdotonta vankeusrangaistusta lievempiin seuraamuksiin tuomitut nuoret rikosentekijät ohjataan

Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien toimesta palvelujen piiriin. Palveluihin sitoutuminen syntyy helpommin sinne, missä syntyy luottamus ja mikä vastaa nuoren omaan tilanteeseen. Työskentelyn aikana käynnistyi useampia pilottilihanke-suunnitelmia. Niissä on keskitytty nimenomaan Helsingin ja soveltuvien osin pääkaupunkiseudun tilanteeseen.

Työryhmän ja ns. järjestötyöryhmän työssä kiinnitettiin huomiota myös sosiaaliviraston, yhdyskuntaseuraamustoimistojen ja järjestöjen välisen yhteistyön tehostamiseen ja asiakkaiden ohjaamiseen oikean järjestön tarjoaman palvelun piiriin. Näitä haasteita täyttämään rahoitushakemuksen tekivät esimerkiksi KRIS Etelä-Suomi ry. ja Poikien talo, joiden tavoitteena olisi yhteistyössä luoda toimintamallia, jossa nuoret lainrikkojajautaiset nuoret miehet saadaan ohjautumaan, sitoutumaan ja kiinnittymään ryhmä- ja yksilötason tukeen ("Pimp My Ride"), jota toteutetaan sukupuolisensitiivisesti ja vertaistuellisesti. KRIS ja KRIS Etelä-Suomi ry ovat puolestaan jättäneet RAY:lle hankehakemuksen matalan kynnyksen päivätoimintapisteestä hyödyntäen kokemusasiantuntijuutta ja Jenginuorihankkeessa rakennettuja hyviä käytäntöjä.

Työryhmän työskentely synnytti suunnitelman myös BAROfi-arviointivälinehankkeen käynnistämiseksi, jossa selvitetäisiin vuoteen 2014 asti käytössä olleen menetel-

män käytön laajentamista eri hallintokuntien, kuten sosiaali- ja terveystoimen ja mahdollisesti yhdyskuntaseuraamustoimistojen yhteistyövälineeksi. Pilotin ajatuksena olisi vähentää nuoren tilanteen arvioinnin epämääräisyyttä ja sattumanvaraisuutta niin, että arvioinnin kriteerit olisivat dokumentoitavissa, johtopäätelmät pystyttäisiin perustelemaan asiakkaalle ja sama tulos syntyisi parhaimmillaan työntekijästä riippumatta.

KOULU JA VARHAISEN PUUTTUMISEN KEINOT ENSISIJAIKSI

Vaikka työryhmä keskittyi 15 vuotta täyttäneisiin rikoksen tehneisiin nuoriin, halusi se tuoda esille, että mahdollisimman varhainen puuttuminen on hyödyllisintä nuoren kannalta. Erityisen keskeinen on koulun rooli, sillä alle 15-vuotiaan nuoren pitäisi pysyä kiinni ns. nuoren normaalissa sosiaalustumisympäristössä. Mm. **Matti Korpela** HUSin nuorisopsykiatrian osastolta painotti, että monilla nuorilla on monenlaisia hoitamattomia ongelmia (päihteet, antisosiaalinen persoonallisuushäiriö, ADHD) ja oppimisvaikeuksia. Jos nuoren perusoireistoa ei päästä hoitamaan, se johtaa vähitellen normaalista kouluyhteisöstä syrjäytymiseen.

Koulu toimii oireilevan nuoren sosiaalisena tukiverkostona ja mahdollisten ongelmien varhaisena havaittajana. Kouluyhteisöstä putoamisen seurauksena syntyy tarve kiinnittämiseen muihin yhteisöihin,

kuten rikoksiin ja päihteisiin, ja siksi koulupudokkaiden tukeminen suorittamaan peruskoulu loppuun olisi aivan keskeistä. Työtä jää vielä kolmannelle sektorillekin, joka täydentää kokonaisuutta ja parhaimmillaan opettaa nuorelle uudelleen sosiaalustumista esimerkiksi kamppailulajien tai autojen ja moottorien "tuunaamisen" kautta. Prosessit ovat pitkiä eikä muutosohjaus uuteen tapahdu kerralla.

Koska tärkeää on estää koulusta putoaminen ja rikosten kasautuminen, jatkossa on kehitettävä muitakin varhaisen puuttumisen muotoja. Ns. järjestötyöryhmän ehdotukset esimerkiksi päivitetystä palveluhakemistoista auttaisivat monessa tilanteessa nuoria lainrikkojia kohtaavien viranomaisia.

Lopuksi työryhmä toi esille huolen siitä, että nuorisorangaistus on seuraamuksena jäänyt ehdollisen vankeuden valvonnan katveeseen. Nuorisorangaistuksen oikeaa kohdentamista ja ajoittamista tulisi kehittää. Nuorisorangaistus antaisi parhaimmillaan ja oikeaan aikaan mahdollisuuden intensiiviseen, varhennettuun tukeen nuoren elämässä. Sen tunnettavuuden lisäämisestä ja käytöstä olisi hyvä lisätä keskustelua ja koulutusta eri viranomaisissa. ■

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija oikeusministeriössä.

Haasteet ja ratkaisut Ruotsin haavoittuvilla alueilla

Ruotsissa eri viranomaisten ja tahojen raporteissa nousee esille huoli haavoittuvien alueiden integraation, rikollisuuden, turvallisuuden, demokratian, syrjäytymisen, radikalisoitumisen ja rapistuvan asuntokannan tilanteesta ja niiden kustannuksista.

Haavoittuvat alueet, *utsatta områden*, tarkoittavat yleensä kaupunginosia tai niiden pienempiä osia, joissa yhteiskunnalliset ongelmat ovat kasautuneet vuosien aikana. Erytystä tukea saavat URBAN 15- ja LUA-alueet ovat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta ns. miljoonaohjelman alueita. Ohjelman puitteissa rakennettiin Ruotsissa noin miljoona asuntoa vuosina 1965–1974. Miljoonaohjelman alueilla on vuosien varrella – riippumatta keitä alueilla on asunut – jatkuvasti painittu houkuttavuuden ja osallisuuden lisäämisen ongelmien kanssa. Ruotsin asuntoviraston tuoreen selvityksen (Boverket 2015) mukaan eri toimenpiteet ovat pikemminkin lisänneet segregatiota ja osattomuutta.

RIKOLLISET VERKOSTOT SOSIAALISESTI HAAVOITUVILLA ALUEILLA

Ruotsin keskusrikospoliisin rikollisverkostojen merkitystä paikallisyhteisöissä kartoitta-

vassa selvityksessä (Rikskriminalpolisens 2014) tunnistettiin 55 aluetta 22 erikoisessa kaupungissa, joissa tällaisilla verkostoilla on suurta vaikutusvaltaa. Asukkaiden lisäksi turvattomuutta ovat kokeneet palveluammateissa toimivat ja yrittäjät. Myös viranomaiset kuten ambulanssihenkilökunta ja poliisit ovat kokeneet työssään pelkoa, uhkaa, väkivaltaa ja ajoneuvoihin kohdistunutta ilkivaltaa. Viranomaisten työn vaikeutumisen vuoksi asukkaat uskovat asuinalueensa olevan rikollisten vallassa ja luottamus poliisiin turvallisuuden ylläpitäjänä heikkenee. Asukkaiden pelko näkyy esimerkiksi siten, että heitä on vaikea saada osallistumaan oikeudenkäynteihin, joissa paikalliset rikolliset ovat syytettynä. Kehityskulku on vaikeuttanut rikosten esitutkintaa ja näillä alueilla voidaan puhua demokraattista yhteiskuntaa vaarantavasta rinnakkaisyhteiskuntailmiöstä.

Rikollisverkostojen aiheut-

tamat ongelmat ovat lisääntyneet selvästi vuosituhtanen vaihteen jälkeen, vaikka poliisi tunnisti ilmiön tietyissä lähiöissä jo 1990-luvulla. Kartoituksesta ilmenee, että kysymys on alueista, joissa on rakenteellisia ongelmia ja sosiaalista haavoittuvuutta, syrjäytymistä ja osattomuutta. Kyse ei ole varsinaista rikollisjengeistä vaan enemmän vapaamuotoisista verkostoista, joilla on vahva jalansija nuorten keskuudessa. Verkostosta löytyy sekä nuorempi että vanhempi ”kerros”, jotka keskenään ovat sidoksissa sukulaissiteiden kautta. Tosin pääkaupunkiseudulla ja isoissa kaupungeissa verkostot ovat strukturoidumpia ja omaavat korkeampaa strategista kapasiteettia. Rikollisverkostojen toimintaa ovat avoin huumekauppa, väkivaltaiset keskinäiset konfliktit julkisilla paikoilla, monimuotoinen kirstitys ja muut laittomat vaikuttamiskeinot.

Lisäksi Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston marras-

kuussa julkaisema raportti ampumisrikoksista (Brå 2015) osoittaa, että rikoksiin liittyvät ampumistapaukset ovat lisääntyneet vuodesta 2006 vuoteen 2014 huolestuttavasti 20 prosenttia ja että kasvu on tapahtunut haavoittuvilla alueilla. Ammuskelua tulee näillä alueilla poliisin tietoon viisi kertaa enemmän kuin Ruotsissa keskimäärin. Selvityksessä todetaan, uhritutkimusten mukaan URBAN 15 -alueiden asukkailla on huomattavasti korkeampi riski joutua rikoksen uhriksi kuin muualla maassa. He kokevat myös muuta väestöä enemmän pelkoa joutua rikoksen uhriksi. Lisäksi turvattomuudentunne on niin suurta, että se haittaa elämänlaatua. Väkivaltarikollisuuden kohteeksi joutumisen riski on keskimäärin laskenut, mutta yhteiskunnan heikkosaisimpien riski on tasaisesti kasvanut.

Toisaalta esimerkiksi Tukholman yliopiston tutkijaryhmän raportissa (2014) esitetään, että Husbyn mellakois-

Karin Alsén läntisen Göteborgin kehittämisjohtaja esittelemässä Tynneredin kaupunginosan korjaussuunnitelmia, joihin kansalaisilla on mahdollisuus tutustua ja vaikuttaa. Alsén palkittiin 2012 työstään turvallisemman, viihtyisämmän ja käyttökelpoisemman kaupunginosan puolesta ja taidoistaan rakentaa yhteistyöverkostoja.

→ sa toukokuussa 2013 tilanne pääsi pahenemaan siksi, että asukkaat reagoivat voimakkaasti poliisin aggressiiviseen, rasistiseen ja väkivaltaiseen toimintatapaan sekä mella-koitsijoita että muita alueen asukkaita kohtaan. Jo ennen mellakoita asukkaat olivat tutkimushaastattelujen mukaan kokeneet poliisin kohdistaneen heihin aiheetonta epäilyä ja ahdistelua, mikä näkyi mm. nöyryyttävinä henkilötarkastuksina julkisilla paikoilla.

LÄHIPOLIISIUUDISTUS JA OSALLISUUSTYÖKALUT POLIISIN TYÖSSÄ

Huolestuttavien tutkimustulosten vuoksi Ruotsissa käynnistettiin viime vuonna lähipoliisiuudistus. Poliisin tavoitteena on pitkäjänteinen paikallisiin ongelmiin perustuva työ, jossa keinoja ovat verkostoituminen, suhteiden luominen, ystävystyminen, luottamuksen rakentaminen sekä rikosentorjunnan ja turvallisuuden tuottaminen. Haavoittuvilla alueilla on tavoitteena, että 5000 asukasta kohden olisi yksi lähipoliisi.

Suhteiden rakentamisen kautta pyritään ehkäisemään sosiaalisen levottomuuden syntyä sekä jengirikollisuuden ja rikollisverkostojen aiheuttamia ongelmia asuinalueilla. Poliisi on jo aikaisemmin julkaissut oppaan siitä, miten yhdessä paikallistoimijoiden kanssa voidaan ehkäistä sosiaalista levottomuutta ja tarkkailla heikkoja signaaleja asuinalueella sekä tarvittaessa toimia tilanteen mukaan (ks. Haaste 4/2013).

Lähipoliisiuudistuksessa poliisi on halunnut kiinnittää huomiota kansalaisten osallisuuskysymyksiin. Dialogiseen vuorovaikutukseen, verkostoitumiseen ja osallisuuteen on pyydetty menetelmällistä, käytännöllistä ja koulutuksellista tukea Ruotsin rikosentorjuntaneuvostolta. Yksi linkki poliisin ja paikallisasukkaiden välillä asuinalueilla on ollut poliisin vapaaehtoiset. Brå on selvittänyt syksyllä myös hallituksen toimeksiannosta paikallisen rikosentorjuntatyön parantamista ja koordinoimista. Paikallistason tuen osalta Brå (2015) korostaa,

että erityistä huomiota tulisi kiinnittää juuri haavoittuvien alueiden tukemiseen ja tulevaan tilanteeseen varautumiseen jo nyt. Syksyn maahanmuuttotilanteen johdosta on varauduttava siihen, että suuri osa maahanmuuttajista tulee suurella todennäköisyydellä asettumaan juuri niille haavoittuville alueille, mistä muut pyrkivät pois. Näiden alueiden tilanne tulee todennäköisesti kuormittumaan monella tavalla entisestään.

Ruotsin rikosentorjuntaneuvosto Brålla on pitkät perinteet paikallisen rikosentorjuntatyön kehittäjänä. Se on myös edistänyt paikallisten yhteistyösopimusten laatimista poliisin ja kunnan kesken (melkein joka kunta tehnyt sopimuksen). Työn tueksi on laadittu oppaat paikallisesta rikosentorjuntatyöstä sekä poliisin ja kunnan yhteistyöstä. Lisäksi Brå myöntää hanke- ja arviointirahaa paikallisen työn kehittämiseen. Viime aikoina tuella on kannustettu erityisesti haavoittuvien alueiden hankkeita arvioimaan toimintaansa. Brå on tehnyt analyseja sosiaalisesti haavoittuvien URBAN 15 -alueiden rikostilastoista vuodesta 2008 ja turvallisuustutkimuksista (NTU) vuodesta 2007 alkaen. Syksyllä Brå julkaisi oppaan haavoittuvien alueiden paikallisten ongelmien kartoittamisen tueksi.

Rikosentorjunnan ja kriminologian näkökulmasta mielenkiintoista onkin se, että miten paikallisiin ongelmiin löydetään paikalliset ratkaisut hyödyntämällä paikallista sosiaalista pääomaa ja vahvuuksia. Haasteiden ja vastoinkäymisten kautta on ollut tarvetta ja tilaa uusille paikallisesti räätälöidyille ratkaisuille ja usein myös tarvet-

ta lähestyä ongelmia uusista näkökulmista ja asettaa hankkeille muitakin tavoitteita kuin rikosentorjunta.

Myös Tanskassa on pohdittu poliisin ja muiden viranomaisten rikosentorjunta- ja turvallisuusyhteistyötä haavoittuvilla alueilla ja julkaistu turvallisuusverkostoista ideakirja (2013). Siinä annetaan käytännön vinkkejä siitä, miten keskeiset toimijat tunnistetaan ja miten verkostoidutaan alueelliseen turvallisuusyhteistyöhön. Kantavana ajatuksena on, että vaikka näillä alueilla on enemmän rikollisuus ja turvattomuusongelmia, niillä löytyy myös voimavaroja asukkaiden lisäksi julkiselta, yksityiseltä ja vapaaehtoiskentältä. Oppaassa korostetaan, että asuinalueilla ei pidä verkostoitua pelkäämään rikosentorjunta- tai turvallisuusyhteistyön nimissä.

Myös em. Husby-raportin mukaan Husbyn mellakoiden ja alueen sosiaalisen levottomuuden takana oli isompänä ilmiönä asukkaiden kokemus demokratiavajeesta paikallisissa asioissa vaikuttamisessa ja päätöksenteossa kuuluksi tulemisessa. Ruotsin asuntoviraston hankkeet (ks. Boverket 2013) ovat hyvänä esimerkki siitä, miten turvallisuutta ja lähidemokratiaa voidaan edistää keskittämättä liikaa rikosentorjuntanäkökulmaan. Sen sijaan painopisteenä on perusparannuskiän tulleiden ns. miljoonalueiden houkuttelevuuden lisääminen viihtyisyyden ja osallisuuskysymysten kautta. Lähidemokratiakysymykset, vuorovaikutus ja vaikuttaminen ovat keskeisessä roolissa osallisuuden, turvallisuuden tunteen, sosiaalisen levottomuuden ja asuinalueen viihtyisyyden kannalta (Boverket 2015).

Ruotsin asuntoviraston hankkeet ovat hyvänä esimerkki siitä, miten turvallisuutta ja lähi-demokratiaa voidaan edistää keskittymättä liikaa rikosentorjuntanäkökulmaan.

MITÄ MAKSAA RADIKALISOITUMINEN?

Epäonnistunut integroituminen yhteiskuntaan sosiaalisesti, kuten myös siitä tai jostain muusta johtuva syrjäytyminen ja radikalisoituminen, ovat sekä sosiaalisesti haavoittuvilla alueilla että laajemmin yhteiskunnassa suuri menetyksensä sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla. Ja myös suuri kustannus! Ruotsissa mm. taloustieteilijät **Ingvar Nilsson** ja **Anders Wadeskog** ovat 35 vuoden aikana tutkineet ja tehneet useita laskelmia syrjäytymisen, suvaitsemattomuuden, radikalisoitumisen ja väkivallan sosioekonomista kustannuksista. Jos investoidaan varhaiseen puuttamiseen ja tukeen, voidaan säästää valtavasti rahaa ja inhimillistä kärsimystä sekä ennaltaehkäistä syrjäytymistä ja radikalisoitumista.

Mitkä asiat toimivat ja mitkä eivät pakolaisten integroimisessa Ruotsissa? Haavoittuvassa asemassa olevan henkilön riskit segregoitumiseen haavoittuvalla alueella ovat korkeammat kuin edellytykset onnistuneelle integroitumiselle, jollei esimerkiksi tukipalvelujen ja asuntotarjonnan suhteen tapahdu merkittäviä muutoksia. Pakolaistaustaisen integroitumisen riskitekijöitä Ruotsissa on selvittänyt YK:n pakolaistoimiston Euroopan toimisto (UNHCR 2013). Raportissa esitetään myös ehdotuksia siitä, miten syrjäytymistä yksilötasolla ja haavoittuvien alueiden näkökulmasta voitaisiin välttää. Tärkeää on

esimerkiksi pakolaisen henkilökohtaisten olosuhteiden ja osaamisen sekä kuntien asunto- ja työllistymismahdollisuuksista tiedon välittäminen ja suunnitelmallisempi yhteensovittaminen kuntiin asuttamisen vaiheessa.

Göteborgin yliopiston selvityksessä maahanmuuttajataustaisten osallistamisesta lähiöissä annetaan tietoa ja työkaluja kenttätöissä esille nouseviin kysymyksiin, mm. paikallisista rikollisverkostoista (Tiger & Jordan 2013).

Norjasta löytyy toinen tärkeä tutkimus (Johansen 2013), jossa pohditaan laittomien siirtolaisten kontrollia ja rikosoikeuden keinojen käytön leviämistä hallinto-oikeuden kentälle. Kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneilta pakolaisilta otetaan tehokkaasti pois kaikki lailliset mahdollisuudet elantoon ja ruuan hankintaan, työhön, terveyteen ja sosiaaliturvaan ja vapaaehtoisesta maasta poistumisesta tarjotaan rahallista korvausta. Ihmiset yritetään siis saada tehokkaasti poistumaan maasta neljän pakottavan ja yhden kannustavan keinon avulla. Kaikki eivät silti poistu maasta, mutta kukaan ei pärjää ilman tuloja. Tätä kautta nousee uusi keskustelu kansalaisten hyväntekeväisyydestä ja auttamisen halusta paperittomia kohtaan ja toisaalta näiden ihmisten kohtalosta laittomana työvoimana ja siihen liittyvästä hyväksikäytöstä. Todennäköisyys on suuri myös rikollisuuden pariin ajautumiseen

esimerkiksi juuri haavoittuvilla alueilla, joissa heillä mahdollisesti on omia verkostoja.

Vaikka monesti selvityksissä päädytään siihen, että sosiaalisesti haavoittuvista alueista ja syrjäytymisen vaikuttavista tekijöistä tarvitaan enemmän tutkittua tietoa, tietoa on kuitenkin jo runsaasti saatavilla Ruotsista. Tärkeää olisi Suomessa uudessa pakolaistilanteessa välttää (yhteiskuntatasolla) Ruotsin kokemusten ja tutkimusten perusteella tunnistetut (yksilön tason) syrjäytymisen, radikalisoitumisen ja rikollisuuteen joutumisen riskit ja siihen myötävaikuttavat yhteiskunnan olosuhteet ja riskien kasautuminen tietyille haavoittuville väestöryhmille monella elämäalueella. ■

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija oikeusministeriössä.

Selvityksiä:

Attraktiva miljonprogramområden: platskvalitet med ökad delaktighet. Boverket rapport 2015:20.

Sammanställning och spridning av erfarenheter från uppdraget att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer. Slutrapport. Boverket rapport 2013:8.

En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället. Rikskriminalpolisens. Underrättelsesektionen. 2014.

Brottslighet och trygghet i Malmo, Stockholm och Göteborg. Brå 2012.

Skjutningar 2006 och 2014 – omfattning, spridning och skador. Brå kortanalys 7/2015.

Bilen brinner, men problemen är kvar. Berättelser om Husbyhän-

delserna i maj 2013. Stockholmia förlag 2014.

Förstärkt stöd till – och samordning av – det lokala brottsförebyggande arbetet. Redovisning av ett regeringsuppdrag. Brå 2015.

Flyktingintegration i Sverige. UNHCR 2013.

Att mobilisera boende i invandrartäta storstadsförorter. Anna Tiger & Thomas Jordan. Institut för Sociologi och Arbetsvetenskap. Working Papers 2013:2. Göteborgs Universitet.

Forcing immigrants out – new constellations of penal and administrative justice. Nicolay B. Johansen (red.), Research Seminar report 56. NSfKs 56. forskerseminar, Skarrildhus, Danmark 2014.

Oppaita ja nettivinkkejä:

Metodhandbok för samverkan mot social oro. Polisen 2013.

Samverkan i lokalt brottsförebyggande arbete. Brå 2011.

Samverkan mellan polis och kommun. Brå rapport 2013:5.

Tietoa Ruotsin poliisin vapaaehtoisista, jotka omalla vapaalla ajalla auttavat poliisia mm. paikallisessa rikosentorjunnassa sekä rikoksen uhreja, löytyy poliisin verkkosivuilta www.polisen.se – Polisens volontärer.

Haavoittuvien alueiden rikosentorjuntatyötä käsitellään Brån teemasivuilla www.bra.se – arbete med utsatta områden. Sivuilta löytyy myös opas Kunskapsbaserat arbete i utsatta områden. Brå 2015.

Tanskan opas haavoittuvien alueiden turvallisuusyhteistyöstä Tryghedsnetværk. Den Trygge Kommune ja Gemeinschaft 2013.

Ingvar Nilssonin ja Skandian Idéer för livet -hankkeen luoma sivusto www.utanforskapetspris.se, josta löytyy raportteja, oppaita ja laskentakaavaa syrjäytymisen seurauksista ja niiden sosioekonomisista kustannuksista.

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisyyn panostettava

Pelastakaa Lasten kehittämä Otanvastuun.fi-verkkoaineisto voitti tämän vuoden rikosten torjuntakilpailun. Sivusto pyrkii ennaltaehkäisemään lapsiin kohdistuvaa laitonta ja haitallista seksuaalista toimintaa.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset muodostavat vakavan uhan lasten terveydelle ja turvallisuudelle. Sukupuoliyhteys ja muu laissa mainittu seksuaalinen teko suojaikärajoja nuorempaan lapsen kanssa on säädetty rangaistavaksi laissa (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, RL 20:6). Vuonna 2014 poliisin tietoon tuli 1416 lapsen seksuaalista hyväksikäyttötapauksia. Poliisille ilmoitettujen tapausten määrä ei kuitenkaan kuvaa ilmiön todellista laajuutta. Arvioiden mukaan vain pieni osa lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista tulee viranomaisten tietoon.

Merkittävä osa poliisin tietoon tulleista lapsen seksuaalisista hyväksikäyttötapauksista liittyy internetiin. Internetiin liittyvä lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on ilmiönä moniulotteinen. Laissa rangaistavaksi säädetty seksuaalinen teko voi internetissä toteutua esimerkiksi seksuaaliviestien tai kuvien lähettämisen ja vastaan-

ottamisen sekä web-kameran edessä tapahtuvan seksuaalisen toiminnan kautta. Laitonta on myös lapsen sukupuoliseksuaalisen kuvien ja kuvatallenteiden levittäminen, valmistaminen ja hallussapito.

International Association of Internet Hotlines (INHOPE) -verkosto käsittelee vuonna 2014 lähes 90 000 vihjettä, jotka todistetuksi liittyivät laittomaan, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yhteydessä otettuun kuva- ja videoaineistoon. Pelastakaa Lasten ylläpitämä INHOPE-verkoston kuuluva Nettivihje-palvelu käsittelee vuonna 2014 yli 2300 vihjettä, joista viidesosan arvioitiin koskevan laitonta aineistoa.

Internetin käytön levinneisyyden ja tietoteknologisen kehityksen myötä lapsia koskevaan laittomaan aineistoon käsiksi pääsy sekä kontaktin saaminen lapsiin ja nuoriin on helpottunut ja nopeutunut. Verkkoympäristö ja siellä tapahtuvan toiminnan ja kanssakäymisen luonne voivat

edesauttaa laitonta tai haitallista toimintaa.

HYVÄKSİKÄYTTÖÄ VOIDAN ENNALTAEHKÄISTÄ

Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä voidaan ennaltaehkäistä eri tavoin. Vanhempien ja kasvattajien ymmärrys internetiin liittyvistä riskeistä ja kyky keskustella ja tukea lasta ja nuorta ongelmatilanteissa on ensiarvoisen tärkeää.

Kasvun myötä nuoren kyky suojella itseä verkossa korostuu. Keskeisessä asemassa ovat nuoren itsearvostus ja -kunnioitus, jotka toimivat puskureina ei-toivottuja lähestymisiä vastaan. Nuoren kiinnostus ympäröivää maailmaa ja seksiasioita kohtaan sekä normaaliin kehitykseen liittyvien kokemusten tarve tekevät nuoresta haavoittuvan. Nuoria tulisi haastaa pohtimaan toimintaansa netissä paitsi itsen kohdistuvien riskien kannalta myös siitä näkökulmasta, mitä haittaa omasta toiminnasta voi olla muille. Lapsiin kohdistuvaan laittomaan seksuaaliseen

toimintaan syöllistyvät myös alle 18-vuotiaat.

Ennaltaehkäisyssä keskeisessä asemassa ovat myös verkkoimijat ja verkossa palveluita tarjoavat tahot, jotka voivat omalta osaltaan minimoida lasten ja nuorten kohtaamia riskejä. Laajempi vastuu lapsiin verkossa ja sen ulkopuolella kohdistuvien seksuaalirikosten ennaltaehkäisystä koskee koko yhteiskuntaa käsitellen lainsäädännön ja poliittisen päätöksenteon.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ennaltaehkäisyssä on tärkeää huomioida myös henkilöt, joilla on riski syöllistyä laittomaan ja haitalliseen lapsiin kohdistuvaan seksuaaliseen toimintaan. Arviolta noin prosentti aikuisväestöstä kokee ensisijaista seksuaalista kiinnostusta lapsiin. Tämä ei tarkoita, että henkilö syöllistyisi laittomaan lapsiin kohdistuvaan seksuaaliseen toimintaan, mutta riski olemassa. Tuen tarve tähän riskiryhmään kuuluville on ilmeinen.

Naisiin kohdistuvan väkivallan historialliset syvärakenteet

Väkivallan vähentäminen hyödyttää kaikkia sukupuoleen ja taustaan katsomatta. Ennaltaehkäisy edellyttää väkivallan eri muotojen ja väkivaltaa ylläpitävien mekanismien tunnistamista. Tätä vaikeuttavat menneisyydestä kumpuavat asenteet, joille on osin sokeuduttu.

Naiset joutuvat väkivallan uhriksi usein juuri siksi, että ovat naisia. Tällainen sukupuolittunut väkivalta paljastaa historian jäänteitä nykyajassa. Se on maailmanlaajuinen ongelma, joka liittyy perinteisiin käsityksiin sukupuolirooleista ja vallankäytöstä. Sen näkyvimpiä ilmiöitä ovat esimerkiksi Intian "raiskauskulttuuri", naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen monissa Afrikan ja Aasian maissa, sekä pakkoavioliitot ja neitsyysvaatimukset.

Kulttuureihin vuosituhsien aikana juurtuneen patriarkaalisen maailman kuvan mukaan hyvä nainen on tottelevainen ja siveä. Naisen seksuaalisuuden kontrolli on välttämätöntä, koska siitä riippuu yhteisön kunnia. Miehen rooliin kuuluu pitää tyttärensä, sisarensa ja vaimonsa kurissa – tarvittaessa vaikka väkivalloin. Nainen on esineellistetty omistettavaksi ja hyödynnettäväksi kohteeksi, kauppatavaraksi avioliittomarkkinoilla.

Ovatko nämä vain kaukaisten maiden ja "vieraiksi" koettujen ryhmien ongelmia –

vai liittyvätkö ne myös Suomeen?

Meillähän eletään demokraattisessa oikeusvaltiossa, jossa modernit sukupuolineutraalit lait suojelevat kaikkia yksilöitä yhdenvertaisesti. Naiset ovat koulutettuja ja taloudellisesti itsenäisiä siinä missä miehetkin. Lapset opetetaan kunnioittamaan ihmisoikeuksia, kuten henkilökohtaista koskemattomuutta, eikä heitä kasvateta luunapeilla. Patriarkaalisen sukupuolijärjestelmän mukainen, reformaatioaikana erityistä kulttuurista ymmärrystä nauttinut "kotikuritusoikeus" on taakse jäänyttä historiaa. Absoluuttisen seksuaalimoraalin aika on ohi.

Asian myöntäminen on vastenmielistä, mutta yllä maalattu kuva ei pidä täysin paikkaansa. Tästä muistuttavat muun muassa huomautukset naisten oikeuksien puutteellisessa toteutumisessa Suomessa, Istanbulin sopimukseen nähden liian alhainen turvakotipaikkamäärä sekä "sijoittuminen" kärkeen lähisuhdeväkivallan kansainvälisissä uhritutkimuksissa (esimerkiksi FRA 2014).

Historiaan verrattuna tasa-arvo- ja ihmisoikeuskehitys on viimeisen parinsadan

vuoden ollut kiistatta myönteistä. Samalla se on tuskastuttavan hidasta, ja erityisesti asenteet säilyvät kulttuurissa varsin pitkään. Äpärä-sanalla on henkilökohtaista merkitystä 1960-luvulla aviottomina syntyneille lapsille ja heidän äideilleen. 1980-luvun kielenkäytöstä muistetaan susiparit. Eronneeseen naiseen kohdistui vielä hiljan arvottavia katseita.

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat yhä erottamaton osa naisiin kohdistuvan väkivallan rakenteita. Seksuaalisen väkivallan uhri voidaan leimata huoraksi ja naisten oikeuksien puolesta työtä tekeville lähetellään raiskausuhkauksia. Ajatus oikeusjärjestyksen suojelun ansaitsevasta "puhtaasta uhrista" sekä maineen mustaaminen seksuaalissävytteisillä solvauksilla palautuvat syvälle historiaan. Häpeä, pelko ja syrjintä kietoutuvat yhteen.

Naisen kannalta koti on edelleen vaarallisin paikka. Miehiin taas kohdistuu eniten väkivaltaa julkisessa tilassa – ja toisaalta avun pyytäminen puolison aggression vuoksi tuntuu edelleen kyseenalaistavan "oikeanlaisen" mieheyden. Lähisuhdeväkivaltaa ruokkivat oletukset

Väkivaltakäsityksessä korostuu edelleen fyysinen väkivalta, mutta leimaavat puhetavat, mitä-toiminen ja muut henkisen väkivallan muodot saavat pontta yleisestä asenneilmastosta.

siitä, etteivät miehet muka ”osaa” ratkaista kriisejä puhumalla. Vallan antaminen aggressiolle on ikään kuin luonnollista ja siksi väistämätöntä.

1990-luvulla raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin ja yksityisellä paikalla tapahtuvat pahoinpitelyt menettivät asianomistajarikosluonteensa. Miksi valtaosa näistä teoista jää yhä piiloon? Lähisuhdeväkivallan tavallinen tarina on edelleen se, että naapurit sulkevat korvansa eivätkä puutu ”toisten omiin” asioihin. Uhri tottuu vuosien aikana pitämään itseään syyllisenä, ja toisaalta suomalainen vahvan naisen myytti vaikeuttaa väkivaltakokemuksesta kertomista.

Väkivaltakäsityksessä korostuu edelleen fyysinen väkivalta, mutta leimaavat puhetavat, mitä-toiminen ja lukemattomat muut henkisen väkivallan muodot saavat pontta yleisestä asenneilmastosta. Vanhanmallinen sukupuolijärjestys, joka näkyy niin avioliitto-oppaissa kuin oikeudenkäytössä satojen vuosien ajalta, juurrutti kulttuuriin naiseen kohdistuvaa väkivaltaa väheksyviä elementtejä. Sekä viranomaisten että kanssaihminen olisi herkistytävä huomaamaan pienetkin vihjeet meneillään olevasta tai tapahtuneesta väkivallasta, jota uhri peittelee tai jota hän ei voi tuoda esiin.

Myös rikosoikeus oppeineen heijastelee patriarkaalista menneisyyttä. Miesten välisen väkivallan muottiin valetussa tekorikosoikeusajattelussa korostuva yksittäisistä teoista rankaiseminen ei riitä välineeksi sukupuolittuneen lähisuhdeväkivallan ongelmaan. Parisuhteessa tapahtuva tai oman perheen sallima väkivalta on erityisen haavoittavaa, koska se rikkoo ihmisen hyvinvoinnin perimmäisintä rakennetta, itsetuntoa ja luotamusta läheisiin ihmisiin.

Vuosia toistunut nöyryyttäminen ja kontrolli lipsuvat helposti järjestelmän seulasta, mikäli päähuomio kiinnittyy siihen viimeiseen puukoniskuun. Väkivallan kokonaiskuva, siihen liittyvä vallankäyttö

ja muut sukupuolittuneet erityispiirteet jäävät näkemättä. Tekijän ja uhrin erityinen dynamiikka usein alusta alkaen alisteisessa parisuhteessa vaikuttaa väistämättä uhrin toimintakykyyn tutkinnan ja oikeusprosessin aikana. Toistuvan uhrutumisen ja valtakysymysten vuoksi myös lähisuhdeväkivallan sovittelun toimivuus on kyseenalaistettava.

Mitä siis tulisi tehdä, miten väkivaltaa voitaisiin ehkäistä parhaalla tavalla?

Ensimmäiseksi on lopetettava turha ja kuluttava vastakkainasettelu. Tietenkään naiseen kohdistuva sukupuolittunut väkivalta ei ole mikään automaatio: kaikki naiset eivät joudu sitä kohtaamaan. Tietenkin myös naiset syyllistyvät väkivaltaa. Itsestään selvästi kaikki miehet eivät ole väkivallantekijöitä tai he voivat olla uhreja. Kuitenkin naiseen kohdistuva väkivalta on aivan liian yleistä – ja siihen puuttuminen on myös miesten etu.

Ennaltaehkäisevissä toiminna on tunnistettava entistä paremmin väkivallan todennäköisyyttä kasvattavat riskitilanteet, kuten kumppanin omistushaluisuus ja eron jälkeinen aika tai perheen käsitykset väkivallan sallittavuudesta esimerkiksi kunnian varjolla. Koulutus- ja terveyspalveluiden, kuten neuvolajärjestelmän varhaisen puuttumisen seuloja on syytä kehittää edelleen.

Merkittävä osa väkivaltakysymyksien ammattiosaamisesta löytyy väkivallan vastaista työtä tekevästä järjestöistä. Ilman niiden ennaltaehkäisykampanjoita, katkaisuohjelmia, vertaistukiryhmiä ja asiakkaiden ohjaamista oikeus- ja terapiapalveluihin tilanne olisi huomattavasti huonompi. Siksi riittävän ja pitkällä tähtäimellä jatkuvan projektirahoituksen takaaminen on avainasemassa Suomen väkivaltakulttuurin muutoksessa.

Voimavaroja on suunnattava ihmisoikeuskasvatukseen ja väkivaltatietoisuuden lisäämiseen. Sukupuolittuneiden

kulttuuristen oletusten on huomattu olevan ahdistavia ja haitallisia niin tytöille kuin pojillekin. Kasvatuksessa olisikin rohkaistava rakentavaan tunteiden ilmaisemiseen ja omien oikeuksien sisäistämiseen. Sukupuolen merkitys on tunnustettava, mutta tämän ei tule johtaa paikoilleen lukkiutuneisiin ennakkokäsityksiin.

Kehitystä jarruttavat tabut on purettava ihmisoikeuksista tinkimättä. Väkivallasta vaikenemisen on loputtava. Kenties voisimme myös oppia ruotsalaisen rikosoikeuden *kvinnofrid*-rakenteesta, johon on omaksuttu feministisen väkivaltatutkimuksen tuloksia huomioimalla naiseen kohdistuvan väkivallan ominaislaatu ja lähisuhdeväkivallalle tyypillinen toistuvuus.

Koska väkivalta on monimuotoista ja monimutkaista eivät vastaukset löydy helposti tai nopeasti, eivätkä vain yhdestä osoitteesta. Moniammatilliseen ja -tieteiseen väkivaltayhteistyöhön panostaminen on välttämätöntä, jotta erityyppisen väkivallan piirteet tunnistettaisiin paremmin. Tämä vaatii myös historiallisen ulottuvuuden parempaa ymmärtämistä.

Sukupuolittunut väkivalta on ihmisoikeusloukkaus, joka pitää yllä naisten ja miesten epätasa-arvoa. Tämäkin väkivalta jättää jälkensä aina paitsi uhriin ja tekijään myös heidän lähipiiriinsä ja koko yhteiskuntaan. Se on kuin järveen solahtava kivi, josta syntyy vedenpintaan hiljalleen laantuvia renkaita. Tähän aaltoilikkeeseen voidaan vaikuttaa konkreettisesti myös suuntaamalla resursseja poliittisilla päätöksillä. Valtion velvollisuutena on edistää turvallisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä purkaa näihin kielteisesti vaikuttavia rakenteita. Kokonaisuudesta riippuu millaiseksi Suomen väkivaltahistoria tulevaisuudessa kirjoitetaan. ■

Kirjoittaja on väkivaltatutkija ja historioitsija, joka työskentelee Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hänen kirjansa ”Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia” (Gaudeamus) ilmestyi syyskuussa 2015. Ks. tarkemmat tiedot: www.lidman.fi.

Italialainen ja ranskalainen koulu

Joskus kuulee mainittavan, miten vanhojen ja historiallisten kriminologisten teorioiden ja näkemysten opiskelu on turhaa. Olivathan ne niin monella tapaa väärässä. Siksi tulisi keskittyä vain uuteen tietoon; siihen, jonka mukaan (taas kerran) ratkaisu rikollisuuden ongelmaan on löydetty. Mutta kun sanomme, ettei yhteiskuntaa voi ymmärtää tutustumatta sen historiaan, niin sama koskee myös tieteenaloja. Meillä on oltava ”kulttuurinen lukutaito”, johon sisältyy mm. kriminologisen ajattelun alkuperän tuntemus.

Kriminologisen ajattelun historia esitetään oppikirjoissa usein aika samanlaisen kaavan tai kronologisen järjestyksen mukaan. Ainakin näin tehdään anglosaksisen kielialueen maissa. Ensin on usein muutama viittaus antiikin ajattelijoihin, joista edetään melko nopeasti valistusajan klassiseen koulukuntaan (Cesare Beccaria ja Jeremy Bentham). Tällöin puhutaan usein virheellisesti kriminologian klassisesta koulukunnasta, vaikka kyse oli ennen muuta rikosoikeuden ja rangaistusfilosofian koulukunnasta.

Sitten edetäänkin kriminaaliantropologiaan ja siihen liittyviin 1800-luvun puolenvälin jälkeisiin biologisiin teorioihin eli ns. italialaiseen, positivistiseen koulukuntaan (Cesare Lombroso, Raffaele Garofalo, Enrico Ferri). Tämän jälkeen saattaa tulla lyhyt viittaus psykologisiin teorioihin, mm. freudilaisuuteen,

mutta useimmiten hypätään suoraan sosiologiaan ja erityisesti ns. Chicagon koulukuntaan. Ja sinne saatetaan myös jämähtää pysyvästi.

Kyseisessä kronologiassa ei ole sinänsä mitään väärin, itsekin olen sitä hyödyntänyt. Mutta yksinkertaistetun ja vivahteetoman kuvan se antaa. Saatetaan esimerkiksi unohtaa, että biologisia näkemyksiä esitettiin jo ennen italialaista koulua. Näin tekivät mm. frenologit 1700- ja 1800-lukujen taitteessa (kallonmuodot, aivojen ominaisuuselimet yms.). Heitä voidaan pitää jopa biososiaalisen kriminologian pioneereina.

Cesare Lombroso kumppaneineen sai vaikutteita **Charles Darwinin** evoluutioteoriasta, vaikka kysymys oli suurelta osin väärinymmärryksistä. Tästä tuli myös senaikainen tieteenalan nimi:

kriminaaliantropologia. Rikollisuus johtui atavistisista taantumista ihmisen kehityksessä. Alun perin Lombroso lähti siitä, että rikollisuus on synnynnäistä ja rikolliset muodostavat eräänlaisen alalajin, mikä näkyy myös heidän fyysisessä muodossaan: alimittaiset tai ylisuuret aivot, matalaotsaisuus, korkeat poskipäät, pitkät kädet, karvaiset raajat, tuuheat kulmakarvat, vääntyneet nenät ja vetäytyvät leuat. Tutkittuaan maantierosvon kallonmuotoa Lombroso valaistui:

Nähtyäni tuon kallon, tunsin yhtäkkiä näkeväni – kuin tasangon leimuavan taivaan alla – rikollisen luonteen ongelman – atavistisen olennon, joka uusintaa persoonassaan primitiivisen ihmisyyden ja alempien eläinlajien verenhimoiset vaistot.

Kun näin oli, vapaan tahdon ajatus oli virheellinen ja rangaistuksetkin tuli mää-

rätä ensisijaisesti rikollisen persoonan, ei hänen tekonsa mukaan.

Oppikirjoista voi saada kuvan, että lombrosolainen ajattelu vallitsi kaikkialla läntisessä maailmassa ja että siitä oli konsensus olemassa. Usein esitetään, että vakavampi kritiikki alkoi vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen (tai hieman sitä ennen, **Charles Goring** 1913). Mutta oli olemassa usein unohdettu ryhmä, ranskalaiset, jotka esittivät merkittävimmän haasteen italialaisille. Vuonna 1885, kun "scuola positiva" oli vahvimmillaan, järjestettiin ensimmäinen kansainvälinen kriminaaliantropologian kongressi Roomassa. Tuossa kongressissa heterogeeninen ryhmä ranskalaisia oppineita nosti esiin voimakkaan kritiikin italialaisia vastaan. Yksi ryhmän jäsenistä, **Paul Tripinad** keksikin muutamaa vuotta myöhemmin uuden tieteenalan nimityksen, kriminologian, haluten näin erottaa kriminaaliantropologiasta. Monet ryhmän jäsenistä olivat alun perin innostuneet Lombroson ajatuksista ja ryhtyneet alan julkaisun "Les Archives de l'anthropologie criminelle" ympärille, mutta ryhtyivät myöhemmin kritikoiksi. Yksi merkittävimpiä hahmoja oli em. lehden toimittaja **Alexandre Lacassagne**, joka tosin oli taustaltaan biologi, mutta joka halusi korostaa sosiaalisten ympäristötekijöiden merkitystä rikollisuudessa. Tätä oppositioryhmää kutsuttiinkin sen vuoksi usein "ranskalaiseksi ympäristökoulukunnaksi". Lacassagne ei kuitenkaan unohtanut kokonaan biologista koulutustaan todetessaan:

Sosiaalinen ympäristö on lämpötila, jossa rikollisuus lisääntyy; rikollinen on mikrobi, elementti, jolla ei ole mitään merkitystä ennen kuin se kohtaa nesteen, jonka se saa käymään.

Hän lienee ollut myös ensimmäinen, joka käytti sanontaa: yhteiskunnissa on sellainen rikollisuus, jonka ne ansaitsevat. Myös Lombroson tutkimusmetodologiaan kohdistettiin kritiikkiä. Hänen antropometriset mittauksensa todettiin epätieteellisiksi ja hyödyttömiksi, koska minkäänlaista verrokki- tai kontrolliryhmää ei ollut käytetty. Lombroso ei mitannut ei-rikollisten kallonmuotoja ja ruumiinrakenteita.

Ranskalaisen koulun taustalla vaikutti myös **Jean Babtiste Lamarckin** (1744–1829) ajatuksiin pohjautuva ns. uuslamarckilainen koulukunta, jonka ajatukset olivat muotia kolmannen tasavallan Ranskassa. Lamarckin evoluutioteoria lähti ajatuksesta, jonka mukaan yksilön elämänsä aikana hankkimat piirteet ja ominaisuudet voivat siirtyä biologisesti hänen jälkeläisilleen. Tällöin esimerkiksi vanhempien eläminen huonoissa olosuhteissa ja sairauksien keskellä voi siirtää lapsiin piirteitä ja tuottaa ilmiöitä, joita mm Lombroso on kuvannut. **Jean de Lanessan** oli lääkäri ja uuslamarckilainen kasvitieteilijä, joka katsoi että biologisten piirteiden lisäksi myös kulttuuriset piirteet voivat siirtyä. Todetessaan, miten "epänormaalia käyttäytymistä ilmenee kun kehittynyt kulttuurinen järjestys murtuu ja yksilöä ei pystytä sosiaalistamaan", hän toi esimuodossaan ajatuksen, jonka myöhemmin **Émile Durkheim** kiteytti anomia-käsitteen avulla itsemurhatutkimuksessaan.

Tunnetuin ranskalaisen ryhmän jäsenistä lienee **Gabriel Tarde**, taustakoulutukseltaan juristi. Hän keräsi yhteen suuren määrän aineistoja ja tutkimuksia osoittaakseen, ettei ollut mitään todisteita atavististen tai synnynnäisten rikollisten olemassaololle. Hän ei silti hylännyt yksilöllisen valinnan mahdollisuutta, eikä vajonnut ahtaaseen sosiaaliseen determinismiin. Tarde toi vakuuttavasti esiin vielä nykyisinkin usein unohdetun seikan. Rikosten ja rikollisten määrän maantieteellinen vaihtelu ei voi johtua synnynnäisten rikollisten epätasaisesta keskittymisestä maantieteellisiin yksiköihin, vaan sen täytyy johtua sosiaalisten olosuhteiden vaihtelusta. Tarde esiteli myös ajatuksia siitä, miten rikollisuus ja siihen liittyvät asenteet opitaan usein muiden seurassa. Hänen "oppimislakinsa" muodostivat perustaa myöhemmälle **Edwin Sutherlandin** differentiaalinen assosiaatio-teorialle.

Ranskalaisten kritiikki vaikutti, italialaiset perääntyivät. Vuonna 1899 itse Lombroso myönsi lausunnossaan, että jokaisen rikoksen taustalla on syiden monimuotoisuus, syiden jotka kietoutuvat toisiinsa ja yhteen. Ferri edusti pitkään ajatusta,

että rikollisuus johtuu niin yksilöllisistä kuin sosiaalisistakin syistä. Hän ehdotti tieteenalan nimeksi "kriminaalisosiologiaa". Mutta vapaan tahdon ajatusta hän lienee vastustanut loppuun saakka.

Kriminologian kodiksi tuli sosiologia, erityisen vahvasti Yhdysvalloissa. Monet ajattelivat, että Lombroson murskaamisen kautta pääsimme vihdoinkin eroon biologiasta kriminologian piirissä. Ja lamarckismikin hylättiin epätieteellisenä. Mutta, voi harmi, molemmat palasivat. Joidenkin mielestä biososiaalinen paradigma on nousemassa vallitsevaksi kriminologian piirissä. Ja epigeneettinen periytyminen tuo esiin geenien itsesääntelyn ja ainakin joissain olosuhteissa tiettyjen hankittujen piirteiden siirtymisen.

Mutta sosiologia ei hevin luovuta. **Anthony Giddensin** maineikkaasta sosiologian oppikirjasta on vuonna 2013 julkaistu uusi, seitsemäs laitos. Siinä esitellään myös poikkeavuuteen ja rikollisuuteen liittyvää tutkimusta ja teorianmuodostusta (s. 917–966). Teos tietenkin keskittyy sosiologiaan, mutta tuon osuuden johdannossa halutaan esitellä myös biologisia tutkimuksia. Lombroso tietenkin mainitaan, mutta sen jälkeen uusimpana tutkimuksena mainitaan **William Sheldonin** nuorisorikollisuustutkimus vuodelta 1949! On esitetty epäily, että jotkut sosiologit haluavat olla militanttisti ja tietoisesti valistumattomia biologiasta ja siihen liittyvästä uudemmasta tutkimuksesta. ■

LÄHTEITÄ:

Shichor, David: The French-Italian Controversy: A Neglected Historical Topic in Criminological Literacy. Journal of Criminal Justice Education 21 (2010):3, 211-228.

Rafter, Nicole: The Unrepentant Horse-Slasher: Moral Insanity and the Origins of Criminological Thought. Criminology 42 (2004):4, 979-1008.

Giddens, Anthony & Sutton, Philip W.: Sociology. 7th Edition. Cambridge: Polity Press, 2013.

■ JUKKA - PEKKA TAKALA

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvos.

Steven Pinker ja väkivallan historiallinen laskutrendi

Harvardin yliopiston psykologian professori **Steven Pinker** ei ole varsinaisesti historioitsija eikä kriminologi, mutta hän kirjoitti yli 1000-sivuisen kirjan väkivallan vähene- misestä ihmiskunnan historiassa (*The Better Angels of Our Nature: A History of Violence and Humanity*, 2011).

Jo aikaisemmin Pinker on käsitellyt väkivaltateemoja, kuten orjuuden, despoottisen yksinvallan ja kidutuksen ja julmien rangaistusten vähenemistä länsimaissa. Ja kun *Edge.org* vuonna 2007 kysyi jäseniltään, mihin he suhtautuvat optimistisesti, Pinker vastasi: "väkivallan vähenemiseen". Moni historiallisen kriminologian ja kansainvälisten suhteiden tutkija otti häneen yhteyttä ja kertoi olemassa olevasta empiirisestä aineistosta. Tässä näytti olevan liian vähälle huomiolle jäänyt tarina, joka odotti kertomistaan.

Yhtäältä Pinker tekee tunnetuksi kriminologien löydöstä läntisen Euroopan henkikirjollisuuden romahduksesta viimeisten runsaan 500 vuoden aikana. 1300–1700-luvulla monissa Euroopan kaupungeissa tapettiin väestöön suhteutettuna jopa kymmeniä kertoja enemmän ihmisiä kuin nykyään. Mutta Pinkerin näkökulma on pitempi ja laajempi. Hän yrittää katsoa vielä kauemmas historiaan ja tarkastelee monenlaisia yhteiskuntia. Kirja käsittelee väkivallan mitä moninai- simpia muotoja – lasten hakkaamisesta

kansanmurhiin. Pinker yrittää myös koko ajan hahmottaa, minkälaisiin psykologi- siin mekanismeihin väkivalta liittyy.

Ehkä Pinkerin kirjan keskeisin ansio on se, että hän on koonnut laajan määrän kiinnostavia tietoja yksiin kansiin – ja enimmäkseen hyvin luettavassa muodossa. Hän esittää kiinnostavia ryhmitte- lyjä ja pohtimisen arvoisia ajatuksia siitä, mitkä yhteiskuntien rakenteelliset tekijät ja ihmisen mielen valmiudet vaikuttivat väkivallan vähenemiseen.

KUUSI KEHITYSKULKUA

Pinker ryhmittää väkivallan vähentymi- sen historian kuuteen kehityskulkuun. Ensimmäinen alkoi 5000 vuotta sitten. Sitä Pinker kutsuu *rauhottamiseksi*, pasifikaatioksi, järjestyksen rakentamiseksi ja ylläpitämiseksi. Keskeinen muutos oli metsästyksen, keräilyyn ja puutarhata- loutteen perustuvasta elämänmuodosta siirtyminen kohti maataloutta ja kaupun- kikuttuuria. Sen myötä syntyi myös jon- kinlaista järjestynyttä hallintoa. Pinkerin keskeinen tietolähde ovat eräänlaiset arkeologiset kuolemansyytutkimukset. Väkivaltaisten kuolemien osuutta voi arvioida siitä, missä määrin muinaisten luulöytöjen joukossa on murskattuja kalloja tai luuhun uponneita nuolenkär- kiä. Lisäksi valtioiden ulkopuolella vielä äskettäin eläneiden heimojen jäsenten kuolinsyistä on olemassa etnografien ko-

koamaa tietoa. Pinkerin aineisto tuntuu näyttävän, että noin 15 % esivaltiollisten yhteiskuntien asukkaista kuoli väkival- taan, kun ensimmäisissä valtioissa siihen kuoli enää 3 %.

Toinen väkivallan vähentymisprosessi alkoi viime vuosituhannen alkupuolella. Myöhäiskeskiajan ja 1900-luvun välillä Euroopan maissa nähtiin 10–50-kertainen henkikirjollisuusasteen romahdus. Tätä Pinker nimittää **Norbert Elias** (1939) seuraten *sivilisoitumisprosessiksi*. Ällistyttävän suuren vähenemisen takana oli Eliasian mukaan feodaalis- ten alueiden kokoaminen laajemmiksi kuningaskunniksi, jolloin keskusvalta ja kaupankäynnin infrastruktuuri ke- hittyivät. Keskusvalta otti myös yhä suuremman vastuun rikosoikeudesta. Kaupankäynnin myötä kehittyi kaikille osapuolille edullisia toimintamuoto- ja aikaisempien nollasummapelien si- jaan. Tämä suosi toimintatapoja, jois- sa ihmiset entistä enemmän hillitsivät aggressiivisia impulssejaan ja pyrkivät yhteistoimintaan naapuriensa kanssa.

Kolmas kehityskulku, *humanitaarinen vallankumous*, käynnistyi valistuksen ai- kakaudella. Syntyivät ensimmäiset liik- keet, jotka pyrkivät lakkauttamaan eräät yhteiskunnallisesti hyväksytyt ja jopa suositut väkivallan muodot, kuten despoottisen yksinvallan, kaksintaistelut, kidutuksen oikeudenkäytön välineenä

ja sadistiset rangaistusmuodot. Monissa maissa kuolemanrangaistus poistettiin sadoista rikostyypeistä.

Neljäs iso siirtymä tapahtui toisen maailmansodan jälkeen. Keskeistä on, että suurvallat eivät ole käyneet keskenään sotia – ja suuressa määrin sodattomuus koskee kaikkia kehittyneitä valtioita. Tätä tilannetta on kutsuttu *pitkäksi rauhaksi*. Usein väitetään, että 1900-luvu olisi ollut kaikkien aikojen verisin vuosisata. Tämä jättää kuitenkin huomiotta vuosisadan rauhallisen jälkipuoliskon – ja jos sodissa kuolleiden määrä suhteutetaan maailman väestöön, tuskin edes 1900-luvun alkupuoli on historian verisin. Myönteisen kehityksen taustalla on monia tekijöitä, jotka tilastojen perusteella vähentävät sotien puhkeamisen riskiä: demokratian eteneminen, kaupankäynti ja kansainvälisten organisaatioiden lisääntyminen.

Neljännesvuosisadan takaista kylmän sodan päättymistä on seurannut uusi kehityskausi, jota Pinker nimittää *udeksi rauhaksi*. Sisällissodat, kansanmurhat, itsevaltaisten hallitusten sorto ja terrori-iskut ovat vähentyneet kautta maailman. Kehityskulku ei ole yhtä selväpiirteinen ja vakuuttava kuin edelliset. Sen olemassaolosta todistavat kuitenkin tilastot, jotka osoittavat monenlaisten väkivaltaisten konfliktien vähentyneen. Niissä kuolleiden määrä on esimerkiksi Syyrian sodan aiheuttamasta noususta huolimatta yhä alemmalla tasolla kuin ennen uuden rauhan kautta, kuten Pinker kirjoitti vastikään *The Guardianissa*.

Väkivallan vähenemisen kehityskulun merkkipaalu on Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1948 antama ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Toden teolla 1950-luvulta alkaen voimistuvaa kehitystä Pinker nimittää (ihmis-, kansalais- ja muiden) *oikeuksien vallankumoukseksi*. Sille tyypillistä on yleistyvä vastenmielisyys kaikenlaista syrjivää aggressiivisuutta vastaan: Yhdysvalloissa kansalaisoikeusliike sai lynkkaukset loppumaan. Naisten oikeuksia puolustava liike on keskeinen tekijä naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisessä. Lasten oikeuksien puolustaminen on vähentänyt lapsiin kohdistuvaa kuritus- ja muuta väkivaltaa. Suomen laaja lapsiuhritutkimus osoittaa, että suomalaisiin lapsiin kohdistuva väkivalta väheni huomattavasti vuo-

sien 2008 ja 2013 välillä. Homoseksuaalien oikeuksia puolustava liike on johtanut homoseksuaalisuuden dekriminointiin yhä useammassa maassa.

Pinker yhdistää väkivallan esiintymisen ja sen vähenemisen ihmisten psykisiin valmiuksiin ja mekanismeihin. Meillä on sekä ”sisäiset demonimme” että ”luontomme paremmat enkelit”. Toiset tarjoavat valmiuksia väkivaltaan, toiset sovintoon, yhteistoimintaan ja väkivallattomuuteen. Jälkimmäisiä ovat esimerkiksi empatia, itsekontrolli, moraalitaju ja järki.

Kirjassa tarkastellaan myös lyhyesti sitä, olisiko ihmisen biologinen evoluutio tehnyt hänestä rauhanomaisemman. Muutamilla geneeillä on havaittu tilastollinen yhteys väkivaltaisuuseroihin yksilöiden välillä. Suuri osa merkittävistä väkivallan tason muutoksista on kuitenkin tapahtunut aivan liian nopeasti, jotta niitä voisi selittää geenifrekvenssien muutoksilla.

”PAREMPIA ENKELEITÄMME” TUKEVAT HISTORIALLISET TEKIJÄT

Pinker esittää viisi historiallista tekijää, jotka suosivat rauhanomaisia taipumuksiamme ja ovat ehkä väkivallan vähenemisen takana. Ensimmäinen on valtio, jolla on legitiimin voimankäytön monopoli. Tämä on omiaan vähentämään yrityksiä ryöstelyyn ja rötöstelyyn. Se hillitsee myös yksityisen koston haluja. Tehokkaamman oikeuden ja järjestyksen leviämisen vaikutus näkyy keskiajan Euroopan kehityksessä. Filmi kelautuu toisinaan myös taaksepäin, kun väkivalta äkkiä laajenee paikoissa, joissa on syntynyt valtatyhjiö.

Toinen tekijä on kaupankäynti, joka luo pohjan plussummapelille, jossa kaikki osanottajat voivat voittaa.

Kiinnostava on Pinkerin kolmas ehdotus: naisellistuminen, feminisoituminen. Väkivalta on valtaosin miesten toimintaa. Kulttuurit, joissa naisilla on vahvat oikeudet ja asemat, eivät ole yhtä alttiita ihannoimaan väkivaltaa kuin ne, joissa naiset on alistettu. Niissä ei myöskään kasva yhtä helposti juurettomien nuorten miesten vaarallisia alakulttuureita. Toisaalta, kuten Pinker myöntää, on vaikea tehdä ehdottomia päätelmiä syysuhteiden suunnasta: rauhanomainen tilanne voi sekä suosia naisten oikeuksien edis-

tymistä että hillitä väkivallan ihannoitua nuorten miesten parissa.

Neljänneksi kosmopoliittisuus, johon Pinker liittää monipuolisen lukutaidon, liikkuvuuden ja maailmanlaajuisen viestinnän, sallii ihmisten tutustuvan toiseltaisista kulttuureista olevien ihmisten ajatteluun ja tapoihin. Tämä voi mahdollistaa sen ihmisten piirin laajenemisen, jota kohtaan tuntee empatiaa ja altruismia. Ja lopuksi järjen käyttö kansainvälisten ja muiden asioiden käsittelyssä helpottaa väkivallan vähentämistä.

KRITIIKKIÄ JA KIITOKSIA

Kirja on tietenkin herättänyt paljon huomiota ja keskustelua. On selvää, että väkivallan väheneminen ei ole ollut tasainen prosessi. Suomen henkirikollisuus nousi 1900-luvun alussa kaksin–kolminkertaiseksi 1800-luvun tasosta ja Ruandassa surmattiin vain parikymmentä vuotta sitten 10 % koko väestöstä. Mutta keskimäärin väkivalta näyttää vähentyneen ainakin Euroopassa. Epävarmempaa on, miten hyvin se pätee ja ajoittuusi niissä osissa maailmaa, jotka ovat olleet viimeisen puoli vuosituhatta etäämpänä maailman valtakesuksista.

Myös Pinkerin ensimmäinen kehityskulku, järjestyneen valtiollisuuden kehittymisen rauhoittava vaikutus on herättänyt ymmärrettävää kritiikkiä. Esimerkiksi antropologi **Brian Fergusonin** (2013) mukaan Pinker liioittelee esihistoriallisten sotien kuolleisuutta. On selvää, että asiaan ei täyttä varmuutta saada. Arkeologinen aineisto on väistämättä katkelmallista ja loputtomasti voidaan väitellä siitä, mitä löytyneet jäänteet merkitsevät. Lisäksi joidenkin mielestä Pinker sekoittaa metsästäjä–keräilijät ja alkavan puutarhatalouden sekä maatalouden. Monet katsovat juuri maanviljelyn lisänneen väkivaltaisuutta. On kuitenkin huomattava, että Pinkerin keskeinen teesi ei liity elinkeinoihin vaan korostaa jonkinlaisen ”julkisen vallan” syntymistä väkivaltaa vähentävänä tekijänä. Myös **Eisnerin** ja **Nivetten** havaintojen mukaan legitiimi valtiovalta näyttää olevan väkivaltaa vähentävä tekijä.

Ja tähänastinen väkivallan mutkitteleva laskutrendi ei takaa, että trendi jatkuisi. ■

Lähteet ovat saatavilla artikkelin verkkoversiossa www.haaste.om.fi.

Jälkisovittelu -hanke etenee hyvin

Suomessa on meneillään vakavien rikosten jälkisovittelun kokeilu. Tämä valtakunnallinen hanke on alkanut oikeusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön aloitteesta, saanut Raha-automaattiyhdistyksen nelivuotisen rahoituksen (2013–2016) ja sitä on hallinnoinut Kriminaalihuollon tukisäätiö. Sen tavoitteena on vakavien rikosten, kuten henkirikosten, ryöstöjen tai törkeiden pahoinpitelyjen, jälkisovittelumallin kehittäminen Suomen oloihin sekä selvittää osapuolten tarpeet, hyödyt ja haittoja ehkäisevät vaikutukset. Keskeisiä yhteistyökumppaneita ovat Rikosseuraamuslaitos, sovittelun palveluntuottajat sekä etenkin uhripuolen toimijat.

Valtakunnallisen mallin luomista varten on hankkeessa kerätty kokemuksia erityyppisistä sovitteluista:

- rikosentekijän ja uhrin/omaisen välillä
- vankien välillä
- vangin ja hänen perheensä välillä.

Lisäksi selvitetään vangeille järjestettävien restoratiiviseen eli korjaavaan oikeuteen pohjaavien ryhmätoimintojen hyötyjä sekä laajemminkin restoratiivisen ajattelun ja käytäntöjen käyttöön ottoa ainakin yhdessä pilottivankilassa.

Jälkisovittelu tapahtuu aina tuomion saamisen jälkeen ja siinä keskitytään osapuolten vuorovaikutukseen, ei sopimukseen. Jälkisovittelussa uhrille tai omaiselle tarjotaan mahdollisuutta keskustella tapahtuneesta rikoksesta, siihen liittyvistä tunteista ja ajatuksista. Uhrilla tai omaisella on mahdollisuus saada vastauksia kysymyksiinsä, tietoa rikokseen liittyvistä asioista, purkaa ahdistusta, pelkoa ja vihaa sekä kertoa rikoksen aiheuttamista seurauksista. Vastaavasti tekijällä on mahdollisuus selittää tekoa, pyytää anteeksi ja mahdollisuus vähentää ahdistusta ja pahanolon tunnetta.

SOVITTELUTAPAAMISISTA SAATU JO KOKEMUSTA

Tähän mennessä aloitteita on tullut jo yli 60. Edelleen suurin osa aloitteista tulee tekijäpuolelta, mutta myös uhreilta on tullut muutama yhteydenotto. Sovittelukohtauksia on tähän mennessä ollut 12, joista kolme henkirikoksen uhrin omaisen ja tekijän kesken, kuusi uhrin ja tekijän kesken, kaksi tekijän ja hänen perheensä välillä sekä yksi vankien välillä. Lisäksi on ollut yksi ns. ”sukkula”-sovittelu, jossa tekijä ja omainen eivät kohdanneet toisiaan kasvokkain vaan viestit osapuolten välillä välitettiin nauhoitteen avulla. Saatujen kokemusten mukaan prosessi voi olla hyödyllinen myös ilman yhteiskohtauksia.

Jälkisovittelun prosessi on ollut keskimäärin kahdeksan kuukautta, sillä osapuolia tavataan ennen mahdollista kohtaamista riittävän monta kertaa ja selvitetään heidän edellytyksensä sovitteluun, jotta molemmille osapuolille voisi olla hyötyä kohtauksesta. Restoratiivisten periaatteiden mukaisesti prosessissa huomioidaan ensisijaisesti uhrin tarpeet ja tuetaan uhria. Jos erillistapaamisten perusteella näyttää siltä, että tämä periaate ei toteudu, prosessia ei jatketa.

Jos tapaamiseen päädytään, tilaisuus suunnitellaan tarkasti; kummallakin osapuolella on mahdollisuus ottaa mukaan tukihenkilö. Sovittelutapaamisissa on mukana kaksi työntekijää. Ennen ja jälkeen kohtauksen osapuolet aina haastatellaan ja huolehditaan osapuolten jälkihoidosta. Uhrien kokemuksia jälkisovittelusta:

Tää on ihan hirveen hyvä systeemi. Uskon, että auttaisi uhreja ja omaisia. Itseäni helpotti, kun pääsin näkemään. (omainen)
Positiivinen kokemus.
Aattelen, että se on tapansa paran-

tanut; yllätyin että selvästi järkevästi pysty ajattelemaan.

Tekijöiden kokemuksia jälkisovittelusta:

Kiitos tästä mahdollisuudesta.

Jännittävää, mutta nyt olo on helpottunut. Iso kivi tippui selästä.

Hienoa, että tällaista järjestetään.

Hyvä mahdollisuus päästä niille, jotka oikeasti katuvat. Suosittelen tätä kaikille, jotka haluavat osallistua.

Restoratiivisia ryhmiä on pidetty kolme: Kylmäkosken ja Helsingin vankilassa miehille sekä naisille Hämeenlinnan vankilassa. Neljäs ryhmä alkoi marraskuussa Kylmäkoskella. Osallistujien antama palaute on ollut erittäin myönteistä; ryhmä oli mm. auttanut ymmärtämään paremmin uhrien ja omaisten näkökulmaa, antanut valmiuksia omaisten kohtaamiseen tulevaisuudessa sekä selkeyttänyt omaa ajattelua. Osallistujat näkivät ohjelman järjestämisen hyödylliseksi myös jatkossa.

Restoratiivinen oikeus ja toteutetut käytännöt (mm. ryhmätoiminta ja jälkisovittelu) ovat saaneet Rikosseuraamuslaitoksessa henkilökunnan ja vankien keskuudessa varsin positiivisen vastaanoton, sikäli kun vapaaehtoisuus ja luottamuksellisuus toteutuvat.

Projekti päättyy ensi vuonna mutta alustavia suunnitelmia on tehty jälkisovittelujen toteutumiseksi myös tulevaisuudessa. Jatkorahoitusta kuitenkin tarvitaan ennen kuin jälkisovittelutoiminta voitaisiin juurruttaa esimerkiksi lakisääntöjen sovittelutoiminnan piiriin, sillä se vaatii erityisosaamista. Jälkisovittelutoiminta sekä restoratiivinen eli korjaava oikeus laajemminkin on ensi vuonna voimaan tulevan EU:n uhridirektiivin mukaista toimintaa ja vastaa sen edellyttämiin määräyksiin. ■

Kirjoittaja on psykologian tohtori ja Vakavien rikosten jälkisovittelu -hankkeen projektipäällikkö Kriminaalihuollon tukisäätiössä.

Muutoksen vuoro -projekti tukee rikostaustaisia romaninaisia

Rikostaustaisten romaninaisten ongelmat ovat moninaisia, mutta niitä luonnehtii yleinen syrjäytymistä kuvaava tilanne. Rikostaustaiset romaninaiset tarvitsevat kohdennettua tukea, joka jatkuu vankilasta vapauteen, ja ohjausta palveluiden piiriin. Näihin tarpeisiin voi vastata parhaiten samaa kulttuuritaustaa ja sukupuolta edustava, vertaisuutta tarjoava työntekijä.

Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama Romano Missio ry:n *Muutoksen vuoro* -projekti jatkaa *Naisten vuoro* -projektin (2010–2014) aloittamaa työtä rikostaustaisten romaninaisten asialla. Vankilan muurien sisällä tehtävä työ on tärkeää, ja sitä jatketaan, mutta tuen ulottaminen vankilan muurien ulkopuolelle on keskeistä uusintarikollisuuden ehkäisyssä.

Rikostaustaisille romaninaisille rakennetaan tukipolku vankilasta vapauteen. Työ aloitetaan vankeusaikana, jonka jälkeen naisia kannustetaan asteittaiseen vapautumiseen. Projektin työntekijät tukevat koevapauden valmistelua ja itse koevapautta sekä pyrkivät ohjaamaan asiakasta yhteiskunnan eri palvelujen piiriin. Tavoitteena on tarjota koevapauden jälkeen vapautuneelle asiakkaalle mahdollisuutta tukeen joko projektin työntekijöiden tai koulutettujen tukihenkilöiden kautta.

TUKIHENKILÖTOIMINTA

Muutoksen vuorossa kehitetään tukihenkilötoimintaa ja koulutetaan tukihenkilöitä. Romanikulttuuri elää murroksessa. Oman yhteisön sisältä tulevat tukiverkostot ovat monien kohdalla poistuneet ja useimmat vapautuvista romaninaisista toivovat, että portilla olisi vastassa tukihenkilö, joka tukisi heitä siviilissä. Ilmiö

on suhteellisen uusi romaniväestön keskuudessa. Romanit ovat aina huolehtineet vangeista, mutta tänä päivänä osalla naisista on heikko yhteys omaisiinsa tai yhteyttä ei ole lainkaan. Omaisten osuuden paikkaavat usein vankitoverit ja vankilan ulkopuolella päihteet sekä niiden tuomat ystävät.

ROMANIT EIVÄT OLE YHTENÄINEN RYHMÄ

Vankiloissa tarvitaan myös vaikuttamistyötä ja edunvalvontaa. Romaninaisten ja rikosseuraamusalan työntekijöiden kommunikaatiossa ja yhteistyössä on ollut ongelmia, ja romaninaiset kokevat vankilassa eriarvoisuutta. Näiden ongelmien taustalla on usein tiedon ja ymmärryksen puute. Osassa tapauksissa taustalta löytyy syrjintää. Jotta siihen voidaan puuttua, on se ensin tunnistettava ja tuotava näkyväksi. Syrjintä voi olla osana arkipäivän toimintaa eikä sitä näin ollen aina mielletä syrjinnäksi. Taustalta löytyvät usein stereotyyppiset asenteet vähemmistöryhmiä kohtaan. Rikosseuraamuslaitos on päivittänyt yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmansa. Seuraavaksi on pohdittava, kuinka suunnitelmaa saataisiin toteutettua todellisuudessa.

Katso lisätietoa projektista www.romanomisio.fi/muutoksenvuoro.

Kirjoittaja työskentelee *Muutoksen vuoron osa-aikaisena projektipäällikkönä*.

Vankilateatteri-toiminnalle tunnustusta

Kriminaalihuollon palkinto myönnettiin tänä vuonna Taittuu ry:n vankilateatteritoiminnalle, joka on tuonut uuden yhteisöllisen toimintamuodon Suomen vankiloihin yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, vankiloiden ja ennen muuta vankien kanssa. Vankilateatteri rikkoo vankilan perinteisiä rajoja ja rooleja tuoden aivan uutta sisältöä vankiloiden ja vankien arkeen ja samalla myös uuden työmenetelmän vankien kuntoutukseen ja valmennukseen. Teatterin tekeminen antaa vangille mahdollisuuden määritellä itsensä vankiroolin ulkopuolelle, ryhmässä, joka työskentelee yhdessä yhteisen päämäärän hyväksi.

Taittuu ry:n soveltavan teatterin keinoissa on tärkeällä sijalla vankilateatteri, jossa suljetun tai avoimen vankilan vangit valmistavat yhdessä ohjaajan kanssa omia kokemuksiaan heijastavan teatteriesityksen, joka esitetään oikealle yleisölle vankilan lisäksi usein myös oikean teatterin lavalla. Teatteriesitykset toteutetaan ammattilaistyöryhmillä, mutta käytännössä talkoovoimin.

Taittuu ry:n tuottamia vankilateatteriesityksiä ovat *Punahilkka ja susien maailma* (2009) Hämeenlinnan teatterissa, *Kuningas Lear – Veljeni Kuningas* Helsingissä KOKO-teatterissa (2011) sekä *KaleVala* Hämeenlinnan Teatterissa (2013). Viime vuonna tehtiin Sörnäisten vankilan miesvankien kanssa *Seitsemän broidia Sipoosta*, jota esitettiin KOKO-teatterissa.

Palkinnon saajan oli tänä vuonna valinnut Silta-Valmennusyhdistys ry:n pitkäaikainen toiminnanjohtaja **Sampo Järvelä** ja se jaettiin Krimaalityön foorumissa lokakuussa Vantaalla. /RK

Lähisuhdeväkivalta kannattaa ottaa puheeksi

Tampereen VäkiValtaVerkosto järjesti seminaarin perhe- ja lähisuhdeväkivallan tunnistamisesta. Tilaisuudessa käsiteltiin lähisuhdeväkivallan riskiä, väkivallan puheeksi ottamista sekä tekijän että kokijan kanssa ja turvasuunnitelmaa. Projektipäällikkö **Satu Hintikka VÄLITÄ!**-seksuaaliväkivaltatyön verkostohankkeesta ja **Auli Kalliomäki** Tampereen turvakodista kertoivat väkivallan eri muodoista.

– On pelottavaa, jos näkee oman vanhempansa tai puolisonsa toistuvasti vahingoittavan tahallisesti itseään. Se aiheuttaa turvattomuuden tunnetta ja jatkovaa huolta. Yhtä lailla itsemurhalla uhkaaminen on väkivaltaa ja uhkauksen kuuleminen on toiselle hyvin ahdistavaa, Hintikka muistutti.

– Myös syrjivät tai vahingoittavat poliittiset rakenteet voivat olla väkivaltaisia: esimerkiksi vuoteen 1970 voimassa ollut sterilointilaki.

Hintikan mukaan kontrollointi on hankala tunnistaa väkivallaksi.

– VäkiVallassa on kyse toisen hallitsemisesta, pyrkimyksestä laittaa toinen itselle sopivaan muottiin. Lähisuhteessa väkivaltainen henkilö yrittää saada toisen käyttäytymään niin kuin itse haluaa.

Tavaroiden heittäminen, esineiden ja omaisuuden rikkominen on fyysistä väkivaltaa. Siinä on pyrkimyksenä toisen hallitseminen aiheuttamalla hänelle pelkoa. VäkiValtainen ihminen usein syyllistää läheistään käyttäytymisestään. Kalliomäki korosti, että henkistä väkivaltaa on nöyryyttäminen, joka horjuttaa uhrin itsetuntoa.

– Sairaalloiseen mustasukkaisuuteen voi liittyä nöyryyttämistä, mikä pitkään jatkuvana nakertaa uhrin itsekunnioitusta. Passiivisella psyykkisellä lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, että puoliso pitää jatkuvasti mykkäkoulua yllä.

Myös halveksiminen ja vähättely ovat henkistä väkivaltaa. Manipulaatiolla viitataan kontrolloivaan toimintaan, jolla eri tavoin pyritään vaikuttamaan kumppanin ajatusmaailmaan tai käyttäytymiseen. Lähisuhdeväkivalta voi ilmetä syvenevänä väkivaltaisuuksena tai suhteena, jossa ilmenee ajoittain väkivaltaa.

VÄKIVALTA HEIKENTÄÄ USKOA OMAAN ITSEEN

Kontrollin ja alistamisen seurauksena väkivallan kohde voi olla ahdistunut ja arka puhumaan asioistaan. Toistuvan väkivallan seurauksia on myös esimerkiksi heikentynyt aloitekyky. VäkiValtaa kokeva henkilö voi vaikuttaa pelokkaalta.

– Pelon ja arkuuden myötä elämä kaventuu. Ystävät voivat ihmetellä, kun toinen ei enää tule tapaamisiin. VäkiValtaa kokevan pukeutuminen tai ulkonäkö saattaa muuttua sen seurauksena, että hän yrittää miellyttää kumppaniaan. VäkiValtaa kokevalla vanhemmalla ei aina riitä voimia huolehtia myöskään lapsesta, Kalliomäki kertoi.

Esimerkiksi nopea hengitys, vapiseminen, hikoilu, päänsärky, nukahtamisvaikeudet, unettomuus, syömishäiriöt ovat väkivallan psykosomaattisia oireita. Psykososiaalisiin oireisiin luokitellaan mm. häpeä, masennus, passiivisuus, apatia, välinpitämättömyys, paniikkikohtaukset, huononmuuden tunteet, varautuneisuus. Lapsen oireita voivat olla jatkuva väsymys, ahdistuneisuus, levottomuus, koulunkäyntivaikeudet, päihteiden käyttö, aliravitsemus, epäsäännöllinen elämäntyyli. Perheväkivallan näkeminen tai väkiValtainen ilmapiiri vahingoittaa lapselle ja aiheuttaa tälle oireita.

– Lapset aistivat kehoillaan pelon ilmapiiriin huolimatta siitä, näkevätkö tai ymmärtävätkö he väkiValtaa. Heidän turvallisuuden tunteensa heikkenee van-

hempien välisen väkivallan seurauksena, Satu Hintikka selvitti.

KOHDE HÄPEÄÄ ITSEÄN

VäkiValtaisesta suhteesta ei ole helppo lähteä, sillä usein kohde on tekijän sanoin uskoen syyllistännyt itseään. Myös väkivallan aiheuttama häpeä omasta itsestä vaikeuttaa avun hakemista. Auli Kalliomäki lisäsi, että väkiValtaisissa suhteissa helposti tartutaan hyviin hetkiin ja vähätellään huonoja. Ihmiset eivät myöskään halua antaa periksi ja perua suhteeseen sitoutumisensa.

Satu Hintikka jatkoi, että toistuva väkiValta traumatisoi sitä kokevan. Traumatisoitunut henkilö ei aina kykene toimimaan järkevasti ja tarkoituksenmukaisesti. Hän on saattanut menettää uskonsa oikeudenmukaisuuteen maailmassa eikä usko paremman mahdollisuuteen.

– Uhkaavat tilanteet saavat kehossa aikaan jatkuvan ylivilpitys- ja stressitilan, mikä vaikeuttaa rationaalista ajattelua. Kokija tuntee usein olevansa avuton ja tekijän armoilla, mikä lisää hänen riippuvuuttaan väkivallan tekijästä, hän huomautti.

– Olet sitten ammattilainen tai ystävä, ota perheen tilanne puheeksi väkivallan käyttäjän tai sen kohteen kanssa. Voit painottaa, että puheeksi ottamisen tarkoitus on auttaa, Kalliomäki neuvoi.

– Ystävä voi puuttumisesta suuttua, mutta silti ei saa väkiValtaa vaikenemalla hyväksyä. Kun otat tilanteen puheeksi, älä ryhdy kyselemään syytä – mikään ei oikeuta väkiValtaa. Älä painosta väkivallan kohdetta lähtemään – häntä on painostettu tarpeeksi – vaan anna tietoa seurauksista ja turvapaikoista. Älä neuvo, mitä hänen sijassaan tekisit – et tunne hänen tilannettaan. Auta häntä tekemään turvaan lähtemisen suunnitelma seuraavaa uhkaavaa tilannetta varten.

Lasten kaltoinkohtelu on mahdollista tunnistaa

Lasten kaltoinkohtelu on kansanterveysongelma, joka aiheuttaa lapsille runsaasti haittoja sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Kaltoinkohtelua ei tunnisteta eikä ennaltaehkäistä riittävän hyvin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Tämän vuoksi Hoitotyön tutkimussäätiö on julkaissut suosituksen lasten kaltoinkohtelun tunnistamiseksi.

Lasten kaltoinkohtelu tarkoittaa esimerkiksi fyysistä ja henkistä pahoinpitelyä, hoidon laiminlyöntiä tai sitä, että lapsi näkee vanhempien välistä väkivaltaa. Se saattaa vahingoittaa pysyvästi lapsen kasvua ja kehitystä tai aiheuttaa jopa lapsen kuoleman.

– Lapsen kaltoinkohtelun tunnistami-

nessä on ensiarvoisen tärkeää arvioida perheen kokonaistilanne, sillä mikään yksittäinen tunnistamismenetelmä ei ole yksinään luotettava. Riskitekijöitä tulee osata tunnistaa, jotta voi keskustella niistä perheen kanssa ja keskittyä tukemaan perheen vahvuuksia. Lasten fyysisten vammojen tunnistamiseksi on olemassa suhteellisen luotettavia menetelmiä. Esimerkiksi päivystystilanteisiin on kehitetty erilaisia kaltoinkohtelun seulontamenetelmiä, toteaa professori **Eija Paavilainen**.

Kehittämispäällikkö **Aune Flinckin** mukaan kaltoinkohtelun tunnistamisen parantaminen vaatii ammattilaisten koulutusta, syvällistä työtapojen kehittämis-

tä, asenteiden tarkistamista ja luottamusta omaan toimintaan perheiden ja lasten parhaaksi sekä perheen omien voimavarojen löytämistä.

– Ammattilaisten perheisiin kohdistamat asenteet eivät muutu helposti. Eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä ja tiedonkulkua tulee parantaa, yhteistyö vaatii myös hyvää johtamista, Flinck jatkaa.

Päivitetty hoitosuositus kokoaa uusimpaan tutkimusnäyttöön perustuen tehokkaiksi osoitettuja menetelmiä lasten kaltoinkohtelun tunnistamiseen. Suositus on saatavilla osoitteessa <http://hotus.fi/hotus-fi/suositukset>.

Katsaus väkivaltaiseen ekstremismiin

Sisäministeriö julkisti marraskuussa uuden arvion väkivaltaisen ekstremismin uhkasta Suomessa ja kehityksen suunnasta. Katsauksessa luodaan kokonaiskuvaa radikalisoitumiseen ja väkivaltaiseen ekstremismiin sekä tarkastellaan mm. Suomesta konfliktialueille taistelemaan lähteneiden ihmisten määrää.

Tilannekatsauksessa kiinnitetään huomiota myös siihen, että turvapaikanhakijoiden määrän kasvu on lisännyt väkivaltaisen äärioikeiston aktiivisuutta Suomessa. Väkivaltaisen äärioikeisto on kampanjoinut turvapaikanhakijoita vastaan ja pyrkinyt hyödyntämään ihmisten pelkoa ja turvattomuutta omien tarkoitusperiensä saavuttamiseksi. Turvapaikanhakijoiden kokemaa rasismia, syrjintää ja turvattomuus vaikeuttavat kotoutumista ja Suomeen jäävien turvapaikanhakijoiden integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Syksyn aikana on ollut useita mielenosoituksia, joissa turvapaikkatilanteeseen eri tavoin suhtautuvat ryhmät ovat ilmaisseet mielipiteitään. Väkivaltaiset ekstremismiryhmät ovat pyrkineet hyödyntämään näitä mielenosoituksia omien tavoitteidensa edistämiseen.

Radikaali ympäristöaktivismi on lisääntynyt kuluvan vuoden aikana. Pyhäjoelle suunniteltu uusi ydinvoimala on aktivoitunut radikaalia ympäristöaktivismia ja ydinvoiman vastaista laitonta toimintaa.

Kaksi kertaa vuodessa päivitettävä väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus on valmisteltu sisäministeriön johdolla ja väkivaltaisen ekstremismin kansallisen verkoston tuella. Katsauksessa on käytetty lähteinä Suojelupoliisin tilannekuvaa, kansallisen yhteistyöverkoston jäsenten havaintoja, kansainvälisiä kokemuksia ja muita julkisia lähteitä. Tilannekatsauksen ajallinen tarkastelujakso on tammi-lokakuu 2015.

Tilannekatsaus on saatavilla osoitteessa www.intermin.fi/julkaisu/202015.

Tukholman kriminologian palkinnot 2016

Tukholman kriminologian palkinnon saajat 2016 julkistettiin marraskuussa. Palkinnon saavat professorit **Travis Warren Hirschi** ja **Cathy Spatz Widom** Yhdysvalloista sekä ruotsalainen **Per-Olof Wikström** Cambridgen yliopistosta.

Kansainvälinen tuomaristo valitsi palkinnon saajiksi tällä kertaa kriminologeja, jotka ovat tutkineet sitä, miten perhe ja samanikäiset ystävät estävät tai edesauttavat lapsen päätymistä rikosuralle. Hirschi on keskittynyt tutkimuksissaan nuorten lainkuuliaisuuteen ja vanhempien rooliin siinä, Widom on pioneeri vanhemmuustutkimuksessa ja Wikström on tutkinut nuorten moraalikäsitteitä.

Palkinnot jaetaan Tukholman kriminologisessa symposiumissa kesäkuussa, ks. www.criminologysymposium.com.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
- määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki